

**GHEORGHE CIULEI,
GHEORGHE G. CIULEI**

**Dreptul românesc
în
Banatul medieval**

**Editura Banatica
1997**

GHEORGHE CIULEI, GHEORGHE G. CIULEI

DREPTUL ROMÂNESC ÎN BANATUL MEDIEVAL

Gheorghe Ciulei, Gheorghe G. Ciulei

**Dreptul
românesc
în
Banatul
medieval**

EDITURA BANATICA
REȘIȚA 1997

Tiparul

ISBN 973-97994-3-4

Consilier editorial Petru Călin

Cuprins:

I. Introducere	7
II. Autonomia juridică a românilor din Banat în Evul Mediu ..	12
III. Cauzele civile judecate după "jus valachicum" în Banat .	30
IV. Cauzele penale judecate în Banat în Evul Mediu	57
V. Acte de zălogire din Banatul medieval	88
VI. Vânzări-cumpărări imobiliare în Banatul medieval	134
VII. L'ancien droit roumain au Moyen Age en Banat. Résumé ...	164

1

I

Introducere

In urma faptului că avem adunate documentele privind istoria Banatului¹, ne-a fost posibil să încercăm să analizăm unele instituții ale vechiului drept românesc din această provincie.

În primul rând, documentele ne arată și ne dovedesc că în Banat a existat sub Regii unguri o autonomie juridică, în cadrul căreia românii se judecau după vechiul drept românesc - *jus valachicum* -. În afară de vechiul drept românesc cu instituțiile sale specifice, documentele ne mai arată o veche organizare judiciară recunoscută de regii unguri, ceea ce dovedește prin cristalizarea instituțiilor judiciare o îndelungată existență a populației românești în această parte a țării noastre înainte de cucerirea Banatului de către unguri. Dar în afară de problema autonomiei judiciare a românilor din Banat în Evul Mediu, documentele mai scot la iveală unele procese judecate după "*jus valachicum*", din sentințele cărora se pot desprinde caracteristicile unor instituțiuni ale vechiului drept românesc.

---

¹ Pesty Frigyes, *Krassó varmegye története*; A Szörényi Bansag és Szörény varmegye története, A Szörény varmegyei hajdani oláh kerületek.

Dintr-un document din anul 1500¹ rezultă că la vânzarea bunurilor mobile dacă erau îndeplinite condițiile de fond, remiterea posesiunii bunului și plata prețului, nu se cerea pentru dovedirea vânzării nici un act scris. Dovada întinderii acestui contract și a condițiilor lui în lipsa unui înscris se putea face conform lui "jus valachicum" și printr-un jurământ solemn depus în fața instanței de judecată. Deci importanța jurământului decizoriu era mare în vechiul nostru drept.

Din alt document din anul 1499² rezultă că în Banat ca și în Țara Românească de altfel, dreptul de vocație al fetelor la succesiunea unor bunuri imobiliare era îngăduit, ele neputând să-și primească partea dotală și darurile nupțiale care li se cuveneau decât evaluate în bani. În conformitate cu "jus valachicum" drepturile ce se cuveneau fetei urmau să fie stabilite și evaluate de arbitri aleși de părți și confirmați de instanță. Mai multe documente ne arată că instituția zalogirii unor bunuri era des folosită în Banat, mai ales în secolele XVI -lea și XVII -lea, ca o consecință a unei grele situații economice rezultată din luptele cu turcii, care a atins multe familii nobile din Banat, cât și datorită faptului că pentru ansamblul relațiilor sociale în feudalism zalogirea era importantă, ea fiind legată de dezvoltarea capitalului comercial în societatea feudală.

Din exemplele cuprinse în documente rezultă că zalogirea imobilelor se făcea în fața instanțelor judiciare și că înainte de întocmirea actului de zalogire în conformitate cu normele lui "jus valachicum" rudele de sânge și megieșii trebuiau să fie citați la trei termene ale scaunului de judecată. Chemarea rudelor, a vecinilor și a coindivizărilor în aceste cazuri se făcea cu scopul ca ei să-și apere dreptul lor de a putea lua ei cu precădere în

---

¹ Pesty Fr., *A Szörényi Bansag es Szöreny varmegye története*, III, p. 134-135.

² Pesty Fr., *Krasso*, III, p. 474-475.

zalog bunurile respective. Acest drept al rudelor, vecinilor și coindivizărilor care se manifesta și în cazurile de transfer a proprietății, nu este altceva decât dreptul de preempțiune sau "protimisis" din Principatele Române¹.

După convocarea rudelor, a vecinilor sau a coindivizărilor, dacă aceștia nu își exercitau dreptul lor, atunci proprietarul putea să vândă sau să zălogească bunul său imobil oricărei persoane streine.

De menționat că în toate actele de zalogire din Banat care se încheiau în fața instanțelor de judecată se amintește cauza acestei zalogiri, fie că se arată în general că proprietarul s-a aflat în mare nevoie atunci când vrea să zălogească bunul său, sau că s-ar afla în mare nevoie de bani.

Uneori în documentele de zalogire din Banat nu se arată numai bunurile zălogite, ci se indică și iobagii aflați pe aceste bunuri zălogite². Câteodată actele de zalogire conțin condițiuni speciale, indicându-se fie timpul când aceste bunuri ar putea fi răscumpărate, fie că această răscumpărare să se facă cu bani proprii și nu cu bani streini.

O deosebită importanță prezintă instituția vânzării-cumpărării imobiliare, dat fiind că proprietatea imobiliară stă la baza puterii economice în societatea feudală. Pentru a restrânge transferul proprietății imobiliare, vânzările-cumpărările de bunuri imobiliare au fost supuse unor formalități și condiții fără îndeplinirea cărora nu se putea transmite proprietatea imobiliară.

În primul rând imobilul trebuia bine identificat, ceea ce se făcea prin indicarea vecinilor. În ceea ce privește prețul din documentele analizate se poate vedea că la vânzările-cumpărările imobiliare prețul era bine precizat în moneda curentă,

---

¹ V. Al. Georgescu, *Preempțiunea în istoria dreptului românesc*, București, 1965, p. 74.

² Pesty Fr., *Krasso*, IV, p. 90

care era florinul. În documente nu am întâlnit cazuri în care în locul prețului să se dea un imobil și un plus de bani. Tot în legătură cu prețul trebuie să menționăm că în documente se arată fie că el a fost plătit anterior, fie că el a fost achitat în fața instanței care întocmește actul. Deci mențiunea că prețul a fost primit de vânzător trebuia făcută în actul de vânzare. Un alt element al contractului de vânzare-cumpărare imobiliară era consimțământul, care trebuia să fie liber și dat fără nici o constrângere.

În afară de aceste elemente esențiale ale contractului de vânzare-cumpărare imobiliară se poate constata că aceste contracte de obicei se încheiau în fața scaunelor de judecată sau a capitlurilor bisericești. Dar înscrisul nu era decât un element de probă a actului juridic, care era valabil și fără încheierea actului înaintea instanțelor judecătorești¹.

O condiție importantă a vânzării - făcută conform lui "jus valachicum" era publicitatea ei la trei termene ale scaunului de judecată². Prin această publicitate identică cu aceea din cazurile de zălogire se asigura, aceluia care aveau dreptul de preempțiune, putința asigurării dreptului lor.

O altă formulă pe care o întâlnim în actele de vânzare-cumpărare imobiliară este aceea prin care vânzătorul cheazășuiește cumpărătorului că acesta nu va avea necazuri din partea copiilor săi sau a rudelor de sânge. Tot în aceste acte se menționează că vânzarea a fost făcută cumpărătorului și urmașilor săi, ceea ce vrea să zică că vânzarea a fost făcută pe vecie.

În materie penală după ce reclamantul își expune cererea sa și învinutul răspunde la învinuirile aduse, în conformitate cu

---

¹ Constantin Feneșan, *Documente medievale bănățene*, p. 88-89.

² *Ibidem*, p. 147-148.

“jus valachicum”, se alegeau oameni cinstiți confirmați de instanță care să cerceteze starea de fapt și să raporteze instanței. Și în Țara Românească Domnul putea însărcina anumiți boieri, episcopi sau dregători cu facerea unor cercetări la fața locului¹, în vederea soluționării proceselor aduse în fața sa. Procesul penal se putea stinge prin împăcarea părților². Competența pentru anumite cauze penale cu excepția tâlhăriilor, incendiilor voluntare și a furturilor, era a cneazului de pe teritoriul pe care el își exercita jurisdicția, celelalte cauze penale se judecau la scaunul de judecată al districtului. Toate aceste cauze se judecau conform lui “jus valachicum”. În unele cazuri se acorda învinuitului jurământul de disculpare, pe care-l depunea împreună cu doisprezece cojurători-probă identică cu proba medievală din Principatele Române. Instituția cojurătorilor putea avea și un număr mai redus de persoane, sau chiar o singură persoană aleasă de reclamant din persoanele propuse de învinuit. Ceea ce indică o notă evolutivă în istoria acestui mod de probă medieval.

Din cele arătate mai sus se poate vedea că în Banat în Evul Mediu, în cadrul districtelor valahice se aplica în dreptul penal o procedură proprie cu instituții identice dreptului penal din Țările Române.

---

¹ E. Cernea, *Istoria dreptului românesc*, p. 208.

² Pesty Fr., *Krasso*, III, p. 46-47.

II

Autonomia juridică a românilor din Banat în Evul Mediu¹

Partea occidentală a României - Banatul - care a fost cucerită de unguri în Evul Mediu, a fost supusă coroanei ungare. Este însă important să remarcăm că organizarea administrativă și juridică a românilor din această provincie a supraviețuit până în secolul al XVII -lea, chiar dacă din analiza documentelor acelor vremuri rezultă că s-a dat o luptă continuă în această epocă între vechea organizație românească a districtelor și aceea feudală a comitatelor, introdusă în regatul ungar după modelul carolingian.

Era normal ca organizarea feudală românească a districtelor, cu scaune de judecată românești și cu aplicarea lui "jus valachicum", fiind mai veche și mai primitivă să cedeze, cu timpul, pasul noii organizații a comitatelor, condusă de o nobilime

---

¹ Acest studiu a făcut obiectul unei comunicări făcută de autor la "Journées internationales d'histoire du droit" de la Anvers în anul 1978.

confirmată din nou de rege.

În cele ce urmează, vom căuta să evidențiem numai autonomia juridică a românilor din Banat, arătând instanțele de judecată, precum și dreptul care se aplica la aceste instanțe, urmând ca în studiile următoare să analizăm unele din instituțiile juridice ale acestui vechi drept românesc.

Menționăm că studiul de față ne-a fost aproape impus de faptul că în frumoasa lucrare a profesorului Coing și a colaboratorilor săi *“Handbuch der Quellen und Literatur der neueren europäischen Privatrechtsgeschichte”* se vorbește de autonomiile juridice care au existat în Evul Mediu în cadrul regatului ungar, menționându-se numai autonomiile secuilor, precum și acelea ale sașilor și cumanilor.

Dar alături de aceste autonomii juridice mai trebuie să menționăm că au existat autonomiile juridice ale românilor din Transilvania, precum și aceea a românilor din Banat.

În ceea ce privește autonomia românilor din Banat, printre documentele Evului Mediu publicate de istoricii unguri² se află o diplomă dată de regele Ladislau al V -lea în anul 1457, prin care se recunoaște această autonomie. În conformitate cu termenii acestei diplome regale, în afară de o autonomie administrativă³ recunoscută unui grup de opt districte valahice⁴, numite în literatura de specialitate districte românești privilegiate, se mai recunoaște și o autonomie juridică pentru românii din aceste

¹ Lucrarea a apărut la München în anul 1973, p. 728 și urm.

² Pesty Fr., *Krassó Varmegye története*, Budapesta, 1882. vol. III.

³ V. Motogna, *Contribuții la istoria Românilor bănățeni în evul mediu*, în *Revista Institutului Social Banat-Crișana*, 1943, XI, luna iulie-august, p. 8; P. Radu și O. Onciulescu, *Contribuții la istoria învățământului din Banat până la 1800*, București, 1977, p. 17-19.

⁴ Aceste districte, în conformitate cu diploma din anul 1457 sunt: Lugoj, Sebeș, Mehadia, Almăj, Carașova, Bârzava, Comiat și Iliidia

districte și se precizează anumite elemente ale acestei autonomii juridice.

Textul acestei diplome ne spune că "pe nobilii români și pe cnezii din aceste districte, nu poate să-i judece decât comitele lor temporar ales, iar dacă nu vor fi mulțumiți cu judecata lui, au dreptul să se adreseze Curții regale și împotriva sentinței dată de Curte au dreptul să apeleze la rege".

Mai departe se spune în diplomă că, pentru încasarea pedepselor în bani și a cheltuielilor de judecată nu se permite să se sechestreze calul de călărie, armele și păsările (șoimi de vânătoare), iar executarea pedepselor în bani nu se va putea face, decât în prezența unui jude al acestor români.

De asemenea se interzice oricui să constrângă pe cnezii români sau pe nobilii români sau pe iobagii lor, să se prezinte în fața altor instanțe, sau să-i judece alte instanțe, ci oricine va avea vreo acțiune sau vre-o plângere împotriva vreunui iobag al acestor nobili sau cnezi români, urmează să se judece înaintea acestor nobili, iar dacă are cineva vreo altă pricină împotriva acestor nobili sau cnezi români, trebuie să-i urmărească înaintea comitelui lor; dacă judecata s-ar târăgăna, vătămatul se va putea adresa Curții regale și dacă nici acolo nu ar fi satisfăcut, urmează a se adresa persoanei regelui¹.

Prima problemă pe care textul acestei diplome o pune, este aceea de a ști dacă această autonomie juridică a fost numai atunci acordată, prin această diplomă, sau dacă ea a existat și anterior și în acest caz care sunt motivele pentru care această diplomă a confirmat-o?

Din însăși textul diplomei rezultă că regele a confirmat anumite libertăți, prerogative și drepturi în această diplomă din

---

¹ Patriciu Dragalina, *Din istoria Banatului Severin*, Caransebeș, 1900, II, p. 122, și urm.

cuvânt în cuvânt, sub aceleași condiții cu care au fost acordate de către regii anteriori.

Redăm această parte a textului diplomei în original:

“... omnia et singula eorundem Volachorum et Keniziorum privilegia, super quibuscunque eorundem libertatibus, prerogativis et juribus confecta, ac si presentibus literis nostris de verbo ad verbum inserta essent, sub illis tamen condicionibus, oneribus, et servitutibus, quibus eadem emanata et per predecessores nostros Reges Hungarie ipsis concessa sunt”¹.

Deci se poate afirma, luând de bază însăși textul diplomei, că aceste libertăți, prerogative și drepturi ale poporului român, au existat și anterior, ele fiind numai confirmate prin această diplomă românilor din cele opt districte din Banat.

Cu toate că în Banat, după cum rezultă din documentele medievale, existau mai bine de douăzeci de districte românești², în secolul al XV -lea întâlnim, după cum rezultă din diplomă, o confirmare a organizării lor administrativ-juridice, numai la cele opt districte menționate în diploma dată de Ladislau al V -lea. Explicația acestei excepții - dat fiind că peste celelalte districte s-a suprapus organizația comitatelor - este atât aceea menționată în diplomă, adică nevoia pe care regalitatea ungară o avea de a-și menține apărători fideli la vadurile Dunării împotriva atacurilor turcilor, cât și probabil influența pe care voievozii români din

¹ În traducere: “... în general și în special toate acele privilegii ale Valahilor și cnezilor referitoare la libertățile, prerogativele și drepturile câștigate ca și când ar fi fost introduse din cuvânt în cuvânt în literele noastre prezente, cu respectarea condițiilor, sarcinilor și servituțiilor sub care s-au eliberat și conces de predecesorii noștri regii Ungariei”.

² În Banat mai avem menționate în documente următoarele districte: Sugdea, Bojor, Mănăștor, Jupan, Margine, Tueerd, Icus care este pomenit ca district într-un document din anul 1439, Făget, Hodoș, Sușdea, Chery, Beld, Beregsău pomenit într-un document din anul 1387, Remethe, Cuești amintit ca district încă din anul 1389, Kewe, Temeskuz, Voya și Karan.

Țara Românească o exercitau încă asupra părții muntoase a Banatului. Dar trebuie să menționăm că excepția însăși este numai formală, căci în fond și prin această diplomă se încearcă o asimilare a nobililor români din Banat cu ceilalți nobili ai regatului ungar. În afară de menționarea în această diplomă și schițarea în linii mari a autonomiei judiciare a românilor din cele opt districte bănățene, documentele publicate fac precizări și ne dau date importante cu privire la instanțele de judecată ale românilor din Banat, ca și cu privire la aplicarea unui drept special în cauzele judecate în fața acestor instanțe. Fără a intra în analiza instituțiilor acestui vechi drept românesc - care indică fără putință de tăgadă o veche organizare obștească românească - vom încerca în cele ce urmează să arătăm instanțele de judecată și să menționăm unele documente care expun procese judecate după acest "jus valachicum" în ceea ce privește instanțele de judecată, trebuie să arătăm că în conformitate cu datele conținute în documente - cu mult anterioare dealtfel diplomei din 1457 - în satele libere, cneazul judeca atât cauzele civile dintre locuitorii satului cât și cauzele penale, cu excepția a trei cauze și anume: "latrocinium, furtivum et incendiarium"¹ după cum ni se spune într-un document din anul 1352².

Aceste cauze care erau exceptate de la judecata cneazului se judecau la scaunul de judecată al districtului respectiv. Dintr-un alt document din anii 1390-1392, rezultă că un cneaz cere ca un om supus jurisdicției sale și care fusese reținut de un nobil urmând să fie judecat de acesta pentru unele infracțiuni, să fie pus în libertate pe garanția sa, pentru a fi judecat în conformitate cu "juxta lex olahorum"³.

---

¹ Adică tâlhăria, furtul și incendiul voluntar.

² Pesty Fr., *Krassó*, III, p. 28-29.

³ *Documenta historiam Valachorum in Hungaria illustrantia*, Budapesta, 1941, p. 400-401.

La scaunele de judecată prezidate de ban, de viceban sau de vreun castelan, adunarea nobililor și a cnezilor români judeca cauzele mai importante. Este deci evident că aceste instanțe de judecată ale populației românești din Banat erau conduse de către clasa dominantă în acea vreme în societate și că ele apărau interesele acelei clase. Este însă important să menționăm că atunci când era vorba să se apere interesele populației vreunui district, sau atunci când la scaunele de judecată se judeca o cauză mai importantă, atunci întâlnim o instituție care avea un caracter progresist pentru acea vreme și anume adunarea obștească a nobililor și cnezilor români.

Această instituție avea un caracter progresist pentru acea vreme, deoarece alături de nobili și de cnezi în acele adunări obștești de cele mai multe ori întâlnim și reprezentanți ai celorlalți români din aceste districte, iar atunci când este vorba de adunarea obștii din districtul Sebeș, întâlnim în cadrul acestor adunări ale obștii și reprezentanți ai oamenilor bogați și săraci din orașul Sebeș.

Din documente rezultă, că această adunare obștească protestează împotriva unor dări care au fost impuse populației vreunui district, după cum aceasta rezultă de exemplu dintr-un document din anul 1369, în care protestul este făcut de "Universitas Keneziorum et aliorum olahorum de districtu Sebeș, item cives et universi divites et pauperes de civitate eiusdem fideles vestri" și este adresat banului de Severin¹.

Nobilii și cnezii întruniți în adunare obștească, stabilesc titlul de proprietate asupra unei cetăți în cazul distrugerii sau pierderii acestui titlu, după cum rezultă dintr-un document din anul 1451².

¹ Szazadok, 1900, p. 608.

² Pesty Fr., *A Szörényi Bánság és Szörény varmegye története*, III, p. 61-62.

Această "Universitas Nobilium et Keneziorum" își atribuie drepturi foarte mari. Astfel printr-o sentință dată în scaunul de judecată al districtului Caransebeș, în anul 1456¹ "Universitas Nobilium et Keneziorum de Districtu Karansebes", confirmă că nobilii Surban de Maskas și frații lui carnali au dreptul la o treime din anumite posesiuni, așa cum ei le-au posedat din strămoși, corectând astfel literele donaționale date de către rege unor alți frați coindivizionari². În consecință această adunare își atribuie puterea de a corecta un act regal.

Dacă la început această instanță de judecată a avut un caracter progresist, sub influența organizării comitatense, treburile districtelor ca și judecarea cauzelor la scaunele de judecată, ajung cu timpul exclusiv în mâna nobililor români și a judecătorilor acestor nobili, prezidați de un dregător numit de puterea centrală, ceea ce duce la întărirea caracterului de clasă.

După cum am mai amintit, atât cneazul, cât și adunarea nobililor și cnezilor români la scaunele de judecată, judecau cauzele judiciare în conformitate cu dispozițiile lui "jus valachicum".

În documentele juridice bănățene din Evul Mediu, acest vechi drept românesc apare sub următoarele denumiri:

- 1) Într-un document din anii 1390-1392, este vorba de "iuxta legem olahorum"³.
- 2) Într-un document din anul 1478, se menționează "Juxta antiquam et approbatam legem districtuum volahicalium universorum"⁴,

---

¹ Pesty Fr., *Krassó*, III, p. 402-403.

² În document se spune: "...Quo viso, idem Surban et fratres sui, in prefatis Literis Regalibus hesitantes et suspecti, a nobis pro ipsorum maiorem cautelam, nostras Literas postularunt"

³ *Documenta historiam Valachorum in Hungaria illustrantia*, Budapesta, 1941, p. 400-401.

⁴ Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, I, 2, p. 248-249; Pesty Fr., *Szörény vármegie hajdani olah kerületek*, Budapesta, 1876, p. 82.

- 3) Într-un document din anul 1499, se vorbește de "iuxta ritum volachiae"¹,
- 4) Într-un document din anul 1500, se vorbește de "Jure volachiae requirente"²,
- 5) Sub această denumire, "jure volachiae requirente", mai întâlnim menționat vechiul drept românesc și în alt document din anul 1500³,
- 6) La fel, în două documente din anul 1503, întâlnim denumirea de "iuxta ritum volachiae"⁴,
- 7) Iar într-un document din anul 1555, întâlnim deja sub același înțeles denumirea de "iuxta ordinem comitatus vestri"⁵.

Din însăși aceste denumiri ale dreptului aplicabil la scaunele de judecată din districtele românești privilegiate ale Banatului, rezultă nu numai că vechiul drept românesc era o cutumă păstrată la populația românească din cele mai vechi vremuri, dar și că acest obicei - ritus volachiae - era considerat ca un drept sau ca o lege, în sensul de obicei statornicit.

Fără a intra în analiza instituțiilor acestui "jus valachicum" ca și a sentințelor date în cauzele judecate conform lui "jus valachicum", credem că cele arătate sunt dovezi suficiente pentru a putea arăta fără putință de tăgadă, că în Banat - în Evul Mediu timpuriu - populația românească se bucura de o autonomie juridică și că în cadrul instanțelor de judecată ale acestei străvechi

¹ Hurmuzaki, *op. cit.*, I/2, p. 419-420; Pesty Fr., *Krassó*, III, p. 474-475.

² Hurmuzaki, *op. cit.*, I/2, p. 453-454, Pesty Fr., *A Szörényi Bansag és Szörény varmegye története*, III, p. 134-135.

³ Documentul a fost publicat în Hurmuzaki *op. cit.*, I/2, p. 454-455, precum și în Pesty Fr., *A Szörényi Bansag*, III, p. 135-137.

⁴ Documentul a fost publicat în Pesty Fr., *Krassó*, III, p. 476.

⁵ În acest document publicat de Pesty Fr., *A Szörényi Bansag*, III, p. 271-275, se vorbește de: "*dividere ... iuxta ordinem comitatus vestri debeatis*", iar mai departe în document se vorbește de: "*iuxta antiquam huius comitatus consuetudinem*".

organizații românești, se aplica un drept special, vechiul drept românesc.

Anexe

1352

În acest document, Possa de Zer, comite de Caraș și castelan de Sebeș, la cererea lui Juga și Bogdan, fiii lui Ștefan de Mîtnic, luând în considerare serviciile lor credincioase, le donează un ținut nelocuit (terra deserta) denumit Mutnok Pataka aflat în districtul Sebeșului cu aceeași libertate pe care o au satele libere cneziale în numitul district.

În acest act donațional se precizează limitele terenului donat și se arată că acesta a fost donat în mod veșnic și irevocabil, făcându-se totodată precizarea că nici un judecător să nu aibe dreptul de a judeca în afară de beneficiarii donațiunii, care au dreptul de a judeca acolo cauzele cu excepția tâlhăriei, a furtului și a incendiului voluntar, care urmează a fi judecate la scaunul de judecată din Sebeș.

Documentul se află publicat în *Pesty Frigyes, "Krasso varmegye története"*, v. III, p. 28-29, după care redăm textul latin:

"Nos magister Possa de Zer et Comes de Karassov Castellanus de Sebus, ac filij sui magister Ladislaus, magister Stephanus Memorie commendantes tenore presencium significamus quibus expedit vniuersis per tenorem, Quod accedentes ad nostram presenciam Juga Bogdan filij Stephani de Mutnok querulose humiliter, Postulauerunt anobis vnam terram que iacet deserta Mutnok pataka vocatam in tali libertate, in qua libertate habent liberas villas quenesi in provincia Seebus, et in eadem libertate possiderent et multiplicarent, Nos vero

considerantes fidelia seruicia ipsorum predictam terram eis concessimus, cum suis vtilitatibus cum meta et siluis cum pratis que meta sua incipit circa Mutnuk et transiet per siluam et peruiam ad Gamza ueniet et transiet ad Mackas concessimus dedimus et contulimus Jure perpetue et irreuocabiliter possidendam et habendam, in filios filiorum et suorum heredum successoribus, et quod ratum et firmum sit dedimus literas nostras mediante fide nostra, ita tamen quod nullus Judex habeat iudicare ipsi autem poterunt iudicare preter tres causas scilicet latrocinium furtiuum et incendarium, et si contingerit esse tunc ad sedem Judicis ad Sebus admittere debeatis, Datum in Elyed, quinta feria post festum omnium sanctorum, anno domini Millesimo CCCmo quinquagesimo secundo.

1457

La cererea lui Mihai Dees, zis de Temeșel și a lui Ștefan, fiul lui Șișman de Buziaș, regele Ladislau al Ungariei, considerând serviciile credincioase ale obștii nobililor, cnezilor și ale celorlalți români din districtele Lugoj, Sebeș, Mehadia, Almaj, Caraș, Bârzava, Comiat și Ildia, care la granița regatului apără vadurile Dunării cu mari sacrificii împotriva incursiunilor Turcilor, confirmă toate privilegiile cnezilor și Valahilor cu privire la libertățile, prerogativele și drepturile lor sub aceleași condițiuni, sarcini și servituții cu care au fost date sub regii anteriori. În această diplomă se arată care sunt aceste drepturi și prerogative.

În primul rând regele Ladislau se obligă să nu mai despartă ci să țină unite aceste districte, la fel se obligă să nu doneze posesiuni sau localități în aceste opt districte decât aceluia care prin serviciile aduse acestor districte le-ar merita.

În diplomă se mai stabilește că pe nobilii români și pe

cnezi nu are să-i judece decât comitele lor temporar ales, iar de nu vor fi mulțumiți cu judecata lui să poată apela la Curtea regală și de acolo la rege. Birurile (pedepsele în bani) și cheltuielile de judecată ale acestor nobili și cnezi români nu pot să fie executate, în conformitate cu dispozițiile acestei diplome, asupra cailor de luptă, asupra șoimilor sau asupra armelor.

Se mai stabilește prin această diplomă ca nobilii români să fie considerați ca adevărați nobili ai regatului, iar cnezii români din aceste districte să nu fie supuși nici unui tribut nici față de rege și nici față de altcineva.

Judecata pe care cineva ar avea-o contra iobagilor nobililor români se va face în prezența acestor nobili, iar procesul împotriva nobililor și cnezilor români se va urmări în fața comitelui acestora, iar în cazul în care se va întârzia judecata atunci se va judeca cazul de Curtea regală și după aceea de rege.

Documentul a fost publicat în Pesty Frigyes de "A Szörény varmegyei hajdani olah kerületek", p. 73-75, ca și în "Krasso varmegye története" v. III, p. 404-406, a mai fost publicat și în Hurmuzaki "Documente privitoare la istoria Românilor" v. I.2. p. 92-93, precum și în Basiliu Maniu "Disertațiune istorico critică și literară tractând despre origina Românilor din Dacia-Traiană" p. 541-542, și în traducere în P. Dragalina "Din istoria Banatului Severin", v. II, p. 122 și următoarele.

Textul latinesc al diplomei este următorul:

"Nos Ladislaus Dei gracia Hungarie Bohemie Dalmatie Croacie etc. Rex, Austrie et Styrie Dux, nec non Marchio Moravie etc. Memorie commendamus tenore presencium significantes quibus expedit Vniuersis: Quod nos tum ad humillimam supplicacionis instanciam fidelium nostrorum Michaelis Dees dicte de Themeshel et Stephani filij Sysman de Bozyas, per eos in ipsorum, ac ceterorum Vniuersorum Nobilium et Keniziorum nec non aliorum Walachorum de Districtibus Lugas; Sebes, Mihald,

Halmas, Krassofw; Borzafw, Komiaty et Illyed vocatis nominibus et in personis nostre propterea porrecte Maiestati, tum vero consideratis fidelitatibus et fidelium serviciorum meritis eorundem Vniversorum Nobilium et Keniziorum ac ceterorum Walachorum, quibus ydem non solum predecessoribus nostris Regibus Hungarie, sed et nobis se gratos rediderunt, et acceptos, et presertim eo respectu, quod ipsi in confinys Regni nostri locati, in custodia et tuicione Vadorum Danuby contra crebos incursus Turcorum, utpote qui ipsum Regnum nostrum in illa parte vel depredare, vel homines eiusdem Regni nostri sine discrecione sexus et etatis inpune abducere in servitum consveverunt, personans resque et bona sua fortune casibus summittere, damnaque et incommoda ac vulnera dira suscipere non formidant. Volentes eisdem gratitudinis vicem rependere, omnia et singula eorundem Valachorum et Keniziorum privilegia, super quibuscunque eorum libertatibus, prerogativis et Juribus confecta, ac si presentibus literis nostris de verbo ad verbum inserta essent, sub illis tamen condicionibus, oneribus et servitutibus, quibus eadem emanata et per predecessores nostros Reges Hungarie ipsis concessa sunt; Authoritate Regia pro eisdem nobilibus Valachis et Kenezys ceterisque Valachis presentibus scilicet et futuris perpetuo valitura, roboramus et confirmamus, eosque in unum quemque eorum sicuti maiorem, sic et minorem in omnibus huiusmodi eorum libertatibus prerogativis et Juribus manutere conservare promittimus. Et nichilominus ut ipsi Nobiles Walachy et Kenezys firmata inter se Vnione dicta sercia nostra et Regni nostri in tuendo Vado Danuby eo melius continuare possint, decrevimus a modo in posterum in prefatis octo Districtibus nullo unquam tempore alicui extraneo possessiones et Villas donare, nisi illis qui bene meriti propter eorundem servicia videbuntur. Et quod huiusmodi octo Districtus ab invicem non separabimus, nec aliquem ex eis alicui

donabimus, sed sacre Regni nostre Corone sicuti predecessores nostri Reges, sic et nos quasi simul iunctos tenebimus. Imo prefatum districtum Komyathy qui per quondam Serenissimum Principem dominum Sigismundum Romanorum Imperatorem ac Hungarie etc. Regem Auum nostrum charissimum quondam Joanni de Hunyad alias eiusdem Regni nostri Hungarie Gubernatori impignoratus, ac per Incolas eiusdem Districtus ab eodem redemptus esse perhibetur, prefatis septem Districtibus iterum anectimus, decernendo a modo deinceps, sicuti aliquem alium ex ipsis Districtibus, ita et ipsum districtum Komiathy de corpore illorum districtuum esse, atque uno et eodem privilegio cum illis gaudere. Preterea annuimus eisdem Nobilibus Valachis et Kenezys ut nullus eos iudicet preter Comitem eorum pro tempore constitutum cuius Iudicio si contenti non fuerint, ad Iudicem Curie nostre, et dehinc in nostre Maiestatis personalem presenciam possint et valeant causas eorum provocare.

Volumus insuper quod Comites eorum vel Vicecomites pro tempore existentes in exigendis Byrsagys et Iudiciorum grauaminibus Equum leporarium, Arma et Aues¹ convictorum vel convincendorum auferre non presumant, nec aliter pro exactione huiusmodi Birsagiorum, nisi sumpto secum Iudice Nobilium eorundem Valachorum exire valeant modo aliquali.

Postremo eosdem Nobiles Walachos instar Verorum Nobilium Regni nostri, Item Kenezios eorundem Valachorum ex omni solucione tributi tam nostri quam aliorum quorumcunque exemptos esse Volumus et supportatos, et quod nullus omnino hominum res et bona eorum et Jobbagionum ipsorum in quibusvis locis arestare seu prohiberi facere, aut eosdem vel

---

¹ În text este aues ceea ce desigur că se referă la șoimi de vânătoare. În mod greșit unii autori au schimbat textul în oues susținând că s-ar referi la oi, deci la turmele de oi.

dictos eorum Jobbagiones ad cuiusvis Instanciam iudicare vel eorum astare Judicatu compellere presumant, sed si aliqui quidquam actionis vel questionis contra eosdem Nobiles Valachos et Kenezios, aut annotatos ipsorum Jobbagiones vel alterum eorum haberent, vel habere sperarent, hi id contra prefatos ipsorum Nobilium Valachorum Jobbagionos in presencys eorundem Nobilium, adversus autem eosdem Nobiles Valachos et Kenezios coram prefatis Comitibus eorum pro tempore existentibus prosequantur qui si in reddenda iusticia tepidi fuerint, in presencia Judicis Curie nostre, et si ibi iterum iusticia eis deerit, in presenciam nostre Maiestatis iuridice prosequantur, ex parte quorum omni contra eos querulanti iudicium et iusticia impendentur, prout dictabit ordo Juris.

In cuius rei memoriam firmitatemque perpetuam presentes literas nostras secreto Sigillo nostro quo ut Rex Hungarie Vtimur impendenti communitas duximus concendendas.

Datum Vienne in festo decollacionis Beati Joannis Baptiste Anno Domini Millesimo quadringentesimo quinquagesimo septimo Regnorum autem nostrorum anno Hungarie etc. decimo octavo, Bohemie vero quarto.

1352

Traducerea textului latin este următoarea:

Noi magistrul de Zer și comite de Caraș, castelan de Sebeș, și fiii săi, magistrul Ladislau, magistrul Ștefan, facem cunoscut prin cuprinsul prezentei scrisori, tuturor căroră li se cuvine, căci venind în fața noastră Juga Bogdan, fiul lui Ștefan de Mîtnic, a cerut umil de la noi un teren care zace nelocuit în satul numit Mîtnic, în asemenea libertate pe care o au satele libere cneziale în provincia Sebeș și în aceeași libertate să le

posede și înmulțească. Noi însă considerând serviciile credincioase ale lor dăm acestora susmenționatul teren cu toate folosințele sale, cu bornele și pădurile, cu fânețele a căror hotar începe din jurul Mîtnicului și trecând prin păduri ajung la Gamza și trecând la Măciçaș, le concedem, le dăm și le conferim cu drept etern și irevocabil să le posede și să le aibe în fiii fiilor săi și succesorii moștenitorilor lor și ca aceasta să fie asigurat și întărit dăm scrisoarea aceasta prin intermediul credinței noastre, în așa fel ca nici un judecător să nu poată judeca ei însă să poată judeca în afară de trei cauze și anume tâlhăria, furturile și incendiile și dacă ajung la asemenea cauze atunci trebuie trimise la scaunul de la Sebeș.

Dată în Iliidia a cincia duminică după sărbătoarea tuturor sfinților, anul D-lui o mie trei sute cincizeci și doi.

Documentul din anul 1457. Traducerea română este redată după Patriciu Drăgălina, *"Din istoria Banatului Severin"*, v. II p. 122-125.

Noi, Ladislau, din grația lui Dumnezeu, regele Ungariei, Boemiei, Dalmației, Croației etc., ducele Austriei și Stiriei, marchion al Moraviei etc. În puterea celor de față dăm de știre tuturor celor ce se cuvine, că luând în considerațiune suplica umilimă a credincioșilor noștri Mihaiu Dees zis de Thomoschel și Ștefan, fiul lui Sysman de Buziaș, subșternută maiestății Noastre în numele propriu și al tuturor nobililor și cnezilor și al celorlalți Valahi din districtele Lugoș, Sebeș, Mehadia, Almaj, Carașova, Bârzava, Comiat și Iliidia; considerând mai departe fidelitatea și serviciile credincioase ale tuturor acestor nobili și cnezi, precum și a celorlalți Valahi, prin care dânșii nu numai predecesorilor noștri regi ai Ungariei, ci chiar înaintea noastră s-au făcut plăcuți și vrednici de recunoștință; considerând în deosebi, că avându-și locuințele la marginea regatului nostru,

păzesc și apără vadurile Dunării contra invasiunilor dese ale Turcilor, obișnuiți să devasteze în partea aceea regatul, sau, fără privire la sex și etate, să ducă nepedepsiți în sclavie locuitorii din aceste părți ale țării noastre și dânșii nu se sfiesc a-și expune viața și averea suferind daune, neajunsuri și nespuse rane. Noi le arătăm și pentru aceasta grațitudoinea Noastră: întărim și confirmăm cu autoritatea Noastră regească pe seama acestor nobili valahi, cnezi și celorlalți Valahi de acum și următori ai lor, în general și în special, toate acele privilegii ale Valahilor și cnezilor - referitoare la libertățile, prerogativele și drepturile câștigate, ca și când ar fi introduse din cuvânt în cuvânt în literile noastre prezente - cu respectarea condițiunilor, sarcinilor și servituților sub care s-au eliberat și conces de predecesorii Noștri, regii Ungariei și promitem a ținea și scuti libertățile, prerogativele și drepturile fiecăruia dintrânșii, fie acela mic sau mare. Și pentru ca acești nobili valahi și cnezi, prin uniune strânsă între dânșii, să poată continua spre folosul Nostru și al țării Noastre cu mai mult succes serviciile zise întru apărarea Dunării, decretăm: că de acum înainte să nu se doneze, în cele opt districte numite, niciodată posesiuni și sate vre-unui strein decât numai aceluia pe care dânșii în urma serviciilor îi vor afla de vrednici; că nu vom despărți aceste opt districte unul de altul nici vom dona cuiva vre-unul din ele, ci le vom ținea după modul lor împreunate de sfânta coroană a țării noastre. Chiar și districtul Comiat, care odinioară prin serenismul Domn Sigismund, împărat al Romanilor și rege al Ungariei etc. moșul nostru prea iubit, a fost zălogit lui Ioan de Huniad, guvernatorul regatului ungar și care prin locuitorii acestui district, se zice, că a fost dezvălogit de la dânșii - îl anexăm iarăși la cele șapte districte numite, dispunând, ca districtul Comiat să se țină, ca oricare altul, de corpul districtelor și să se bucure împreună cu ele de aceleași privilegii. Ne învoim mai departe, ca să nu judece asupra aceluia nobili

valahi și cnezi nimenea altul decât comitele competent și dacă nu vor fi mulțumiți cu judecata sa, să poată și să aibe dreptul să apeleze la judele Nostru curial și de azi nemijlocit la persoana maiestății Noastre. Voim afară de aceasta, ca, comiții sau vicecomiții existenți ai lor, pentru încasarea pedepselor de bani și a speselor judecătorești să nu sechestreze calul de călărit, armele și păserile¹ celor convincați sau convincânzi în genere să nu încaseze pedepsele de bani decât în prezența unui judecător al acestor Valahi. Voim apoi ca acești nobili valahi să fie considerați de egali nobilimii adevărate ai țării noastre precum și ca cnezii acestor valahi să fie scutiți de plățirea oricăror dări, care ar trebui să ne-o plătească Nouă sau altora. Nu permitem nimănuia să cuprindă sau să sechestreze posesiunea sau proprietatea acestora și a iobagilor lor, nici să-i acuze pe dânșii sau iobagii lor la alte județe, sau să-i constrângă a se înfățoșa înaintea ori cărei alte judecătării, ci dacă cineva are vre-o pâră sau chestiune de drept sau dacă se simte îndreptățit la asemenea acuze în contra acestor nobili Valahi, cnezi sau iobagilor acestora, daraverile contra iobagilor acestor nobili valahi sunt a se judeca în prezența nobilimei lor, iar cele îndreptate contra nobililor și cnezilor, înaintea comitelui sau vicecomiților lor. Dacă dânșii ar tăragăna judecata, vătămatul are dreptul să-și caute dreptul la judele curiei Noastre, și dacă nici aici nu i s-ar satisface, să se reclame înaintea maiestății Noastre, unde pârătorilor li se va face dreptate amăsurat ordinei justiciare. Spre memoria și vecinica întărire am edat literele prezente prevăzute cu sigiliul nostru secret, de care avem obiceiul a ne folosi ca rege al Ungariei. Dat în Viena la sărbătoarea tăierii capului sfântului Ioan Botezătorul în anul Domnului o mie patru sute cincispece și

---

¹ În textul diplomei este **“aves”** deci este vorba de șoimi de vânătoare, și deci greșit traduce P. Dragalina **“oves”** oile.

șapte, în al optsprezecelea al stăpânirii Noastre ca rege la Ungariei etc. și al patrulea ca rege al Boemiei.

III

Cauze cibile judecate după “jus valachicum” în Banat¹

1) După cum am văzut, în Evul Mediu în Banat, românii din cele opt districte românești privilegiate² au avut o autonomie juridică. Această autonomie juridică pe care românii din Banat o aveau în cadrul regatului ungar³ nu se mărginea numai la recunoașterea și confirmarea prin diplomele regilor unguri a unor instanțe de judecată speciale pentru populația românească din aceste districte, dar se referă și la dreptul special care se aplica populației românești cu ocazia judecării proceselor înaintea acestor instanțe⁴.

---

¹ Acest studiu a fost publicat în *Banatica*, 6, 1981, p. 225-236.

² Districtele valahice privilegiate, menționate în diploma regelui Ladislau din anul 1457 sunt: Lugoj, Sebeș, Mehadia, Almaj, Carașova, Bârzava, Corniat și Ilidia.

³ Pe lângă această autonomie juridică confirmată prin diploma din anul 1457, s-a mai susținut că românii ar fi avut în Banat și o autonomie politică. A se vedea în acest sens P. Radu și O. Onciulescu *Contribuțiuni la istoria învățământului din Banat până la 1800*, București, 1977, p. 17-19.

⁴ Documentele pe care le analizăm în acest studiu menționează în mod expres că aceste cauze au fost judecate conform vechiului drept românesc.

Acest drept medieval românesc "jus valachicum"¹, după cum E. Cernea într-un document studiu a dovedit², nu conținea numai obiceiurile unei populații migratoare de oieri, după cum unii autori au afirmat în mod tendențios³, ci era dreptul vechi al unei populații stabile și bine fixată pe vatra ei strămoșească.

Documentele bănățene din Evul Mediu, pe care le analizăm, aduc după cum vom vedea, temeinice dovezi pentru susținerea tezei lui E. Cernea.

Deși vom analiza numai unele procese disparate, în care se face expres mențiunea că au fost judecate după "jus valachicum", vom încerca, cel puțin parțial, să desprindem în concluziile noastre unele din caracteristicile acestui vechi drept românesc.

Desigur, aceste elemente pe care vom încerca să le desprindem din analiza unor procese, constituie pietre de reconstrucție separate și izolate ale acestui vechi drept românesc, pentru a reconstitui însă edificiul acestui "jus valachicum" vor trebui analizate toate documentele din Banat, Transilvania și Țările Românești de la sud și est de Carpați, care conțin procese judecate conform acestui drept medieval românesc. Cu ajutorul elementelor desprinse din analiza acestor documente se va putea ajunge la sinteze și la stabilirea instituțiilor și a specificului acestui "jus valachicum".

Bineînțeles că în afară de documentele în care se arată

¹ Am folosit această denumire simplificată, întrebuintată de către specialiști

² Vezi "Jus valachicum" în *Recherches sur l'histoire des institutions et du droit*, p. 21-27. Menționăm deasemenea și interesantul studiu al lui E. Cernea "Quelques considérations sur le "jus valachicum" dans la Pologne féodale" publicat în *Revue roumaine d'histoire*, 1971, X, p. 845-852.

³ Fr. Persowski *Osady na prawie ruskiem, polskiem, niemieckiem, i woloskiem w ziemi Lwowskiej*, 1926 și St. Szczotka *Studia z dziejów prawa woloskiego w Polsce în Nadbitka z czasopisma prawno-historicznego*, II; Poznan, 1949. Pentru o mai amănunțită bibliografie în această privință a se vedea studiul lui E. Cernea, op. cit., p. 25, nota 20.

în mod expres că procesele menționate au fost judecate conform lui "jus valachicum", există și mai multe documente care conțin instituții juridice ale vechiului drept românesc sau procese judecate după acest vechi drept românesc fără ca acest fapt să fie menționat în mod expres. Deci o comparare și o selectare a acestor documente ne-ar putea îmbogăți materialul necesar unei mai aprofundate cunoașteri a lui "jus valachicum".

În studiul de față, strădania noastră este de a analiza cinci cauze judecate sau soluționate după "jus valachicum" în Banat.

2) În prima cauză este vorba de un proces care a avut loc în anul 1500¹ în Banat.

Părțile în această cauză sunt, pe de o parte doamna Elena, văduva lui Nicolae de Byzere și fiica ei Cristina, care sunt reclamante, iar pe de altă parte George Găman de Byzere ca pârât. Reclamantele sunt reprezentate prin nobilul Ioan de Tewrek, soțul doamnei Cristina.

În acest proces reclamantele arată că pârâtul a primit niște pușcoace (pixides) de la castelul defunctului Nicolae de Byzere și nu mai vrea să le restituie, aceasta în dauna reclamantelor.

La această reclamație pârâtul, nobilul George Găman a răspuns că el a cumpărat aceste pușcoace de la doamna Elena, căreia i-a și plătit prețul pentru ele. Auzind acestea nobila și nesincera doamnă Elena răspunde că ea a vândut numai două pușcoace lui George Găman, însă acesta deține restul în mod abuziv. Totodată nobila doamnă arată instanței că ea nu are nici un document ca să poată dovedi cele susținute de ea, însă cere să i se dea posibilitatea să poată dovedi cele afirmate de ea conform dreptului românesc.

---

¹ Pesty Frigyes Szörényi, III, p. 134-135.

Textul din document referitor la această cerere este următorul:

"... sed quod nullo ampliori documento edem partes sua allegata: Jure volachie requirente coram nobis probare potuerunt ..."

Instanța judecând, hotărăște ca doamna Elena să depună jurământ că a vândut numai două pușcoace lui George Găman și atunci va primi satisfacție cu privire la celelalte.

Doamna Elena - a cărei reclamație nu pare prea serioasă - nu a vrut să admită și să accepte acest jurământ, ci din propria sa voință a dat ocazie lui George Găman să depună jurământ că ea i-a vândut lui toate pușcoacele și dacă acesta depune jurământul să fie absolvit de orice pretenție.

Pârâțul George Găman acceptând să depună jurământul cerut, instanța a fixat un termen pentru prestarea lui. La termenul fixat nobilul George Găman a depus jurământul așa cum trebuia - deci cu toată solemnitatea și formalitățile cerute - în fața instanței, drept pentru care s-a dat documentul pe care-l analizăm. Din acest document rezultă în primul rând că între părți a existat o vânzare-cumpărare, negată la început de reclamantă, admisă apoi în parte. Din relatarea pârâtului coroborată cu aceea a reclamantei rezultă că lucrurile vândute se aflau în posesia cumpărătorului și că acesta a plătit prețul la mâna vânzătoarei.

Fiind vorba de bunuri mobile pentru valabilitatea contractului de vânzare-cumpărare nu s-au cerut alte formalități, deci elementele esențiale ale vânzării-cumpărării au fost îndeplinite. Dat fiind că vânzătoarea nu recunoaște decât în parte vânzarea, dar că ea nu are înscrisuri ca să poată dovedi cele alegate, ea cere să-și poată dovedi spusele conform lui "jus valachicum".

Din cele arătate rezultă că în conformitate cu acest vechi

drept românesc contractul de vânzare-cumpărare al bunurilor mobile se perfecta prin predarea obiectului și primirea prețului, nefiind nevoie de nici un înscris în această privință.

Dovada întinderii acestui contract și deci și a condițiilor lui, în lipsa unui înscris se putea face conform lui "jus valachicum" și printr-un jurământ solemn depus în fața instanței de judecată.

Nobila și cârcotașa doamnă Elena de Byzere, refuzând să presteze jurământul acordat de instanță, se învoiește ca pârâțul să depună acest jurământ în sensul celor susținute de el. Deci, în conformitate cu "jus valachicum", procesele civile puteau fi tranșate prin jurământul acordat uneia din părți.

Desigur că pentru valabilitatea acestui jurământ decizoriu erau necesare anumite solemnități. Astfel instanța fixează un termen la care partea urma să depună acest jurământ. După cum rezultă din alte documente¹, instanța împreună cu părțile respective se ducea în biserică unde partea cu mâna pe cruce depunea jurământul prin care-și dovedea cele susținute.

Acest jurământ decizoriu era deci o probă importantă a vechiului nostru drept.

3) Într-un alt document din anul 1499² banii Severinului arată că s-au prezentat înaintea lor pe de o parte nobilul George Găman de Byzere - de astădată ca reclamant - pentru el și pentru soția sa Dorotea, fiica nobilului Filip de Zorilenț, iar pe de altă parte ca pârâți, nobilii Nicolae și Ion Alb și alt Ion Dogan de Zorilenț.

Reclamantul George Găman de Byzere a arătat că soția sa Dorotea cu ocazia măritişului ei nu a primit nici o zestre și nici darurile nupțiale din partea posesionară a tatălui ei Filip Halgas din posesiunea Zorilenț din districtul Comiat. Fiind aleși de părți,

---

¹ Ibidem, p. 115-116.

² Pesty Frigyes *Krasso*, III, p. 474-475.

cinstiții nobili - după cum se spune în document - Ladislau Floca și Ladislau Racoviță ca să stabilească drepturile doamnei Dorotea, fiica lui Filip de Zorlenț, aceștia au propus în conformitate cu dreptul românesc¹, că dota și darurile nuptiale care i se cuvin pot să fie evaluate la douăzeci de florini de aur, care urmează să fie plătiți de Nicolae și Ioan Dogan cărora în lipsă de moștenitori de sex masculin urmează a le reveni partea posesionară a nobilului Filip Halgaș din posesiunea Zorlenț.

Părțile au fost mulțumite cu această evaluare și cu propunerea făcută, dar pârâții fiind săraci și neavând la îndemână această sumă, au zălogit partea posesionară care le revenea de drept după Filip Halgaș, nobilei doamne Dorotea, ca aceasta să o aibe și să o folosească până la răscumpărare. Această hotărâre a fost dată nefiind nici un oponent.

Din acest document rezultă că în Banat ca și în Țara Românească² de altfel, dreptul de vocațiune al fetelor la succesiunea unor bunuri imobiliare era îngădit, ele putând să-și primească partea dotală și darurile nuptiale numai evaluate în bani. Zestrea și darurile respective reprezentau evaluarea drepturilor succesoriale pe care le-ar fi avut din bunurile succesoriale rămase.

În conformitate cu dispozițiunile lui "jus valachicum" aceste drepturi urmau să fie stabilite și evaluate de arbitri aleși de părți și confirmați de instanță - *certi et probi viri* -.

În document se arată că pârâții Nicolae și Ioan Dogan, din cauză că Filip Halgaș nu a avut urmași de sex masculin, preiau posesiunea Zorlenț, respectiv partea lui Filip, fiind obligați să plătească reclamantei suma de douăzeci florini aur,

¹ În text se precizează că stabilirea și evaluarea dotei s-a făcut "iuxta ritum volachie".

² A se vedea situația din Țara Românească în E. Cernea *Istoria Statului și Dreptului român*, București, 1976, p. 184.

contravaloarea drepturilor acesteia.

Neavând posibilitatea să achite atunci aceste drepturi, ei lasă partea lui Filip, din posesiunea Zorlenț pe care au moștenit-o, în folosința doamnei Dorotea cu titlu de zălog până la plata sumei de douăzeci de florini aur.

Această zălogire se face în mod public în fața instanței, care menționează în documentul dat că nici un oponent nu s-a prezentat la această zălogire.

4) În legătură cu pretențiile privitor la dota și darurile nupțiale datorate conform dreptului românesc, mai avem și un alt document din anul 1500¹. În acest document banii Severinului fac cunoscut că s-au prezentat înaintea lor, pe de o parte nobilul Ioan Tewrek și doamna Cristina, soția sa, care era fiica lui Nicolae de Byzere ca reclamanti, iar pe de altă parte George Găman de Byzere cu fii săi Ioan, Nicolae și Andrei ca pârâți.

Ioan Tewrek pentru soția sa Cristina a arătat că din părțile posesionare ale tatălui ei din posesiunile indicate și situate în districtele Caransebeș și Bârzava, nu și-a primit nici zestrea și nici darurile nupțiale.

Dat fiind că părțile posesionare ale tatălui doamnei Cristina au revenit prin moștenire lui George Găman de Byzere și fiilor acestuia, reclamanta își pretinde zestrea și darurile nupțiale de la acești pârâți conform lui "jus valachicum"².

Auzind această cerere, George Găman în numele său și al fiilor săi nu neagă aceste drepturi și la cererea și cu acordul părților au fost aleși patru arbitri care să aprecieze aceste drepturi și să le evalueze. În acest scop s-a fixat de către instanță un termen. La acest termen, părțile prezentându-se în fața instanței au declarat că de bună voie și nesiliți de nimeni, în urma hotărârii

---

¹ Pesty Frigyes, *Szörényi*, III, p. 135-137.

² Denumirea întrebuițată în text este *Jure wolachie requirente*.

arbitrilor ca și a altor persoane, au ajuns la înțelegere ca pârâții să dea doamnei Cristina șase zeci de florini aur pentru zestrea și darurile nupțiale ce i se cuvin din posesiunile amintite ale tatălui ei. Dat fiind că pârâții au plătit în mod efectiv cei șase zeci de florini doamnei Cristina, în fața instanței, instanța de judecată constată că pârâții nu mai au nici o obligație în această privință, iar doamna Cristina și urmașii ei nu mai au nici un drept de pretins din aceste bunuri.

După cum am văzut și din documentul anterior, dreptul fetelor la succesiunea bunurilor imobile strămoșești era îngăduit și în acest document se învederează din nou principiul că fetele urmează a-și primi drepturile lor sub formă de zestre sau daruri nupțiale.

Dacă fetele nu și-au primit aceste drepturi cu ocazia căsătoriei, ele au dreptul să le ceară din succesiunea tatălui lor de la acei care au preluat această succesiune.

Este interesant să menționăm că din documentul analizat rezultă că zestrea și darurile nupțiale la care fata avea dreptul, puteau să-i fie date fie cu ocazia nunții fie după aceea și că escontentarea acestor drepturi putea să fie făcută fie de către părinte, fie de o altă persoană, care desigur că avea interes la aceasta.

Ca și în documentul anterior, stabilirea acestor drepturi și evaluarea lor în bani se face de către arbitri aleși de părți și numiți de instanță.

În urma plății zestrei și a darurilor nupțiale fata nu mai are nici un drept la bunurile strămoșești ale tatălui ei.

5) Într-un document din anul 1555¹ este vorba de împărțirea unor posesiuni și predii din districtul Almăjului, între fiii lui Nicolai și Gabriel Lazăr ca și între fiii și fiicele lui Michael

---

¹ Pesty Frigyes, *op. cit* Krasso, III, p. 271-275.

Lazăr, fiii lui Ladislau Bewkews precum și fiii și fiicele lui Francisk Latzuk.

Scaunul de judecată din Lugoj dispune ca posesiunile și prediile amintite în document să se împartă în mod egal și să se stabilească despăgubirile juste în conformitate cu dreapta și vechea ordine a districtului respectiv.

Cu ocazia ieșirii la fața locului s-au prezentat doi oponenți - intervenienți în cauză - și anume nobilul George Bokor, revendicând drepturi personale privitor la posesiunea Lăpușnic, precum și nobilul Francisk Bacoș pentru fiicele lui Nicolai Lazăr privitor la posesiunea Bozovici.

La termenul fixat pentru judecarea acestor contestații Bokor nu a putut produce probele necesare pentru susținerea contestației sale și este decăzut din aceasta.

În ceea ce privește contestația fetelor lui Nicolai Lazăr, Bacoș nu a mai susținut-o deoarece s-a ajuns la o înțelegere între ele și ceilalți moștenitori cu privire la posesiunea Bozovici.

În acest caz este vorba de împărțirea unor bunuri imobiliare succesoriale, împărțire care se face în fața instanței de judecată.

După cum reiese din documentul analizat, oricine a dobândit drepturi asupra acestor bunuri poate să-și valorifice aceste drepturi cu ocazia ieșirii din indiviziune, dacă-și poate dovedi și justifica drepturile sale.

În ceea ce privește dreptul fetelor de a-și primi din bunurile strămoșești zestrea și darurile nupțiale sub forma unor despăgubiri, deși acest drept nu este în mod expres precizat în document, faptul că fetele lui Nicolai Lazăr au ajuns la o înțelegere cu ceilalți moștenitori, sub forma unei despăgubiri, ne enunță aceeași situație juridică ca în documentele anterioare.

6) Într-unul din documentele analizate am văzut că moștenitorii au zălogit, pentru despăgubirea pe care urma să o

primească fata înlăturată de la succesiune, bunurile imobile pe care ei le-au primit drept moștenire.

În document se menționează că scaunul de judecată ia act de această zalogire, specificându-se că nu s-a prezentat nici un oponent.

În legătură cu zalogirea bunurilor imobile mai avem un document din anul 1503¹ în care se arată că Gabre fiul lui Bogdan de Călugăreni s-a prezentat înaintea banilor de Severin arătând că este constrâns de nevoi să-și zalogească părțile posesionare din posesiunile Călugăreni, Măgoești, Răchita și Strâmtura din districtul Comiat până la răscumpărare. În această situație el a somat "juxta ritum volachiae" la trei termene ale scaunului de judecată pe toți vecinii și neamurile ca să se prezinte și să preia ei, dacă vreau această zalogire.

Din documentele secolului al XVI -lea rezultă că zalogirea unor bunuri imobile în Banat era destul de des folosită. Acest fapt se explică pe de o parte ca o consecință a unor situații economice rezultate din luptele cu Turcii și care au atins multe familii nobile din Banat, cât și datorită faptului că pentru ansamblul relațiilor sociale în feudalism zalogirea era importantă ea fiind legată de rolul capitalului comercial în societatea feudală. Din exemplele cuprinse în alte documente ca și din documentul pe care-l analizăm rezultă că zalogirea unui imobil se făcea în fața instanțelor judiciare și că înainte de întocmirea actului de zalogire în conformitate cu normele lui "jus valachicum" rudele și megieșii trebuiau să fie citați de trei ori, respectiv la trei termene ale scaunului de judecată. Chemarea rudelor, a vecinilor și a coindivizarilor în astfel de cazuri se făcea cu scopul ca ei să-și apere dreptul lor de a putea lua ei cu precădere în zalog bunurile respective.

---

¹ Pesty Frigyes, III, p. 476.

Acest drept al rudelor, vecinilor și coindivizărilor care se manifesta și în cazurile de transfer al proprietății nu este altceva decât dreptul de preempțiune sau "protimisis" din Principatele Române.

După cum V. Al. Georgescu a arătat¹ ca forme de drept comun în Principatele Române existau protimisul rudelor, al devălmășiei și al vecinătății².

Aceste tipuri de preempțiune existau și în formele lui "jus valachicum" așa cum acesta se aplica în Banat.

După convocarea rudelor, a vecinilor sau a coindivizărilor, dacă aceștia nu își exercitau dreptul lor, atunci proprietarul putea să vândă sau să zălogască bunul sau imobilul oricărei alte persoane streine.

Este însă interesant să menționăm că în toate actele de zălogire care se încheie în fața instanțelor de judecată din Banat se menționează fie cauza acestei zălogiri, fie se arată în general că proprietarul s-a aflat în mare nevoie atunci când a zălogit bunul său, sau că s-ar afla în mare nevoie de bani.

Uneori în documentele de zălogire din Banat nu se arată numai bunurile zălogite ci se indică și iobagii aflați pe aceste bunuri zălogite³.

Câteodată actele de zălogire conțin condițiuni speciale indicându-se fie timpul când aceste bunuri zălogite puteau fi răscumpărate⁴, fie că această răscumpărare să aibă loc cu bani proprii și nu cu bani străini⁵.

7) Din documentele analizate în acest studiu s-au putut

---

¹ În lucrarea sa *Preempțiunea în istoria dreptului românesc*, București, 1965.

² V. Al. Georgescu, *op. cit.*, p. 74.

³ Astfel într-un document din anul 1571 la Pesty Frigyes, Krasso, IV, p. 90.

⁴ A se vedea documentul menționat în nota 19.

⁵ A se vedea în acest sens documentul citat anterior ca și un document din anul 1355 publicat de Ortway în *Oklevelek Temesvarmegye és Temesvárváros történetéhez*, v. I, p. 84.

desprinde unele instituții ale lui "jus valachicum".

Dintre acestea menționăm, vânzarea lucrurilor mobile ca și probațiunea actului de vânzare și importanța jurământului decizoriu, principiul masculinității la succesiunea unor bunuri imobiliare ca și dreptul fetelor la zestre și la daruri nupțiale, ieșirea din indiviziune, zălogirea bunurilor imobiliare ca și rolul arbitrilor aleși de părți și confirmați de instanță în stabilirea și evaluarea unor drepturi. Menționarea acestor instituții juridice ale lui "jus valachicum" este destul de restrânsă, deoarece ne-am mărginit la analiza unor documente juridice în care se arată în mod expres că acestea au fost judecate conform vechiului nostru drept. Pe de altă parte ne-am mărginit numai la analiza unor cauze civile lăsând de o parte cauzele penale judecate conform lui "jus valachicum" de către instanțele judiciare din Banat.

Din multitudinea documentelor bănățene referitoare la vechiul nostru drept, chiar dacă în ele nu este menționat în mod expres că au fost soluționate conform lui "jus valachicum" se poate desprinde faptul că instituțiile acestui vechi drept cuprindeau întreaga arie a relațiilor juridico-sociale. Complexitatea însăși a acestor instituții, care ne arată un sistem medieval juridic specific poporului român precum și organizarea juridică specială a poporului român din Banat, ne dovedesc o îndelungă stabilire și dezvoltare a organizării juridico-sociale a poporului român din Banat.

Anexe

1500

Prin acest document care se afla publicat în Hurmuzaki "*Documente privitoare la istoria Românilor*" v. I., 2. p. 453-454, precum și în Pesty Friegyes "*A Szörényi Bansag és Szörény*

varmegye története", v. III, p. 134-135, banii de Severin fac cunoscut că s-a prezentat în fața lor doamna Elena, văduva lui Nicolae de Byzere și fiica sa Cristina prin soțul ei Ioan Tewrek pe de o parte, iar pe de altă parte George Găman de Byzere. Ioan Tewrek, pentru nobilele doamne a arătat că pârâtul a primit pușcoace (pixides) de la castelul lui Nicolae Byzere și nu mai vrea să le restituie, în dauna reclamantelor.

La această pâră pârâtul George Găman a răspuns că el a cumpărat pușcoacele de la doamna Elena căreia i-a și plătit prețul pentru ele.

Auzind acestea doamna Elena a răspuns că ea a vândut numai două pușcoace lui George Găman, însă acesta deține restul în mod abuziv, dar că ea nu are nici un document ca să poată dovedi cele afirmate de ea, cere însă să le poată dovedi conform dreptului valahic.

Instanța judecând, hotărăște ca doamna Elena să depună jurământ că a vândut numai două pușcoace lui George Găman și atunci va primi satisfacție pentru rest. Doamna Elena nu a vrut însă să preteze jurământ și din proprie inițiativă a dat ocazie lui George Găman să depună jurământ că ea i-a vândut toate pușcoacele. George Găman acceptând, s-a fixat de către instanță un termen pentru depunerea jurământului. La termenul fixat George Găman a prestat jurământul așa cum trebuia, drept pentru care s-a întocmit prezentul înscris.

Textul latin este următorul:

"Nos, Jacobus Gerlysthey et Petrus Tharnok de Machkas Bani Zewrinienses Damus pro Memoria quibus expedit universis. Quod venientes nostri in presenciam Nobilis vir Johannes Tewrek, necnon Nobiles domine Elena Relocta et Cristina Filia: Nobilis condam Nicolai Byzerey, consors videlicet annotati Nobilis Johannis Tewrek, ab una: ac Nobilis Georgius gaman de eadem Byzere, partibus ab altera: et per annotatum Nobilem

Johannem Tewrek in sua, ac predictarum Nobilium dominarum personis, coram nobis contra et adversus prefatum Nobilem Georgium Gaman ipso presente et audiente: propositum in hunc modum: quod ipse annotatus Nobilis Georgius gaman: quasdam pixides videlicet Barbatos annotati condam Nobilis Nicolai Byzerei: de suo Castello recepisset: et ad sepissimas requisiciones annotatorum exponencium minime reddere voluisset, prout nollet etiam in presenciarum, sed tenere easdem pixides potencia mediante: in damnum predictorum exponencium manifestum: quo auditu idem Nobilis Georgius gaman respondit exaduerso: Quod ipse predictas pixides: a prefata Nobili domina Elena Relicta annotati Nobilis condam Nicolai Byzerei precio comparasset: precia earudarum plene et efective: eidem domine Elena persolueno: quo auditu eadem Nobilis domina Elena: iterum respondit: quod ipsa non pluries sed tantummodo duas pixides eidem Nobili Georgio gaman vendidisset: residuas vero teneret potencia mediante: sed quod nullo ampliori documento eadem partes sua allegata: Jure volachie requirente coram nobis probare potuerunt: nos Judicando decreuimus: quod prefata Nobilis domina Elena Relicta annotati Nobilis condam Nicolai Byzerei super hoc: quod ipsa solummodo duas pixides et non plures vendidit: eidem annotato Nobili Georgio gaman coram nobis in persona iuramentum deponat: que si deposuerit suum iuramentum: extunc nos sibi ex parte annotati Nobilis Georgy gaman, de residuis pixidibus omnimodam impendi faceremus satisfaccionem: quod prefata Nobilis domina Elena admittere et acceptare noluit: sed propria sua voluntate misit vt idem Nobilis Georgius gaman iuramentum deponat: super hoc quod ipsa omnes pixides eidem annotato Nobili Georgio gaman vendidit: qui si deposuerit iuramentum maneat absolutus: quod idem Georgius gaman acceptauit beneuole, et sic nos eidem ad deponendum iuramentum certum prefiximus terminum: quo

adueniente termino idem Nobilis Georgius gaman suum iuramentum deposuit vt debebat: coram nobis testimonio literarum nostrarum mediante.

Datis in Karansebes feria quinta post Jeronimi doctoris anno domini M-o quingentesimo”.

1499

Iacob de Gârliște și Petru Tarnok de Macicaș, Bani ai Severinului, fac cunoscut că s-au prezentat înaintea lor nobilii Nicolae și Ioan Alb și alt Ioan Dogan de Zorlenț pe de o parte, iar pe de altă parte nobilul George Găman de Byzere pentru el și pentru soția sa Dorotea, fiica nobilului Filip de Zorlenț, care a spus că soția sa Dorotea cu ocazia măritişului ei nu a primit nici o zestre și nici darurile nupțiale din partea posesionară a tatălui ei din posesiunea Zorlenț, districtul Comiat. Fiind aleși de părți ca arbitri, cinstiții nobili Ladislau Flocă și Ladislau Racoviță, aceștia au propus ca în conformitate cu dreptul valahic toată zestrea și darurile nupțiale ar putea fi evaluate la douăzeci de florini aur, care urmează a fi plătiți de Nicolae și Ioan Dogan, cărora în lipsă de moștenitori de sex masculin urmează a le reveni partea posesionară a nobilului Filip Halgaș din posesiunea Zorlenț.

Susnumiții fiind însă săraci și neputând achita această sumă, ei au zălogit partea posesionară care le revenea de drept după Filip Halgaș, nobilei doamne Dorotea ca aceasta să aibe să o folosească până la răscumpărare.

Nefiind nici un oposant s-a dat acest înscris.

Documentul a fost publicat de Pesty Frygies în “Krasso varmegye története”, v. III, p. 474-475., și a fost reprodus în Hurmuzaki “Documente privitoare la istoria Românilor”, v. I. 2.

p. 419-420.

Textul latin al documentului este următorul:

“Nos, Jacobus Gerlysthey et Petrus Tharnok de Machkas Bani Zewrinienses, Damus pro memoria quibus expedit vniuersis, Quod venientes nostri in presenciam Nobiles viri Nicolaus et Johannes alb: et alter Johannes dogaan de Zorilencz: ab vna:necnon Nobilis vir Georgius Gaman de Byzere: nomine et in persona Nobilis domine Dorothee filie condam Nobilis philipi Halgas dicti de prefata Zorilencz: consortis scilicet sue carissime partibus ab altera: et per annotatos Nobiles Nicolaum et Johannem alb: et alterum Johannem dogaan supradictos: coram nobis oraculo viueuocis: spontaneaue voluntate fassum extitit et relatum in hunc modum: Quod quia prefate Nobili domine dorothee filie annotati Nobilis condam philipi Halgas: consorti scilicet prefati Nobilis Georgy gaman tempore sue Maritacionis: nulla dos nullege nupciales honores de porcione possessionaria eiusdem annotati condam Nobilis philipi Halgas dicti: in possessione Zorilencz habite: extradate et restitute fuissent, omnino in districtu de Comyath: et sub Banatu Zewriniensi existentis: tamen certi probi Nobiles viri videlicet Ladislaus Floka: et alter Ladislaus Rakouicza per easdem vtrasque partes: ad id adoptati et electi conferentes sic reinuenissent: Quod eidem Nobile domine Dorothee: omnes dotes et honores nupciales cum viginti florenis auri disponere potuissent iuxta ritum volachie: super quo idem contenti fuissent quia vero ipsi fratres fieri viderentur: annotati condam Nobilis philipi Halgas: et porcio possessionaria eiusdem: in ipsos Nicolaum et Johannem Dogaan supradictos: propter defectum seminis Masculini Sexus annotati philipi in prefatam possessionem Zorilencz appellatam, habitam, descendisse videtur: tamen ipsi nunc propter nimiam paupertatem prefatos viginti florenos vnde persoluere non haberent: et neque possent: obhoc ipsi totalem porcionem

possessionariam annotati condam Nobilis philipi Halgas in eadem possessione Zorilencz supradicta habitam, cum cunctis eiusdem porcionis vtilitatibus quouis nominis vocabulo vocitatis: ad eandem de Jure pertinere debentem: eidem annotate Nobili domine dorothee pro predictis XX florenis auri: infra tempus redempcionis sue: titulo pignoris obligassent: ymmo dederunt et impignorarunt coram nobis tenendam vtendam pariter et habendam: nullo penitus contradictore apparente: vigore et testimonio literarum nostrarum mediante: Datum in Karansebes feria quinta proxima ante festum Beati Laurency martiris anno domini Mo quadringentesimo Nonagesimo Nono”.

1500.

Prin acest document banii Severinului fac cunoscut că s-au prezentat înaintea lor pe de o parte nobilul Ioan Tewrek și doamna Cristina, soția sa, care era fiica lui Nicolae Byzere, iar pe de altă parte nobilii George Găman de Byzere și fiii săi Ioan, Nicolae și Andrei. În fața instanței Ioan Tewrek, pentru soția sa Cristina, a arătat că din părțile posesionare ale tatălui său din posesiunile Byzere, Kalova, Pleșe, Verciorova de sus și de jos, Ravna, Glimboca, Meel, Slatina, Mihalenț, Bolvașița, Herțeroava, Apadia, Lațcan și Zachel în districtul Caransebeș, Târnova, Bratova și Mycolț, toate în districtul Bârzavei, cu ocazia nunții și nici după aceea nu a primit vre-o dotă sau daruri nuptiale nici de la tatăl ei și nici de la altcineva și că toate părțile posesionare ale tatălui ei au revenit lui George Găman și fiilor acestuia. De aceea doamna Cristina își cere dota și darurile nuptiale de la George Găman și de la fiii acestuia conform dreptului românesc.

Aceste pretențiuni nefiind negate de către nobilul George Găman și de fiii săi, la îndrumarea banilor de Severin părțile au ales cinci oameni nobili cinstiți care să aprecieze conștiincios

ceea ce pârâții au de dat, pentru care instanța a fixat un termen.

Ajungându-se la termenul fixat și prezentându-se părțile, nobilul Ioan Tewrek și consoarta sa doamna Cristina nesiliți de nimeni și din proprie voință au arătat că în urma îndemnurilor susmenționaților cinstiți nobili ca și a altor persoane au ajuns cu pârâții la înțelegere în felul următor: George Găman și fiii să plătească doamnei Cristina pentru dota și darurile nuptiale convenite șasezeci florini de aur urmând să rămână stăpâni liniștiți în vecii vecilor pe părțile posesionare mai sus arătate.

Plata fiind făcută s-a eliberat prezentul document.

Documentul a fost publicat de Pesty Frigyes în "A Szörényi Bansag és Szörény varmegye története", v. III, p. 135-137, reprodus și în Hurmuzaki "Documente privitoare la istoria Românilor" v. I. 2. p. 454-455.

Textul latin este următorul:

"Nos Jacobus Gerlysthei necnon Petrus Tharnok de Machkas Bani Zewrinienses: Damus pro Memoria quibus expedit vniuersis: Quod venientes nostri in presenciam: Nobilis vir Johannes Thewrek: et domina Cristina: filia Nobilis condam Nicolai Byzerey: consors lectima eiusdem annotati Nobilis Johannis ab vna: necnon Nobiles Georgius gaman de Byzere: ac Johannes, Nicolaus et Andreas de eadem: fily eiusdem partibus ab altera: et per annotatum Nobilem Johannem Tewrek supradictum in persona annotate Nobilis domine Cristine consortis scilicet sue: contra annotatos Nobiles Georgium gaman de Byzere: necnon Johannem ac Nicolaum et Andream filios eiusdem propositum extitit in hunc modum: Quod de porcionibus possessionarys annotati Nobilis condam Nicolai Byzerei Genitoris scilicet annotate Nobilis domine Cristine consortis sue: in possessionibus Byzere supradicte: necnon Kalowa: ac plese: Item superiori ac mediocri et inferiori Worchorowa: necnon Rawna: Glomboka: meel: Zlathina: Mihalyencz: Bolwasnicza:

Herzorowa: apadya: Laczkan: et Zachel: omnino in districtu de Karansebes: Item Thernowa: ac Brathowa et Mycolcz vocatis: omnino in districtu de Borzafew: et sub Banatu Zewriniensi existentibus habitis: tempore nupciarum suarum: et neque post: nulle dotes: nullique honores nupciales: neque per annotatum Nobilem condam Nicolaum Byzerey Genitorem suum carissimum: et neque per alium quempiam date et restitute fuissent sew extitissent: quia vero omnes et totales porciones possessionarie annotati Nobilis condam Nicolai Byzerey Genitoris scilicet sui in supradictis possessionibus habite: in ipsum Nobilem Georgium Gaman et filios eiusdem supradictos: ceterosque fratres eorundem descendisse: ac devolute fieri dinoscuntur: ob hoc ipsa Nobilis domina Cristina omnes dotes et honores nupciales ab eodem Nobili Georgio gaman: et a filijs eiusdem supranotatis, ceterisque fratribus eorundem Jure wolachie requirente: rehabere et recipere sperarent et niterentur: Quo auditiuidem Nobilis Georgius gaman in sua: ac filiorum suorum supranominatorum personis: ea sic fieri non negavit: Sed ad nostras Amoniciones certos probos Nobiles viros videlicet Ladislaum floka: Stephanum literatum: Georgium Margay Blasium Mothnoky: et Petrum Farkas pari voluntate elegerunt et adoptarunt: vt omnia premissa conscienciose reinuenire et extradare debeant: ad id certum eisdem prefigendo terminum: Quo adueniente termino: annotatus Nobilis Johannes Tewrek et domina Cristina consors eiusdem coram nobis ac idem Nobilis Georgius gaman: cum suis filijs supranominatis personaliter constituti: idem Nobilis Johannes Thevrek et domina Cristina consors eiusdem non coacti, sed spontanea eorum voluntate nobis retullerunt, quod ipsi per disposicionem predictorum proborum Nobilium: aliorumque plurimorum: ad talem pacis et concordie devenissent vnionem, uidelicet quod prefatus Nobilis Georgius gaman: et filij sui supradicti eidem Nobili domine Cristine Sexaginta florenos auri omnibus dotis honori busque

nupcialibus suis ex predictis porcionibus possessionarys paternis supranotatis dare et persolvere debeat et teneatur, quibus persolutis idem Nobilis Georgius gaman, et sui filij supradicti maneant absoluti, et quieti perpetue: tandem idem Nobiles Georgius gaman: necnon Johannes ac Nicolaus: et Andreas filij eiusdem predictos Sexaginta florenos auri coram nobis plenarie et efectiue deponentes et persoluentes: eidem Nobili domine Cristine: quibus Sexaginta florenis auri eadem Nobilis domina Cristina leuatis et receptis: annotatos Nobiles Georgium gaman: necnon Johannem ac Nicolaum ac Andream filios eiusdem; quitos expeditos ac modis omnibus absolutos relinquit coram nobis in filios filiorum suorum heredumque per heredes perpetuum eadem domina Cristina silentium super se ipsum et posteros suos vniuersos de premissis recipiendo, vigore et testimonio literarum nostrarum mediante Datum in Karansebes feria quinta ante Beati dionisi martiris anno domini 1500.

1503

Prin acest document banii Severinului fac cunoscut că s-a prezentat înaintea lor Gabre, fiul lui Bogdan de Călugăreni, care a arătat, că deoarece este constrâns de nevoi să-și zălogească părțile posesionare din posesiunile Călugăreni, Măgoești, Răchita și Strâmtura din districtul Comiat până la răscumpărare, a somat pe toți vecinii și în special pe doamna Marta, fiica nobilului Toma de Remete, la trei scaune de judecată în conformitate cu dreptul românesc, îndemnându-i să vină la scaunul de judecată și dacă vreau, să primească cu titlu de zălog părțile posesionare ale nobilului Gabre din posesiunile menționate.

Drept mărturie s-a dat acest act.

Documentul a fost publicat de către Pesty Frigyes în

lucrarea sa "*Krasso varmegye története*" v. III, p. 476.

Menționăm că după aceste somații făcute în conformitate cu dreptul românesc, Gabre fiul lui Bogdan de Călugăreni a zălogit în anul 1505 bunurile menționate mai sus lui George Găman de Byzere și familiei sale pentru suma de 300 florini aur. Acest act de zălogire a fost încheiat în fața Capitlului din Oradea și este analizat de Ion Baltariu în lucrarea sa "Vechile instituții juridice din Transilvania" 1934, p. 117-119.

Textul latin al documentului eliberat de banii Severinului este următorul:

"Nos Jacobus Gerlysthey et Barnabas Belay Bani Zewrinienses: Damus pro Memoria quod Nobilis vir Gabre filius Nobilis condam Bogdan de Kalugyeren: coram nobilis personaliter constitutus: per modum protestacionis significare curavit in huncmodum: Quod quadam ineuitabili compulsus necessitate cogitur ad euitandam talem suam necessitatem: vt omnes suas porciones possessionarias in possessionibus Kalugyeren predicta: necnon Magoyesth: Rekycze et Ztremtura appellatis omnino in districtu de Comyath: et sub Banatu Zewriniensi habitas existentibus, quod certa aliqua quantitate pecunie: titulo pignoris obliget: infra tempus redempcionis sue qua protestacione facta: postmodum in tribus sedibus Judiciarys iuxta ritum volachie: idem Nobilis Gabre vniuersos vicinos et commentaneos suos: signanter vero Nobilem dominam Martham filiam Nobilis condam Thome de Remethe: ac vniuersos heredes prefati Nobilis condam Thome de Remethe coram nobis ammonuit ac alexit: vt si volunt ipsi: vel alter eorum porciones possessionarias eiusdem Nobilis Gabre in possessionibus supranotatis habitas: extunc easdem erga se pignoris titulo recipiant, et eos: magisque alios ad recipiendum et tenendum contenunt: testimonio literarum nostrarum mediante.

Datis in Karansebes feria quinta proxima post festum

beate Elisabeth anno domini Millesimo Quadringentesimo tercio.
Coram ipso Jacobo Gerlysthey.

1500

“Noi Jacob de Gârliște și Petru Tarnok de Măcicaș bani de Severin, facem cunoscut la toți care se cuvine, că venind în fața noastră nobilul bărbat Ioan Tewrek, ca și nobilele doamne, văduva Elena și Cristina, fiica defunctului nobil Ioan Byzere, soția fără îndoială a sus numitului nobil Ioan Tewrek pe de o parte și nobilul George Găman de aceeași Byzere de altă parte; și prin susnumitul nobil Ioan Tewrek pentru sine cât și în persoanele susnumitelor nobile doamne în fața noastră contra numitului nobil George Găman, el însuși prezent și auzind, a propus în acest fel, că însuși susnumitul nobil George Găman a primit în mod evident niște pușcoace de la castelul nobilului bărbat defunct Nicolae Bizere și la dese cereri ale numitelor reclamante nu a mai vrut să le restituie, după cum nu vrea nici în prezent, însă ține acele pușcoace cu forța, în mod clar în paguba preziselor reclamante; ceea ce auzind nobilul George Găman a răspuns dimpotrivă că zisele pușcoace le-a cumpărat cu preț, de la susnumita doamnă văduvă Elena, a numitului nobil defunct Nicolae Bizere prețul acestora deplin și efectiv a fost plătit doamnei Elena; auzind acestea aceea doamnă Elena a răspuns din nou că ea nu mai mult decât două pușcoace a vândut nobilului George Găman pe celelalte le ține însă cu forța; însă deoarece cu nici un document fiecare parte nu își poate dovedi cele alegate, cerând în fața noastră să poată face proba după dreptul valahic; Judecând hotărâm; deoarece susnumita nobilă doamnă văduvă Elena a numitului nobil defunct Nicolae Bizere asupra aceea că dânsa a vândut numai două pușcoace și nu mai multe aceluși numit nobil George Găman înaintea noastră în

persoană să depună jurământ; iar dacă depune jurământul său: de atunci noi, ei, din partea numitului nobil George Găman de celelalte pușcoace în orice fel ne vom strădui să-i dăm satisfacție; ceea ce susnumita nobilă doamnă nu a voit să admită și nici să accepte, însă din propria ei voință a lăsat ca nobilul George Găman să depună jurământ despre aceea că ea a vândut numitului nobil George Găman toate pușcoacele; pe care dacă va depune jurământ să rămână achitat; ceea ce George Găman a acceptat benevol și astfel aceluia i-am fixat un termen pentru depunerea jurământului; la venirea termenului nobilul George Găman a depus jurământul său cum trebuia, înaintea noastră ceea ce dovedim cu ajutorul literilor noastre.

Data în Caransebeș duminica a cincia după doctorul Jeronim în anul 1500.

1499

"Noi Jacob de Gârliște și Petru tarnok de Măcinaș, bani ai Severinului, facem cunoscut tuturor că venind în fața noastră nobilii bărbați Nicolae și Ion Alb și alt Ioan Dogan de Zorilenț: de o parte; precum și nobilul bărbat George Găman de Bizere în numele său și în persoana nobilei doamne Dorotea fiica defunctului nobil Filip Halgaș, zis de susnumita Zorilenț din partea soției sale scumpe de altă parte; și pe susnumiții nobili Nicolae și Ioan Alb; și pe celălalt susnumit Ioan Dogaan înaintea noastră prin viu glas și voința spontană au făcut declarație și au declarat în acest mod: deoarece amintita doamnă Dorotea, fiica numitului nobil defunct Filip de Halgaș se știe soția susnumitului nobil George Găman la timpul măritişului său nici o dotă sau dar nupțial din porțiunile posesionare ale defunctului susamintit nobil Filip Halgaș, așezate în posesiunea Zorilenț care au fost extrădate și restituite, toate în districtul Comiat existând sub Banatul

Severinului; totuși pentru ambele părți (au fost aleși) binecunoscuții nobili și anume Ladislau Flocă alt Ladislau Racoviță: pentru aceasta fiind aleși și cooptați respectivii astfel au propus; deoarece aceea nobilă doamna Dorotea putea să dispună după dreptul valahic cu douăzeci și cinci florini aur de toată dota sa și de cinstele nuptiale asupra cărei (evaluări) au fost mulțumiți căci au fost făcuți ca însăși frați, partea cu defunctul nobil susamintit Filip Halgaș în partea posesionară a acestuia; la însăși Nicolae și Ioan Dogan susnumiți din lipsa moștenitorilor de sex masculin (partea) numitului Filip în posesiunea Zorileț numită, le-a revenit totuși aceștia acum din cauza slabei sărăcii nu pot plăti amintirii douăzeci și cinci de florini; de aceea ei întreaga porțiune posesionară a susnumitului defunct nobil Filip de Halgaș, în aceea posesiune Zorileț cu toate porțiunile din folosințele ei cu orice nume ar fi pomenite și care-i aparțin de drept acelei numite doamne nobile Dorotea pentru amintirii douăzeci și cinci florini de aur până la răscumpărare să rămână obligate sub titlu de zălog le-au dat și le-au zălogit în fața noastră să le țină, să le folosească și să le aibe: neapărând nici un contradictor de față: prin tăria și mărturia literilor noastre; dată în Caransebeș duminică a cincina înaintea sărbătorii sfântului Laurențiu martirul anul D-lui o mie patru sute nouăzeci și nouă.

1500

Traducerea este următoarea:

“Noi, Jacob de Gârliște precum și Petru Tarnok de Măcișa, bani ai Severinului facem cunoscut tuturor la care nli se cuvine; că au venit în fața noastră nobilul bărbat Ioan Teurek și doamna Cristina fiica defunctului Nicolae Bizere; soția distinsă a aceluiași susnumit nobil Ioan de o parte: precum și nobilul George Găman de Bizere: și Nicolae, Ioan și Andrei de aceeaș,

fii aceleiași părți pe de altă parte; și prin susnumitul nobil Ioan Teurek în persoana menționatei nobile doamne Cristina bineînțeles soția sa: împotriva numiților nobili George Găman de Bizere precum și Ioan și Nicolae și Andrei, fiii acestuia declarând în acest mod: că din părțile posesionare ale numitului nobil defunct Nicolae Bizere se știe ascendenta numitei doamne Cristina, soția sa, în posesiunile Bizere susamintite; precum și Kalova și Pleșe la fel superioară, medie și inferioară, Vârciorova, precum și Ravna: Glimboca, Meel; Zlatina, Mihalyz; Bolvașnița; Herzerova; Apadia; Lazkan și Zakel toate în districtul Caransebeș: la fel Ternova și Bratova și Micolz numite toate în districtul Bârzava și sub Banatul Severinului și fiind așezate: în timpul căsătoriei sale și nici după aceea nici o dotă și nici daruri nuptiale, nici prin susnumitul nobil defunct Nicolae Bizere tatăl său iubit și nici prin altul, nici un fel nu i-au fost date sau restituite; deoarece însă toate și în întregime părțile posesionare ale numitului nobil defunct Nicolae Bizere, după cum se știe tatăl său, în suszisele posesiuni avute au coborât la nobilul George Găman și fiii acestuia susnumiți și la ceilalți frați ai lor conform dreptului valahic; le-au primit speră și se bucură de ele; aceasta auzind nobilul George Găman în numele său și în persoana fiilor săi că aceasta așa s-a făcut nu a negat, însă la sfaturile noastre anumiți cinstiți bărbați nobili vasăzică prin voința ambelor părți au ales și au adoptat și anume pe Ladislau Floca, Stefan literatul, George Margay, Blaj Mutnoky: și Petru Lupul urmând ca toate cele mai înainte spuse să trebuiască în mod conștiincios să revină și să le dea; pentru aceasta a fost fixat un termen cert, la venirea termenului numitul nobil Teurek și doamna Cristina s-au prezentat personal în fața noastră și la fel nobilul George Găman cu fiii săi susnumiți s-au prezentat personal; la fel Ioan Teurek și soția sa doamna Cristina nesiliți, ci din propria lor voință, ne-au raportat; că ei înșiși prin dispoziția susnumiților cinstiți nobili și a mai multor

altora au ajuns la asemenea înțelegere de pace și concordie și anume că susnumitul nobil George Găman și fii săi susnumiți, acelei doamne Cristina șase zeci de florini de aur pentru toată dota și darurile nuptiale ale sale din numitele porțiuni paterne susnotate trebuie și sunt ținute să dea și să achite; care achitate acel nobil George Găman și fiii săi numiți mai sus să rămână achitați și liniștiți în veci; în fine același nobil George Găman și încă Ioan și Nicolae și Andrei, fiii aceluiași șase zeci de florini de aur deplin și efectiv i-au depus și achitat acelei doamne Cristina; cari șase zeci de florini aur aceea nobila doamna Cristina i-a și ridicat; numitul nobil George Găman și încă Ioan și Nicolae și Andrei, fiii aceluia în orice mod să rămână eliberați înaintea noastră în fii fiilor săi și a moștenitorilor în veci, aceea doamnă Cristina primind să tacă asupra celor de mai sus ea însăși și toți urmașii ei, ceea ce mărturisim prin mărturia și tăria literilor noastre.

Data în Caransebeș duminica a cincia înainte de martiriul sfântului Dionisie anul D-lui 1500.

1503

Traducerea română este următoarea:

“Noi, Jacob de Gârliște și Barnabas Belay, bani de Severin, facem cunoscut că nobilul bărbat Gabre, fiul defunctului Bogdan de Călugăreni s-a prezentat personal înaintea noastră și prin felul protestației s-a îngrijit să facă cunoscut în acest mod: deoarece este silit deoarece necesitate inevitabilă, împins ca să evite astfel de nevoie a sa; că toate părțile sale posesionare în posesiunile Călugăreni susamintite precum și în Magoești, Rekița și Strâmtura, toate cele numite în districtul Comiat existând așezate sub Banatul Severin; căci pentru o anumită cantitate de bani se obligă sub titlu de zălog până la timpul răscumpărării

aceea protestație făcută la trei termene ale scaunului de judecată conform dreptului valahic; la fel nobilul Gabre pe toți vecinii și megieșii săi a invitat într-adevăr pe nobila doamna Marta fiica nobilului defunct Toma de Remete și pe toți moștenitorii deja zisului nobil defunct i-a avertizat și invitat; că dacă vreau ei însăși sau careva dintre ei părțile posesionare ale aceluși nobil Gabre aflătoare în posesiunile supranotate și atunci să primească pentru sine cu titlu de zălog și ei mai mult ca alții să le primească și să le țină ca mărturie literile noastre.

Dată în Caransebeș a cincina duminică după sărbătoarea fericitei Elisabeta, anul D-lui 1503. Înaintea însuși a lui Jacob de Gârliște.

IV

Cauze penale judecate în evul-mediu în Banat

1) După cum am văzut în studiile anterioare¹ în satele cneziale din Banat, faptele penale minore comise de iobagi sau de țărani liberi, erau judecate fie de către cnezi fie de stăpânul nobil al iobagilor. Cauzele mai grave însă, ca tâlhăriile, furturi mai grave sau incendii voluntare, omoruri etc. erau judecate la scaunul de judecată de instanțele de judecată care aveau competența teritorială.

Cnezii sau nobilii erau judecați de către banul sau comitele lor, ajutați de obștea nobililor sau a cnezilor. Menționăm însă că pedepsele acestor fapte grave săvârșite de nobili sau de cnezi se cristalizau într-o amendă, ceea ce era, de altfel, o caracteristică a justiției de clasă feudale.

După cum D. V. Firoiu arată foarte just în manualul său²

¹ A se vedea în această privință capitolul intitulat *Autonomia juridică a românilor din Banat în evul mediu* și îndeosebi documentul din anul 1532 publicat de Pesty Fr. Krassó, III, p. 28-29.

² A se vedea Duimitru V. Firoiu *Istoria dreptului românesc*, 1970, p. 108.

“Dreptul penal a fost instrumentul cu ajutorul căruia prin legiferarea violenței s-a căutat consolidarea intereselor stăpânilor feudali. Consacrarea și apărarea dreptului celui mai tare - ca expresie a constrângerii extraeconomice - a fost caracteristica fundamentală a dreptului penal aplicat în cele trei țări române”.

Competența cnezilor români din Banat în materie penală este lămurită cu ajutorul unor documente din secolul al XIV -lea.

Astfel într-un document din anul 1352¹ se arată că Possa de Zer, comite de Caraș - menționăm că el a fost castelan de Sebeș în această perioadă² - donează un ținut nelocuit din districtul Sebeșului cu aceeași libertate pe care o aveau satele libere cneziale din acel district.

Terenul donat este prin urmare dat cu imunitate juridică, făcându-se precizarea că nici un alt judecător să nu aibe dreptul de a judeca acolo în afară de beneficiarii donațiunii. După aceea în document se stabilește competența, care consta pentru beneficiarii donațiunii, de a judeca toate cauzele cu excepția tâlhăriei, a furtului și a incendiului voluntar, cauze care urmează a fi trimise spre a fi judecate la scaunul de judecată din Sebeș.

Prin urmare nobilii români din Banat sau cnezii, puteau să judece ei în exclusivitate toate celelalte fapte penale comise de locuitorii de pe terenul a cărui jurisdicție o aveau.

Trebuie să mai menționăm că cnezii din Banat țineau foarte mult ca să nu li se încalce acest drept al lor.

Aflăm dintr-un document din anii 1390-1392³, care este o scrisoare adresată de banul Severinului nobilului de Ezeriș, rezultă că banul a fost sesizat de cneazul Bogdan din

---

¹ Pesty Fr. *Krassó*, III, p.28-29.

² Este interesantă această donație făcută de comitele de Caraș și castelan de Sebeș, care dovedește că dominația regelui Ungariei în această perioadă nu era bine stabilită asupra teritoriului districtelor românești din Banat.

³ *Documenta historiam in Hungaria illustrantia*, Budapesta, 1941, p. 400-401.

împrejurimile castelului Keve că un om din cnezatul său a fost prins și deținut de oficialii susnumitului nobil de Ezeriș pentru anumite fapte penale și înșelăciuni, care nu pot fi dovedite.

Cneazul Bogdan a protestat, se vede, destul de energic pe lângă banul de Severin, căci acesta îndeamnă pe nobilul de Ezeriș să pună în libertate pe omul respectiv, iar dacă oficialii nobilului au de ridicat acuzații împotriva aceluia om, banul îi îndrumă ca să facă aceasta în conformitate cu dreptul românesc. Trebuie să cităm și încheierea scrisorii banului care îndeamnă pe nobilul de Ezeriș să nu facă altcum decum îl îndrumă el.

În afară de competența în cauzele penale, cauzele pe care le analizăm ne mai arată și procedura de judecată a acestor cauze în conformitate cu "jus valachicum" și ne mai dovedește că instituția cojudecătorilor pe care o întâlnim și în celelalte țări române se aplica și în Banat.

2) Dintr-un document din anul 1478¹ rezultă că Iacob de Marga și voievodul Rayn, vicebani ai Severinului, împreună cu toți nobilii și judele lor din districtul Caransebeș, adunați la scaunul de judecată din orașul Sebeș, au judecat acțiunea intentată de nobilul Kopaz de Vad împotriva nobilului Ladislau Găman de Byzere ca și a fiului acestuia, George.

Prin acțiunea sa reclamantul arată că George, fiul lui Ladislau Găman de Byzere, împins de tatăl său i-a aprins o moară din districtul Sebeș și prin aceasta i-a cauzat o pagubă de șasezeci de florini aur. La această acuzație nobilul George Găman de Byzere declară că este complet nevinovat de faptele care i se impută.

Instanța, luând act de cele susținute de părți, a hotărât că învinuitul George Găman de Byzere împreună cu douăsprezece persoane să depună jurământ, după legea veche

¹ Pesty Fr., *A Szörény varmegyei haydani olah kerületek*, p. 82

și aprobată a tuturor districtelor românești, că nu a aprins moara nobilului Kopaz, în urma îndemnului tatălui său și că deci nu a cauzat pagubele cerute de acesta.

Jurământul urma să fie depus la termenul fixat de către instanță. La termenul fixat pentru depunerea jurământului, nobilul Kopaz, la sfatul mai multor cinstiți nobili a convenit ca învinuitul George Găman de Byzere să depună jurământul împreună cu numai un nobil ales de reclamant dintre cojurătorii propuși.

Reclamantul a ales pe nobilul Nicolae de Byzere, cu care împreună au prestat jurământul fixat de instanță. În urma jurământului depus, învinuitul a fost absolvit de toate acuzele și s-a eliberat documentul menționat.

În primul rând trebuie să arătăm că fiind vorba de un incendiu voluntar, competent să judece cauza, era scaunul de judecată al districtului respectiv. După aceea trebuie să menționăm și instituția cojurătorilor, care era comună tuturor Țărilor românești, fiind deci o instituție a lui "jus valachicum", deși faptul acesta a fost controversat în literatura de specialitate care s-a scris despre această instituție¹.

Termenii însăși ai documentului ne dovedesc că învinuitul a fost ținut să presteze jurământul împreună cu alte douăsprezece persoane conform dreptei, vechii și aprobatei legi a tuturor districtelor românești².

După cum spune E. Cernea în cursul său³ această probă a jurătorilor a fost cea mai răspândită în Țările române. Însăși denumirea de lege ce i se dădea este o dovadă a acestei largi folosiri a probei cu jurători. Desigur, prin această probă nu se

---

¹ E. Cernea, *Istoria statului și dreptului român*, București, 1976, p.215-216 precum și bibliografia indicată în această lucrare sub notel 118 și urm.

² Textul din document este "Juxta antiquam et aprobate[m] legem districtuum volahicalium vniuersorum".

³ A se vedea E. Cernea *op. cit.*, p. 216.

căuta adevărul obiectiv, ci jurătorii prin jurământul lor, dovedeau veracitatea celor susținute de partea care i-a propus.

După cum rezultă din cazul analizat, jurătorii trebuiau să fie de aceeași situație socială ca partea pentru care jurau. Astfel, pentru nobilul George Găman de Byzere jurătorii propuși de el trebuiau să fie și ei nobili.

După cum rezultă din documentul pe care-l analizăm, numărul jurătorilor putea să fie redus. Astfel în cazul de față reclamantul, fiind îndemnat de alți nobili, s-a mulțumit ca alături de învinuit să depună jurământ numai o persoană aleasă de el dintre cojurătorii propuși. Numele acestei persoane este indicat în document și rezultă că această persoană era o rudă a învinuitului fiind și el un membru al familiei Byzere¹.

După ce învinuitul împreună cu conjurătorul ales au depus jurământul cerut de instanță, învinuitul a fost absolvit de toate învinuirile aduse.

3) Într-un document din anul 1494² se arată că adunarea nobililor din districtul Caransebeș împreună cu cetățenii jurați din Sebeș au luat în considerare învinuirea pe care nobilul Ioan Porkolab a adus-o locuitorilor din Caran. În învinuirea sa Ioan Porkolab a arătat că oamenii din Caran au pescuit în iazurile sale, îi folosesc terenurile vânând pe ele fără să-i plătească vre-o taxă, și prin aceste fapte i-au cauzat o pagubă de două sute de florini. În plus, Ioan Porkolab a arătat în acuzația sa că oamenii din Caran au lovit pe omul său care păzea iazurile, așa că acesta, în urma loviturilor primite, a murit.

Oamenii din Caran au negat aceste acuzații, iar Ioan Porkolab nu au putut prezenta suficiente mărturii pentru a-și dovedi acuzațiile.

---

¹ Este vorba de Nicolae de Bizere.

² Pesty Fr., *A Szörényi Bánság*, III, p. 115-116.

În urma acestei situații, instanța a hotărât ca fiecare din locuitorii din Caran să depună jurământ pentru fiecare capăt de acuzare.

Părțile declarându-se mulțumite cu această hotărâre, s-a fixat un termen pentru depunerea jurământului.

La termenul fixat judecătorii din Caran și anume Mihail de Zedereș, Ioan Barb, George Wida, Toma Zeleş, Nicolae Frank Donch și Filip, punând mâna pe cruce au prestat jurământ ca nu au pescuit în iazurile reclamantului, că nu au folosit pădurile și câmpiile acestuia și că nu au lovit pe familiarul acestuia, arătând că toți oamenii din Caran au depus același jurământ înaintea judecătorilor din Caran.

Din acest document rezultă că în Evul Mediu exista și o răspundere colectivă a tuturor locuitorilor unei comune dacă nu s-a putut identifica infractorul pentru vre-o infracțiune presupus comisă de locuitorii acelei comune¹.

Deoarece reclamantul nu și-a putut dovedi acuzațiile, și dat fiind că instanța căuta să protejeze pe reclamant, s-a hotărât totuși ca locuitorii din Caran să depună jurământ pentru a-și dovedi nevinovăția.

Această mărturie, după cum rezultă din documentul analizat, era îmbrăcată într-o formă solemnă, religioasă.

În Evul Mediu, ca și în societățile primitive, acel acuzat sau bănuit de vre-o infracțiune trebuia să se dezvinovățească

---

¹ O răspundere colectivă pentru iobagii unui sat care ținea de castrul Ilidia întâlnim și într-un document din anul 1382 publicat de Pesty Fr. în *Krassó*, III, p. 158. Prin acest act iobagii din acel sat au fost obligați să restituie trei boi furajați de la magistrul Stefan, fiul lui Possa de Zeer. Trebuie însă să menționăm că textul documentului nu ne arată că ar fi vorba de niște iobagi neidentificați din satul Varalya ci ne arată numai că sustragerea boilor a fost comisă de iobagii regali din Varalya, lăsând astfel impresia că furtul boilor a fost comis de ansamblul locuitorilor din Varalya.

prin jurământul religios sau prin judecata dumnezeiască cu proba de foc și apă¹.

Este interesant de menționat faptul că locuitorii comunei Caran au depus jurământul în fața judecătorilor din comună, iar acești judecători după ce au arătat la scaunul de judecată faptul de mai sus, au depus și ei la rândul lor jurământul cerut în fața instanței de la scaunul de judecată.

4) Printr-un document din anul 1503² Iacob de Gârlişte, ban al Severinului înaintează regelui apelul declarat de Ladislau și Ioan, locuitori din Caran, contra hotărârii date împotriva lor prin care ei au fost găsiți vinovați de pătrundere abuzivă în casa nobilului Nicolae de Măcicaș și de injurii grave la adresa acestuia.

Documentul prezintă o importanță deosebită, deoarece pe lângă o expunere a cauzei ne arată și mersul acestui proces penal care a fost judecat conform lui "jus valachicum".

În document se arată că s-au întrunit la scaunul de judecată din Sebeș, toți nobilii din districtul Caransebeș fiind de față și judele nobililor. În fața lor s-a prezentat Nicolae de Măcicaș care a acuzat pe Ladislau și Ioan, locuitori din Caran, că aceștia au năvălit pe terenul său și în casa sa sub motiv că iobagii reclamantului le-ar fi luat o turmă de porci și au proferat injurii, la care reclamantul a răspuns, iar învinuții au scos armele și l-au injuriat în continuare ducându-se la cocini să-și ia cu forța porcii. Negăsind acolo porcii lor și adunându-se acolo mai mulți iobagi ai reclamantului, învinuții s-au retras strigând și înjurând până la hotarele posesiunii unde reclamantul i-a urmărit, dar ei s-au întors și cu armele scoase l-au atacat și rănit.

Învinuții Ladislau și Ioan au replicat că este adevărat că ei s-au dus la posesiunea nobilului Nicolae de Măcicaș, dar nu

¹ Ioan Russu Sirianu, *Iobăgia*, 1908, p. 93.

² Pesty Fr., *A Szörényi Bánság*, III, p. 144-148.

cu gânduri criminale ci fiindcă au auzit că porcii lor sunt închiși acolo. Ei nu s-au dus cu gânduri rele ci cu vorbe bune cerându-și porcii. Reclamantul nu le-a răspus cu privire la porci, ci i-a înjurat în mod detestabil. Ei atunci s-au dus la cocinile reclamantului ca să vadă dacă porcii lor sunt acolo sau nu, și constatând că porcii nu sunt acolo au luat drumul spre caselor lor. Când au ajuns la hotarele cetății Caran, reclamantul care-i urmărea a lovit pe unul din ei care a căzut de pe cal pe jumătate mort.

Instanța, după ce a ascultat părțile, le-a sfătuit să aleagă bărbați nobili și cinstiți în număr suficient, conform dreptului românesc, care să facă investigațiile necesare și să raporteze situația de fapt instanței.

Părțile au ales opt nobili al căror nume sunt menționate în document.

La termenul fixat acești nobili s-au prezentat în fața instanței și au depus mărturie în felul următor: că Ioan și Ladislau au fost înștiințați de un om că porcii lor sunt închiși la reclamant și că acesta vrea să-i vândă. Atunci ei s-au dus călări împreună cu acel om la casa reclamantului unde au început să strige injurii oribile la adresa reclamantului și la întrebarea acestuia de ce-l înjură ei au răspuns "fiindcă ne-ai închis porcii noștri". Reclamantul le-a răspuns că probabil iobagii lui i-au închis, să se ducă să vadă paguba făcută și după ce o vor achita să-și ia porcii. Învinuiții au început din nou să înjure și la somația reclamantului de a părăsi casa lui ei au și plecat, dar s-au reîntors cu armele scoase, l-au înjurat din nou și s-au dus la cocini, unde văzând că nu se află porcii lor au plecat spre casă și în mers l-au provocat pe reclamant să iese ca să-l omoare. Auzind acestea, iobagii reclamantului i-au spus că învinuiții îl cheamă la duel și că ei nu mai pot suporta aceste provocări.

Atunci reclamantul s-a luat după învinuiți și ajungându-se la o ciocnire, Ladislau a fost lovit și a căzut de pe cal. Cu această

ocazie Ioan s-a repezit la reclamant și l-a rănit la mâna dreaptă. Venind între timp mai mulți iobagi ai reclamantului aceștia ar fi putut ucide pe oamenii din Caran, ceea ce însă reclamantul nu a permis.

Auzind depozițiile nobililor care au făcut cercetările în această cauză, instanța a hotărât că numiții Ladislau și Ioan se fac vinovați c-au năvălit în casa reclamantului și că l-au înjuriat. Dat fiind că a fost provocat la duel și din partea reclamantului, acesta urmează să suporte rănile care i-au fost produse cu această ocazie.

În urma faptului că Ladislau și Ioan nu au fost mulțumiți cu hotărârea dată, ei au apelat la persoana regelui, drept care banul înaintează regelui prezentul act.

De remarcat că după ce reclamantul își expune cererea sa și învinuții răspund la învinuirile aduse, instanța a sfătuit părțile să-și aleagă un număr suficient de nobili - deoarece erau în joc interesele unui nobil - oameni cinstiți, care în conformitate cu dreptul românesc "juxta ritum volachiae" să cerceteze starea de fapt și să o raporteze instanței.

Și în Țara Românească Domnul putea însărcina anumiți boieri, episcopi sau dregători cu facerea unor cercetări la fața locului în vederea soluționării proceselor aduse în fața sa¹.

Deasemenea se poate observa că cei condamnați au făcut apel la persoana regelui, drept care le-a fost garantat prin diploma dată de Ladislau al V-lea în anul 1457².

Pe de altă parte este iarăși interesant să scoatem în evidență faptul că locuitorii din Caran au fost achitați de răniile produse, dat fiind că acestea au fost consecința provocărilor la duel.

---

¹ A se vedea E. Cernea *op. cit.*, p. 208.

² A se vedea analiza acestei diplome în capitolul anterior intitulat "Autonomia juridică a românilor din Banat în evul mediu".

În ceea ce privește nobilii aleși din părți și confirmați de instanță pentru a face investigațiile necesare în legătură cu starea de fapt a procesului, trebuie făcută deosebire între ei și arbitrii din cauzele civile. Ei nu aduc ca și arbitrii o hotărâre în cauză, care urmează numai a fi acceptată de către părți sau confirmată de instanță, ci ei fac cercetările necesare pentru a lămuri o situație de fapt controversată, iar concluziile din situația de fapt expusă le trage instanța, care pe baza acestor concluzii aduce hotărârea ei.

Trebuie însă să mai arătăm că și procesul penal se putea stinge prin împăcarea părților.

Un document din anul 1362¹ ne dă un exemplu de o astfel de înțelegere în urma unei reclamații pentru incendiu și injurii. Între părți s-a convenit să se stingă orice litigii în legătură cu cele arătate și s-a stabilit că acel care va resuscita procesul să fie obligat la plata unei amenzi.

5) În concluzie, din analiza făcută documentelor menționate rezultă competența în materie penală a cnezilor precum și a scaunelor de judecată din Banat.

Credem că nu numai cauzele penale judecate de către cnezi, dar și cauzele penale judecate la scaunele de judecată din districtele românești² erau judecate în conformitate cu "jus valachicum". Din analiza acestor cauze se poate vedea cum se desfășura procesul în fața scaunelor de judecată. După expunerea cauzei de către reclamant și de către învinuit, instanța lua o hotărâre care ducea la soluționarea cauzei. Prin această hotărâre instanța fie că numea o comisie să cerceteze situația

---

¹ Pesty Fr. *Krassó*, III, p. 46-47.

² Asupra competenței tot mai mari a scaunului de judecată de la Caransebeș - unde era și sediul banului - și a rolului conducător al districtului a se vedea și P. Dragalina *Din istoria Banatului Severin*, 1899, I, p. 138 și urm.

de fapt, dacă aceasta părea controversată în urma expunerii părților, fie că acorda învinuitului jurământul de disculpare, fie că obliga pe învinuit să depună jurământ împreună cu doisprezece cojurători că nu este vinovat, iar după producerea acestor probe identice cu probele medievale din Țările Române, instanța pronunța hotărârea de condamnare sau de achitare.

După părerea noastră, în acordarea probatoriului conform vechiului drept românesc nu existau criterii bine precizate și fixate, ci instanța se conducea după aprecierea situației de fapt precum și a situației părților din proces.

Este interesant de menționat faptul că instituția cojurătorilor, ca o rămășiță a vechilor legături gentilice, care funcționa având acelaș număr de persoane ca și în Țările Române, putea să aibă un număr redus, partea adversă putând indica ca și cojurători, fie mai puține persoane, fie chiar o singură persoană în care avea încredere, aceste persoane fiind alese din acelea propuse de către învinuit. Din acest fapt desprindem o notă evolutivă în istoria acestui mod de probă medieval.

Deși nu am analizat un număr mai mare de cauze, din analiza acestor cauze judecate conform lui "jus valachicum", s-a putut vedea în mod clar că pe teritoriul Banatului în Evul Mediu, cel puțin, în cadrul districtelor românești se aplica un drept penal cu o procedură proprie și cu instituții identice dreptului penal din Țările Române.

Anexe:

1390-1392

Documentul pe care-l reproducem mai jos este o scrisoare adresată de către Nicolae de Peryn, banul Severinului, nobilului de Ezeriș prin care-i comunică că, cneazul Bogdan din

districtul castrului Keve i-a raportat că oficialii nobilului de Ezeriș au deținut un om din cnezatul lui, om care poartă la fel numele de Bogdan. Acesta a fost deținut pentru unele fapte rele și înșelătorii săvârșite, deși nici o înșelătorie nu poate fi dovedită în sarcina acestuia.

De aceea banul roagă pe nobilul de Ezeriș să elibereze pe acest om pe baza garanției cneazului său, iar dacă oficialii nobilului de Ezeriș au de ridicat acuzații împotriva acelu om să o facă la comitat conform lui "jus valachicum"

Banul recomandă nobilului de Ezeriș să nu facă altcum decât să urmeze îndrumarea lui.

Documentul a fost publicat în lucrarea "*Documenta Valachorum în Hungaria illustrantia*" apărută la Budapesta în anul 1941, autori fiind E. Lukinich, L. Galdi, A. Nagy și L. Makkai. p. 400-401.

Textul latinesc al documentului este următorul:

"Reffere nobis Bogdanus kenezius de districtu castru Kuesd, quo modo quendam hominem in suo keneziatu existentem similiter Bogdan vocatum vestri officiales de Egerzeg fecissent captivari, eoque et ipse quendam malitiosum et spoliatorem captivasset et quod spoliium non posse super eodem comprobare. Ideo vestram rogamus fraternitatem presentibus diligenter, quatenus eundem Bogdanum ad fideiussoriam cautionem sui kenezzy liberum abire permittatis et quidquid idem vestri officiales erga ipsum accusationis haberent, id iuxta legem Olahorum ubicunque voluerint, exequi comitatis, aliud nostre fraternitatis ob respectum non facturi.

Scripta in Ersomlyo etc ...

Nicolaus de Peryn
banus Zewriensis frater vester".

1478

Iacob de Marga și voievodul Rayn, vicebani ai Severinului împreună cu toți nobilii și cu Andrei de Waralia judele nobililor, adunați la scaunul de judecată în orașul Sebeș, fac cunoscut că nobilul Kopaz de Vad a reclamat pe nobilul George, fiul lui Ladislau Găman de Byzere, că acesta la îndemnul tatălui său i-a aprins o moară în districtul Caransebeș și prin fapta sa i-a cauzat o pagubă de șasezeci de florini aur. Nobilul George a negat acest fapt și s-a declarat nevinovat de aceste acuze.

Auzind acestea instanța a hotărât ca susmenționatul învinuit împreună cu douăsprezece persoane să depună jurământ după legea veche și aprobată a tuturor districtelor valahice, că nu a aprins moara reclamantului și că nu i-a cauzat pagubele cerute de acesta. La termenul fixat pentru depunerea jurământului nobilul Kopaz, la sfatul mai multor cinstiți nobili, a convenit ca nobilul George să depună jurământul împreună cu un nobil ales de reclamant din acei propuși de învinuit.

Reclamantul a ales pe nobilul Nicolae de Byzere care împreună cu învinuitul au depus jurământul fixat de instanță așa că nobilul George a fost absolvit de toate acuzele.

Din lipsa sigiliului districtului, actul a fost confirmat cu sigiliul nobililor Iacob de Marga, viceban, Andrei, jude al nobililor, Mihai de Mîtnic și Dumitru de Măcițaș.

Acest document a fost publicat de Pesty Frigyes în "*A Szörény varmegyei hajdani olah kerületek*" p. 82 și reprodus de Hurmuzaki în "*Documente privitoare la istoria Românilor*", v. I. 2, p. 248-249.

Textul latin al documentului este următorul:

"Nos Iacobus de Marga et Rayn waywoda vice bani Zewrinienses Memorie commendamus tenore presencium significantes Quatenus nos feria quinta proxima post festum

Beatorum Simonis et Jude proxime nunc preteritum, cum vniuersis nobilibus, et Andrea de Waralia Judice Nobilium districtus Karansebes, ad eundem opidum Sebes pro faciendo Judicio conuenssemus Tunc nobilis vir Kopaz de wad coram nobis personaliter constitutus, contra et aduersus Nobilem virum Georgium filium condam Nobilis Ladislai Gaman de Byzere, per modum accionis proponere curauit in hunc modum Quod ipse Nobilis Georgius, ex amonicione et informacione dicti condam Ladislai Gaman patris sui, ipso adhuc in humanis agente, pristinis temporibus cum quodam Molendinatore suo insurgendo ad quendam Molendinum suum super fluuium Byzere appellatum habitum, et in districtu Sebes existentem, Irruissent, eundemque Molendinum more Turcorum succendissent, et penitus combussissent, vnde ipse actor Sexaginta florenorum auri dauna se allegabat patuisse, Quod cum audiendo ipse nobilis Georgius supradicta proposita et allegata ipsius actoris premissis modo contra ipsum facta, coram nobis abnegauit, ac se a tali crimine penitus inculpabilem et immunem fieri afirmabat, Quarum parcium proposita nos audientes et percipientes, tali iudicio duximus determinandum et Judicandum, Quod ipse prefatus Georgius duodecimo se personis sacramentum deponere teneatur Juxta antiquam et aprobatam legem districtuum volahicalium vniuersorum, hoc modo, quod ipse predictum Molendinum ipsius Nobilis Kopaz vna cum Molendinatori suo, ex amonicione consensuque et informacione predicti patris sui videlicet condam Nobilis Ladislai Gaman, non succendit et neque eidem predictorum LX florenorum auri damna contullit, ad id certo per nos sibi designato termino, tandem ipse Nobilis Kopaz ad intercessionem multorum proborum Nobilium virorum annotato Nobili Georgio attracto id concessit, quod solum secundus met sacramentum deponere teneatur, et hoc sic vt ipse Nobilis Kopaz vnum eligeret et adoptaret Nobilem quem vellet qui cum predicto

Nobili Georgio predictum deponere teneatur sacramentum, quod et factum est, elegitque et adoptavit, Nobilem virum Nicolaum de Byzere ipso Igitur termino adueniente prefatus Georgius racattus vncum predicto Nobili Nicolao de Byzere sacramentum vti per nos ad iudicatum extitit deposuit, in quo nobis annotatus Nobilis Georgius, contra prefatum Kopaz quitus expeditus et modis omnibus absolutus remansisse videtur, et neque de cetero est Impediendus, presencium per vigorem, presentes tandem propter carenciam Sigilli propriy districtus, cum Sigillis nobilium virorum Jacobi de Marga, vice Bani ac Andree Judice nobilium, nec non Michaelis de Mothnoc ac Demetri de Machkas fecimus confirmare, Scriptis loco vt supra feria quinta in festo videlicet Barnhabe ... Anno domini Millesimo quadringentesimo LXX -mo octavo”.

1494.

Obștea nobililor din districtul Caransebeș împreună cu jurații orașului Sebeș fac cunoscut că nobilul Ioan Porkolab a acuzat oamenii din Caran că în comun au pescuit în iazurile sale, că-i folosesc pădurile și câmpurile vânând pe teritoriile sale fără să-i plătească vre-o taxă și prin aceasta i-au cauzat o pagubă de două sute de florini. În plus Ioan Porkolab a arătat că oamenii din Caran i-au lovit pe familiarul său care păzea iazurile, așa că acesta în urma loviturilor primite a murit.

Cerându-i-se lui Ioan Porkolab - în urma negării acestor acuze de către locuitorii Caranului - să prezinte martori, acesta i-a adus, însă mărturiile pe care acesta le-a adus nu au fost suficiente, așa că instanța a hotărât ca fiecare din oamenii din Caran să depună jurământ pentru fiecare capăt de acuzare.

Părțile s-au declarat mulțumite cu această hotărâre.

La termenul fixat judecătorii din Caran, punând mâna pe

cruce, au prestat jurământ că nu au pescuit în iazurile reclamantului, că nu au folosit pădurile și câmpiile acestuia și că nu au lovit pe familiarul acestuia, arătând în același timp că toți oamenii din Caran au depus același jurământ înaintea judecătorilor din Caran. Drept care s-a eliberat acest act.

Documentul acesta a fost publicat de către Pesty Frigyes în "*A Szörény Bansag és Szörény varmegye története*", v. III, p. 115-116.

Textul latin al documentului este următorul:

"Vniuersi nobiles districtus Karansebes: Nicolaus Iazar Capitaneus et Iudex. Item Michael similiter Iazar et Blasius plugoyicha Castellani de dicta Sebes: Item Iadislaus Floka Barnabas Dragomer Nicolaus Rucha Clemens Magnus, Mathias Zwppa et Thomas Magnus Iurati cieues eiusdem Loci. Memorie commendamus per presentes quibus expedit vniuersis Quod nos viso: Magnifici pauli Kenisi Comitibus Sigillo: quod nobis: Nobilis Johannes porkolab ostendit: aduersus homines de Karan: Quos homines de Karan: contra Johannem porkolab prefatum: coram nobis: iudicio astari fecimus: contra quos: Johannes porkolab sic respondit: Quod ipsi homines de Karan omnis communiter: piscinam suam piscarent: siluas et campos vterentur: in eisdem feras venando percucientes: a quibus prouentus eidem persoluissent nihil: quibus omnibus invicem computatis ducentorum florenorum dampnum eidem intulissent: Insuper vero quendam familiarem suum: quem pro custodia posuisset piscine Adeo percussissent Quod ex percussione nece miserabili occubuissent: quo audito homines de Karan omnia predicta obiecta negauerunt: Quod piscinam non piscauerunt: Campos et siluas non vsi extiterunt: familiaris suam non percusserunt: Nos vero testes: a predicto Johanne porkolab produci postulauimus. Sed testes quod ipse Johannes porkolab producebat: Respectu ... nos modico et insufficientes

decreuimus. Tandem vero secundam doctrinam nobis a deo datam: sic adiudicauimus: Quod omnes homines de Karan per singula capita: super eo iuramentum prestent: Quod ipsi in preallegatis obieccionibus: Johannis porkolab penitus immunes essent: Super quo nostro iudicio pars vtraque contentus extiterit: Cui fidei deposicioni: tempus prefigendo congruum: Quo termino adueniente: Ipsi Iudices de Karan Michael Zederyes: Johannes Barb Georgius Wyda Thomas Zeles Nicolaus Frank Donch et philippus nominati: coram nobis manus ipsorum per modum crucis ponendo Juramentum prestiterunt: Quod ipsi piscinam suam non piscauerunt: Siluas et campos suos non vsi extiterunt: familiaremque suum non percusserunt: Et quod omnes homines in Karan conmorantes ipsi prenotati Iudices de Karan iurari fecerunt modo vt supra: quo facto: sic ipsosmet coram nobis expediverunt.

Harum litterarum nostrarum vigore et testimonio presencium mediante Ex Karansebes: feria 3 -a proxima ante festum Corporis Christi Anno Domini millesimo 1494”

1503

Prin acest document, Iacob de Gârliște ban al Severinului trimite regelui apelul declarat de Ioan și Ladislau, locuitori din Caran contra hotărârii date împotriva lor prin care hotărâre au fost condamnați ca vinovați de pătrundere abuzivă în casa nobilului Nicolae de Măcicaș și de injurii grave la adresa acestuia.

Documentul este important pentru că face o expunere a cauzei ca și a mersului acestui proces penal, care după cum se spune în document a fost judecat conform lui “jus valachicum”.

Documentul a fost publicat de Pesty Frigyes în “*A Szörényi bansag és Szörény varmegye története*”, v. III, p. 144-148.

Textul latin al documentului este următorul:

“Serenissimo principi et domino Wladislao dei gracia Regi Hungarie et Bohemie etc. domino nostro graciousissimo: Jacobus Gerlysthey Banus Zewriniensis Vestre Maiestatis humilimus fidelis, Obsequiorum suorum promptitudinem cum perpetua fidelitate, Nouerit eadem Vestra Maiestas Quod cum nos feria quinta proxima ante dominicam vocem Jocunditatis: proxime nunc preteritam, cum Nobilibus Georgio de Wlpat Judice nobilium: et vniuersis Nobilibus Districtus de Karansebes ad eundem Oppidum: pro faciendo Judicio convenisemus: tunc de medio aliorum causancium: Nobilis vir Nicolaus Machkasj: coram nobis personaliter constitutus: contra et adversus prudentes viros Ladislaum et Johannem Ciues de Karan: ipsis presentibus et audientibus, proposuit hoc modo, Quod in Segetibus in territorys suis existentibus, sibi dampna intollerabilia, cum pecoribus inferebantur, sine permissione, quo viso idem exponens commisisset Jobagionibus suis: vt vniuersa pecora et porcos, que et quos reperirent in Segetibus impellerent, et includerent: et vt quodam die vnam turmam pecorum, Jobagiones sui de ipsis Segetibus impulissent, et inclusissent, et vt propter hec prefati ladislaus et Johannes Ciues de prefata Karan, ad possessionem eiusdem exponentis venissent, in qua prefatus exponens facit residenciam ad quodam convivium invitati: et vt post conuiuium illud: prefati Ladislaus et Johannes de Karan: Hoc rescuiissent, quod porci forent ibi reclusj, qui Equos suos insedentes, super domum eiusdem exponentis irruissent, et ibi eundem diuersis verbis obprobrosis et verecondie affecissent: quibus idem exponens dixisset cur me vituperatis super domum meam: recedite a me, quia filius meretricis sim ego, si porcos inde excipietis: si tota Ciuitas veniret, nisi cum solucione, quo audito prefatus Ladislaus et Johannes dixerunt: tales filij meretricis sumus nos, sicut et tu es, quo percepto idem

exponens annotatos Ladislaum: a se remouere volens: ipsos amplius amonebat on verbis injuriosis: vt unde recederent: quia paululum abinde recedentes: post ea viceversa reuersi fuissent armis euaginatis: et iterum ad eundem exponentem irruissent, ac alta voce clamare cepissent: exi ruse wlpis: canes coinquent matrem tuam: et sic postmodum versus stabulum eiusdem descendissent: vt porcos eosdem potencialiter excipiant: Sed quia porci illi eorum non fuere: prefatus Idem exponens illac cum suis Jobagionibus plurimis aduenit, illi annotati Ladislaus et Johannes ipsos excipere non potuerunt, Sed porcos sic de Curia eiusdem exponentis statim idem recessissent: maximas et multimodas vituperaciones eidem exponenti referentes, post quos ipse exponens measset vsque ad metam possessionis sue: Quo viso idem prefati Ladislaus et Johannes: ad eundem Equites fuissent reuersi: armis et euaginatis et cum multis et varys vituperys et eundem graui wlnere affecissent et terram prosternissent semiuiwm eundem relinquentes, Quo audito prefati ladislaus et Johannes responderunt exadverso: quod pro vero ipsi transierant ad possessionem annotati Nobilis Nicolai Machkasj: Sed non ob aliquam mamaliciam nisi ab quoddam conuiuium: et ut ipsi post conuiuium aquodam homine intelexissent, quod porci eorum forent ibi inclusi: et sic ipsi meassent versus domum annotati Nobilis Nicolai: non cum aliqua malicia sew verecundia Sed capite inclinato: blandisque sermonibus: ac vt eundem requisitum habuissent ex parte porcorum nil respondisset: Sed eosdem detestabiliter vituperasset: et sic ipsi Ladislaus et Johannes descendissent versus stabulum eiusdem Nicolai: in quo porci fuere reclusi: vt viderent et cognoscerent, si sui sint aut non, quos vt cognouerunt: quod sui non sunt: statim iter ceperunt versus domos suas: et dum ad metas Ciuitatis de Karan peruenissent, annotatus Nobilis Nicolaus Machkasj post eos measset: et eosdem ibidem

preveniēdo, Statim vnum ex eis, cum sua hasta de Equo in terram deiecisset: eundem semimortuo reliquendo: Quibus nos auditis et intellectis: easdem utrasque partes amonuimus: vt certos probos Nobiles viros ad id sufficientes iuxta ritum volahie eligant et adoptent, qui omnis premissa inter eosdem reinveniant: et coram nobis fateantur: in termino eisdem ad id prefixo: elegerunt que idem Nobiles viros Georgium gaman de Byzere: Iadislauum Floka de KOrchmafalwa: Georgium Margay, Stephanum lettereatum de Sebes: Nichaelem Zgriba de Zederyes et alterum Michaelem de eadem: Blasium Mothnoky: et Michaelem Thynkaway: Quibus Nobilibus electis nos certum terminum: ad id prefiximus: vt de omnibus premissis injuris parcium scrutentur: ac que in eisdem invenerint: coram nobis fateantur: et sic idem Nobiles post hec feria quinta proxima ante dominicam vocem Jocunditatis: coram nobis comparentes: ad fidem eorum deo debitam fassi sunt in hunc modum: Quod eedem ambe partes certos testes coram ipsis adduxissent: quos idem electj Nobiles per singula capita Juramentum deponere coegerunt; qui Juramento deposito: talem coram ipsis fecissent fassionem: Quod prefatus Ladislaus et Johannes quodam die invitati ad quodam conuiuium per quendam probum: ad possessionem eiusdem Nicolai Machkasj venissent: et ut post conuiuium: quidam homo narrasset eisdem quod porci eorum forent ibi inclusj de quodam milio: quo audito idem vocassent eundem hominem, ut transiret cum eis: et ostenderet ubi porci sunt inclusj: vt ipsi eosdem viderent si sui sunt: aut non: Sed homo ille ire noluit: Sed dixit vt ad dominum suum cum eo transeant: quia viribus domini sui eosdem porcos inclusisset: vt dominus suus de eodem negocio faciat cum eis (Id quod) voluerit: illi autem ad domum prefati Nicolai equitassent: cum eodem homine: ac statim alta voce clamare cepissent: Domine Nicolae veniatis ext (ra ..ver) sus domum, predictum hominem, orribiliter

vituperarunt et eundem cum sui (s) Equis calcari facere voluissent: quibus prefatus exponens dixisset, quid ...porcos nostros inclusistis, ille autem dixit ad eos nostri Jobagiones eosdem incluserunt, ob hoc ite cum eisdem et videatis de dampno ...tis: et eo persoluto porcos vestros liberate: illi vero Ladislaus (et Johann) es dixerunt, nulla dampna intulimus, prefatus autem homo, qui eosdem ad (dominum) suum vocauerunt: statim retulit: domine non vt ipsi nostra (dampn) a persoluere vellent: Sed orribiliter me vituperarunt et volebant me, cum su(is) Equis calcari facere, quo audito idem prefatus Nicolaus Machkasj dixisset vituperando se ipsum: quod filius meretricis sit si restituet eos absque solu(cio)ne: Sed et homines wlnerare: et pecora quelibet, eidem dampna inferencia mactare faciet: eo audito: annotati homines de Karan dixerunt eidem: d(omi)ne Nicolae nobis verecundias inferre nolite: et neque vituperare: quia tales filij meretricis sumus: sicut vos, et eo audito: prefatus Nicolaus respondisset recedite ribaldi de domo mea: prefatj vero Ladislaus et Johannes, eidem iterum retulissent tales ribaldi sumus: sicut vos estis: et sic ibidem alter alterum orribiliter vituperassent: ac idem Ladislaus et Johannes manus suam, ad sua arma iniecissent: Sed non euaginassent: quo viso prefatus Nicolaus iterum dixisset recedite de domo mea, sic que idem cepissent equitare per plateam: Sed postmedum iterum reversi: versus domum eiusdem Nicolai: euaginatibus armis clamassent ad eundem: ruse wlpis exi de domo: canes coinquent matrem tuam: quibus iterum Nicolaus dixisset carissimi recedite de domo mea: qui post multa atque varia vituperia: descendissent versus Stabulum eiusdem Nicolai vbi porcj fuere inclusj: vt videant si sui sint aut non: quos dum intuiti agnouerunt quod non sint sui: et sic versus domos suas ire cepissent, et in eundo clamassent, o Nicolae Machkaj descende et veni ruse wlpis: quia certe de foues extrahimus: et morieris:

que omnia vt audierunt Jobagiones eiusdem: cucurrerunt ad eundem dicentes ei: domine ecce quomodo vocant vos homines de Karan ad duellum: eamus trans quia si vobis sic faciunt super domum vestram: pro vero nos hic perseuerare et permanere amplius nequibimus: Sed oportebit nos abinde recedere: quibus idem Nicolaus dixit: eat unus ex vobis: dicat que eis vt me expectent: et sic unus ex Jobagionibus eiudem measset ad pontem Castelli: ac post eos: vt dominum suum expectent prefatum Nicolaum: post ea idem Nicolaus survexit et descendit versus eosdem: et cum idem trans metam suam: ad terram Oppidi Karan venissent: prius familiaris eiusdem Nicolai: eosdem appropinquasset eosdem que vituperare cepisset: et mortis minas eisdem intulisset: et dixisset revertimini hac: quo audito prefatus Ladislaus fuisset reversus: cuius equum familiaris predictus per nares vno ictu percussisset: interea Nicolaus Machkasj eciam illuc pervenisset, et eundem Ladislaum de equo suo in terram deiecisset: quem cum vidisset in terra iacentem: cucurrit ad eundem et dixit mi frater ne timeas quia non morieris: et neque ego tibi vltterius quid facere volo: Johannes vero supradictus vt hoc vidisset: clamavit et dixit eidem: Nicolae corrosisti fratrem meum: canes coinquent matrem tuam: Sed vere et tu morieris: et sic equum suum calcaribus vrgere cepit: versus eundem Nicolaum: ac eum vlnerauit in manu dextra: et post hec plurimi Jobagiones eiusdem Nobilis Nicolai advenerunt interim: qui omnes illos homines de Karan occidere potierant: (Sed) ipse Nobilis Nicolaus eidem hoc facere non permisit: Quorum Nobilium fassiones nos rite perceptis et intellectis: Judicando decreuimus: Quod prefati Ladis (1) aus et Johannes: ex quo premissumodo supra domum prefati (Nobil)is Nicolai irruerunt et eidem tales verecondias et vituperia orribilia intulerunt vt supra manifestum ets: in homagio uiuo suo: (ess)ent conuicti: Sed exquo idem prefatus Nicolaus ad duellum meauit: vt (vlnera) a

que ibi optinuit sustineat pacifice: Super quo iudicio nostro annotati Ladislaua et Johannes uoluerunt contestari: Sed Vestre Maiestatis in personalem presenciam appellauerunt: quod et nos fieri permissimus: vt aut eodem ambe partes vel earundem legitimi procuratores compareant: Iudicium recepturi feriam quartam: proximum post festum Penthecostes nunc venturum: pro termino duximus prefigendam testimonio litterarum nostrarum mediante,

Datum in Karansebes feria sexta proxima ante dominicam vocem Jocunditatis anno Millesimo Quingentesimo tercio.

1390-1392.

Traducerea este următoarea:

"Ne raportează nouă Bogdan, cneaz din districtul castrului de Cuvin, căci un oarecare om din cnezatul său și la fel numit Bogdan a fost luat captiv de oficialii voștri din Ezeriș și că pe el l-au luat captiv ca viclean și celainic și că înșelătorie asupra lui nu se poate dovedi. De aceea rugăm pe frăția Voastră prin prezenta în mod stăruiitor întrucât pe acel Bogdan pe garanția cneazului său să-i permiteți să plece liber, și orice acuze ar avea oficialii Voștri contra lui, aceasta după dreapta lege a Valahilor oriunde ar vrea, să-l urmărească la comitat, altcum, din respectul fraternității, să nu se facă.

Scrisă la Ersomlyo etc.

Nicolae de Perin

Ban al Severinului, fratele vostru.

1478.

Redăm traducerea:

“Noi, Iacob de Marga și Rayn voevod, vicebani ai Severinului, facem cunoscut aducând la cunoștință cuprinsul prezentei; deoarece noi în sărbătoarea cincia imediat după sărbătoarea sfinților Simon și Jude acum trecută, ne-am întâlnit cu toți nobilii și cu Andrei de Varalia, judele nobililor din districtul Caransebeș, la acel oraș Caransebeș ca să ținem judecată. Atunci nobilul bărbat Kopaz de vad prezentându-se personal înaintea noastră contra și împotriva nobilului bărbat George, fiul defunctului nobil Ladislau Găman de Bizere a îngrijit să propună în acest fel: că însăși nobilul George, la îndemnul și sfatul zisului defunct Ladislau Găman, tatăl său, activând astfel omenește în timpurile de mai demult, amenințând pe morarul său care locuia la moara sa pe fluviul Bizere așezată care exista în districtul Sebeș, a năvălit și după obiceiul Turcilor a aprins-o și a ars cu totul; de unde reclamantul arată că a avut o pagubă de șase zeci de florini aur. Auzind aceasta, nobilul George susnumit, cele propuse și afirmate de reclamant contra sa în modul arătat în fața noastră, le-a negat și că el de o astfel de crimă este total nevinovat. Auzind și înțelegând cele spuse de părți, astfel de hotărâre aducem judecând și hotărând: că însuși numitul George să fie ținut să depună jurământ cu douăsprezece persoane conform cu vechea și aprobată lege a tuturor districtelor valahice, în acest mod: că el însuși suszisa moară a nobilului kopaz de vad împreună cu morarul său la sfatul și cu consimțământul și îndrumarea tatălui său defunctul nobil Ladislau Găman nu a aprins-o și nici nu i-a adus acestuia suszisa pagubă de șase zeci de florini aur, pentru aceasta la un termen fixat de noi, în fine însuși nobilul Kopaz la interveția multor cinstiți bărbați nobili a admis nobilului George ca numai unul urmează să fie ținut să

depună jurământul și aceasta astfel că însăși nobilul Kopaz să aleagă și să adopte un nobil pe care-l vrea, care cu susnumitul nobil George să depună jurământul susarătat, ceea ce s-a făcut și s-a ales și adoptat nobilul bărbat Nicolae de Bizere, deci venind termenul suszisul George împreună cu suszisul nobil Nicolae de Bizere au depus jurământ așa cum s-a hotărât de noi la judecată, drept care susamintitului nobil George, de noi, să fie achitat față de nobilul Kopaz și în orice fel să rămână absolvit și nici să nu fie împiedicat de ceva prin puterea prezentei, însă din lipsa sigiliului propriu al districtului cu sigiliul nobililor bărbați Jacob de Marga vicebanului, și Andrei judele nobililor, precum și Mihail de Mîtnic și Dumitru de Măciș confirmăm.

Scris în locul ca mai sus duminica a cincina în sărbătoarea Barnabe ... Anul D-lui unamie patrusute șapte zeci și opt.

1494

Traducerea este următoarea:

“Toți nobilii din districtul Caransebeș: Nicolae Lazăr căpitan și judecător. La fel Mihail tot Lazăr și Blaj de Plugovița, castelani de susnumita Sebeș: La fel Ladislau Floca, Barnabas Dragomir, Nicolae Ruha, Clemens Magnus, Matei Zupa și Toma Magnus, cetățeni jurați ai aceluiași loc. Facem cunoscut prin prezența tuturor cărora se cuvine ceea ce am văzut sub sigiliul magnificului comite Paul Kinezul, ceea ce nouă nobilul Ioan Porkolab ne-a expus contra oamenilor din Karan stăm să judecăm contra lor; Ioan Porkolab a răspuns astfel: deoarece oamenii din Karan, toți în comun au pescuit în crescătoriile de pești, au folosit pădurile și câmpurile și în acestea vânând animalele le-au ucis despre cari nu i-au plătit nici un venit; care toate una pe alta i-au făcut o pagubă socotită la două sute de florini; în afară de acestea un oarecare slujbaş al său pe care

I-a pus la paza pescăriilor astfel I-au lovit că din cauza loviturii a murit în mod mizerabil: ceea ce auzind oamenii din karan toate obiecțiunile arătate le-au negat; că nu au pescuit în crescătoriile de pește, că nu au folosit câmpurile și pădurile că nu au lovit pe slujbașul său. Noi am cerut într-adevăr de la Ioan Porkalab să se producă martori, însă martorii pe care Ioan Porcălab i-a adus privindu-i cu atenție noi îi considerăm slabi și nesatisfăcători. În fine, într-adevăr după sistemul dat nouă de D-zeu; noi judecăm astfel; ca toți oamenii din Karan, fiecare personal, să presteze jurământ că ei în reclamațiile făcute de Ioan Porkolab sunt de tot nevinovați; asupra cărora hotărârea noastră a mulțumit ambele părți, potrivit cu credința acestei depozițiuni s-a fixat un termen; sosind termenul, însăși judecătorii din Karan Mihai Zederieș: Ioan Barb, George Vida, Toma Zeleș, Nicolae Franc Donc și Filip numiți: în fața noastră punând mâna pe cruce au prestat jurământ, că nu au pescuit în pescăriile lui, că nu au folosit pădurile și câmpiile sale, că nu au lovit pe angajatul său și că toți locuitorii locuind în Karan înaintea susnumiților judecători din Karan au făcut jurământ în felul de mai sus; ceea ce făcând în fața noastră s-a lămurit. Cu puterea și mărturia acestor litere ale noastre din Caransebeș, duminica a treia înaintea sărbătorii corpului lui Cristos anul Domnului 1494”.

1503

Traducerea este următoarea:

“Serenisimului principe și domn Ladislau prin grația lui Dumnezeu rege la Ungariei și Boemiei etc. domnului nostru grațios; Iacob de Gârliște, Ban al Severinului, umil credincios al Maiestății Voastre gata de a veni cu supunere și cu vecinică credință, face cunoscut acestea Maiestății Voastre; că deoarece noi în sărbătoarea cincina înaintea duminicii vocii fericirii;

decurând acum trecută; cu nobilul George de Ulpat, judecătorul nobililor și toți nobilii din districtul Caransebeșului în acel oraș s-au întrunit ca să facă judecată atunci în cea ce privește cauza: s-a prezentat personal în fața noastră nobilul bărbat Nicolae Măcicaș contra și împotriva chibzuiților bărbați Ladislau și Ioan, cetățeni din Caran; ei, însăși fiind prezenți și auzind a propus în acest mod; deoarece cu săgeți în teritoriile sale i-au făcut daune de netolerat când au atacat turmele la fel văzând a atacat pe iobagii săi; că toate turmele și porcii pe care le-au reperat i-au înconjurat și împuns cu săgeți; că în aceeași zi o turmă de porci și iobagii săi au fost închiși și împunși de săgeți; că pentru acestea susnumiții Ladislau și Ioan cetățeni din numita Karan, au venit la posesiunea acestuia ca să-i pună în vedere, la care posesiune el își are reședința și unde i-a invitat ca oaspeți, după aceste semne de prietenie susnumiții Ladislau și Ioan, din Caran au început iarăși, că porci lor au fost aci închiși, iar caii lor pe care ședeau au năvălit asupra casei reclamantului și pe acesta cu diverse cuvinte infamante și rușinoase l-au împovărat; cărora la fel reclamantul le-a spus de ce blamați casa mea, faceți cale întoarsă de la mine căci să fiu fiu de curvă dacă porcii îi scoateți fără plată, nici să vină toată cetatea, ceea ce auzind susnumiții Ladislau și Ioan au zis, astfel de fii de curvă suntem noi precum și tu ești, care auzind reclamantul la numiții Ladislau și Ioan a vrut să se îndrepte pe aceștia, mai departe i-a alungat nu cu vorbe injurioase, și de unde s-au retras, de abia retrași de acolo; s-au reîntors cu armele scoase și din nou au năvălit asupra reclamantului și cu voce tare au început să strige; ieși vulpe vicleană, cîinii să aibe de a face cu mama ta și curând după aceea au coborât la grajdul acestuia ca să scoată porcii lor cu forța; însă porcii lor nu au fost acolo; însă venind mai mulți iobagi ai reclamantului, susnumiții Ladislau și Ioan nu au putut să-și scoată porcii; însă astfel din curtea reclamantului s-au retras cu

mari și cu multe feluri de amenințări la adresa reclamantului; după care însăși reclamantul s-a dus până la hotarele posesiunii sale, ceea ce văzând susnumiții Ladislau și Ioan către acesta s-au reîntors cu caii și cu armele scoase și cu multe și diferite injurii pe reclamant l-au rănit grav și l-au trântit la pământ lăsându-l pe jumătate mort; ceea ce auzind susnumiții Ladislau și Ioan au răspuns din contra că ei într-adevăr au trecut pe la posesiunea numitului nobil Nicolae Măcicaș, dar nici cu gânduri rele și nici la vre-un ospăț, ci după masă, înțelegând de la vre-un om că porcii lor au fost acolo închiși; și astfel s-au dus către casa numitului nobil Nicolae; nu cu gânduri rele sau cu rușine ci cu capetele plecate și cu vorbe bune și că acesta a rechiziționat o parte a porcilor nimic nu a răspuns, ci pe aceștia în mod detestabil i-a amenințat și astfel ei Ladislau și Ioan au coborât către grajdul acestui Nicolae; în care porcii au fost închiși ca să-i vadă și să-i cunoască dacă sunt ai lor sau nu, pe care i-au și cunoscut că sunt ai lor; și imediat și-au luat drumul către casele lor: și atunci ajungând la hotarele cetății Caran susnumitul nobil Nicolae Măcicaș s-a dus după ei; și ajungându-i îndată pe unul din ei cu lancea l-a trântit la pământ unde a rămas pe jumătate mort, ceea ce noi auzind și înțelegând pe ambele părți le sfătuim, ca să aleagă anumiți cerți și cinstiți bărbați nobili, suficienți după vechiul drept valahic și să-i adopte, care să redescopere cele de mai înainte între ei (întâmplare): la termenul fixat au ales pe nobilii bărbați George Găman de Bizere: Ladislau Floka de Korchma falva: George Margay, Stefan literatul de Sebeș: Mihai Zgriba de Zederyes și alt Mihai de aceeaș: Blaj Mâtnic și Mihail de Tincova; cari nobili aleși am fixat un cert termen la aceea că de toate cele de mai sus injurii în toate părțile să le analizeze și ce găsec în ele înaintea noastră să le declare, și astfel acei nobili după a cincia duminică înaintea duminicii vocea bunevestiri apărând înaintea noastră cu credința pe care sunt

datori față de Dumnezeu au raportat în acest mod:că ambele părți au adus înaintea lor martori siguri; că însăși nobilii aleși pentru fiecare cap au fost siliți să depună jurământ, după depunerea jurământului; astfel de declarație au făcut înaintea noastră; că numiții Ladislau și Ioan într-o zi invitați la oarecare ospăț cinstit au trecut pe la posesiunea lui Nicolae Măcicaș; și cum după ospăț un oarecare om le-a povestit că porcii lor au fost închiși de un oarecare slujbaș; ceea ce auzind au chemat pe acel om ca să vină cu ei să vadă unde sunt porcii închiși, ca să vadă dacă aceștia sunt ai lor sau nu; însă omul acela nu a vrut să meargă; însă a zis să meargă la stăpânul său cu el, deoarece oamenii stăpânului său au închis porcii lor pentru ca stăpânul lor să facă cu aceștia negoț, după cum vrea; ei însă s-au dus la casa susnumitului Nicolae călări și imediat au început să strige, domnule Nicolae vino în afară de casă, pe zisul om oribil l-au amenințat și pe el cu caii lor au vrut să-l calce: căroră susnumitul reclamant le-a spus de ce ... porcii noștri ia-i închis, acesta însă a zis către ei, iobagi noștri i-au închis, deaceea mergeți cu ei și vedeți de pagubă; și aceasta plătită liberați porcii voștri; aceia însă Ladislau și Ioan au spus, însă numitul om pe care aceștia la stăpânul său l-au chemat s-a dat înapoi pe loc; spunând, stăpâne aceștia nu vreau să plătească paguba noastră, însă oribil m-au amenințat și au vrut să mă calce cu caii, acestea auzind numitul Nicolae Măcicaș a zis blamându-se el însuși, să fiu copil de curvă dacă vă restitui (porcii) până la plată că și oamenii s-au rănit și turmele, fără să umple daunele făcute; acestea auzind numiții oameni din Caran au zis aceluia: domnule Nicolae să nu vrei să ne înfricoșezi și nici să ne ameninți că suntem așa fii de curvă ca și voi: acestea auzind înainte, numitul Nicolae a răspuns retrageți-vă nemernicilor dela casa mea; însă numiții Ladislau și Ioan din nou au răspuns așa nemernici suntem după cum ești, și atunci unul pe altul s-au

amenințat în mod oribil și din nou Ladislau și Ioan au pus mâna pe arme, dar nu le-au scos; ceeace văzând susnumitul Nicolae din nou le-a zis îndepărtați-vă dela casa mea astfel că din nou au călărit spre uliță; însă după aceea din nou s-au reîntors către casa aceluia Nicolae cu armele scoase strigând către acela: vulpe vicleană ieși din casă, câinii să încolăcească pe mama ta; căroră din nou Nicolae le-a zis: scumpilor retrageți-vă dela casa mea; cari după multe și diferite injurii au coborât către grajdul aceluia Nicolae unde porcii au fost închiși ca să vadă dacă ai lor sunt sau nu, pe care atunci văzuți au cunoscut că nu sunt ai lor; și astfel au început să meargă către casele lor și în mers au strigat Nicolae Măcișă coboară și vino vulpe vicleană pe care o vom scoate din găuri și o vom omorî, care toate să audă iobagii acestuia care au alergat la acesta zicându-i, stăpâne iată în ce mod vă cheamă oamenii din Caran la duel, să ne ducem în altă parte dacă așa vă fac cu casa voastră; întradevăr noi nu vrem să rămânem mai departe însă va trebui noi de acum să ne retragem; căroră la fel Nicolae le-a zis: să se ducă unul din voi să spună ca să mă aștepte: și astfel unul din iobagii aceluia s-a dus la podul castelului: și a strigat către ei să aștepte pe stăpânul lui pe numitul Nicolae; după aceea la fel Nicolae s-a ridicat și a coborât spre ei, și astfel peste hotarul său au ajuns la pământurile orașului Caran, cel dintâi slujbaş al aceluia Nicolae apropiindu-se de ei a început să-i amenințe și cu amenințări de moarte a înaintat către aceștia și zicea, întoarceți-vă aci, auzind acestea numitul Ladislau s-a întors al cărui cal slujbaşul suszisul dintr-o lovitură l-a prins de nări; într-aceea numitul a ajuns acolo și el a ajuns acolo și a aruncat la pământ de pe cal pe acel Ladislau, a alergat la acela și i-a zis fratele meu să nu te temi că nu vei muri și nici nu vreau să-ți fac ulterior ceva, susnumitul Ioan însă când a văzut acestea a strigat și a zis aceluia Nicolae ai prăbușit pe fratele meu; câinii să încolăcească pe mama ta: căci întradevăr

și tu vei muri și astfel calul său a început să-l împingă cu călcâiele către acel Nicolae și l-a rănit pe acesta la mâna dreaptă; între timp au venit mai mulți iobagi ai aceluși nobil Nicolae care toți puteau ucide pe acei oameni din Caran: însă însuși nobilul Nicolae nu le-a permis să facă ceva aceluși: Declarațiile căror nobili după obicei noi percepându-le și înțelegându-le: Judecând hotărâm: Deoarece numiții Ladislau și Ioan după cele arătate au năvălit asupra casei numitului nobil Nicolae și acestuia așa amenințări și blamaj oribil după cum s-a arătat mai sus în favoarea să se declare vinovați, însă deoarece la fel numitul Nicolae s-a dus la duel că rana pe care a obținut-o acolo să o susțină pașnic: În urma căroră hotărârea noastră numiții Ladislau și Ioan au vrut să o conteste: Însă au apelat la Maiestatea Voastră personal; ceea ce noi le-am permis să facă urmând ca ambele părți sau procuratorii legali ai acestora să compară. Judecata a fost primită la duminică a patra după rusliile care au fost. Pentru termen aducem dovadă aceste litere ale noastre. Dată în Caransebeș di duminică șasea înainte de duminică vocii bucuriei anul o mie cinci sute trei.

V

Acte de zălogire din banatul medieval

Zălogirea este o garanție reală prin care un bun mobil sau imobil este transmis creditorului pentru garantarea unei datorii. Garanția constră în dreptul de a păstra bunul până când datoria garantată a fost stinsă.

În manualul de istoria dreptului românesc¹ se spune că inițial această garanție a format un element constitutiv al contractului de împrumut și în caz de neachitare a împrumutului, zălogul trecea în proprietatea împrumutătorului², începând însă din secolul al XIII -lea, zălogirea a devenit un element de asigurare a plății datoriei, iar dreptul creditorului s-a redus la vinderea bunului zălogit pentru a se satisface din preț.

Se poate ca această concluzie să fi fost trasă de autorii tratatului din documentele anterioare secolului al XIII -lea, pe care le-au avut la dispoziție, însă noi în Banat nu am găsit

---

¹ *Istoria dreptului românesc*, București, 1980, I.

² *Ibidem*, p. 564.

documente publicate în care să fie vorba de zălogire înainte de anul 1355¹, dar din niciunul din aceste documente - care se înmulțesc în secolele XV și XVI - nu rezultă că nu creditorul ar putea deveni proprietarul bunului zălogit în mod automat, ci numai cu consimțământul proprietarului bunului zălogit. În acest sens putem menționa un document din anul 1489² în care este vorba de o încingătoare femeiască, pe care nobilul Mihail de Măcicaș împreună cu mama sa au dat-o în zălog pentru suma de șapte florini unui iobag al lui George Găman de Bizere. În urma morții iobagului respectiv, fără a lăsa moștenitori, succesiunea lui și deci și podoaba respectivă au revenit lui George Găman de Bizere.

Acesta din urmă a somat la trei termene, la scaunul de judecată, pe proprietari să-și răscumpere bunul zălogit, arătând că în astfel de vremuri tulburi obiectul zălogit se poate pierde. La cea de a treia ședință a scaunului de judecată, proprietarii citați arată că nu mai vreau să-și răscumpere bunul zălogit și că îl lasă pentru suma zălogită în proprietatea lui George Găman de Bizere.

Este interesantă formularea prin care i se recunoaște acestuia proprietatea asupra obiectului zălogit:

"... eidem Nobili Georgio, relinquit perpetue permansurum".

În afară de lămurirea asupra proprietății obiectului zălogit, pe care textul acestui document ne-o aduce, trebuie mă mai menționăm că în acest document se pomenește că proprietarii obiectului zălogit au fost chemați de trei ori în fața scaunului de judecată, ceea ce indică, după cum vom vedea, că procedura a fost făcută în conformitate cu dispozițiunile lui "jus valachicum".

În acest sens mai putem invoca un document din anul

¹ Pesty Fr. *Krassó*, III, p.29.

² E. Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria Românilor*, I, 2, p. 311.

1503¹ în care se spune în mod expres că nobilul Gabre, fiul lui Bogdan din Călugăreni, a vrut să-și zălogească părțile posesionare din unele posesiuni din districtul Comyat, având nevoie de o anumită sumă de bani, iar pentru a putea zălogi terenurile respective gabre a citat pe toți vecinii și megieșii și mai ales pe doamna Marta, fiica lui Toma de Remete, în trei rânduri la scaunul de judecată - iuxta ritum volachie - deci după vechiul obicei românesc.

Prin urmare, în conformitate cu vechiul drept românesc, acel care zălogea un bun imobil trebuia să citeze la scaunul de judecată rudele și vecinii.

Mai avem însă un document din anul 1643² din care rezultă că părțile creditoare au refuzat să primească suma pentru care au primit în zălog anumite sate indicate în document³. Dar această împotrivire de a restitui terenurile primite în zălog nu poate fi interpretată ca fiind o consecință a dobândirii proprietății de către creditorii. Pe de o parte este vorba de un succesor al decedaților care au zălogit satele respective și nu știm dacă împotrivirea nu se referă la calitatea de succesor unic al acestuia pe care creditorii înțeleg să o conteste, iar pe de altă parte nu cunoaștem condițiile acestei zălogiri.

După cum vom vedea mai departe actele de zălogire conțin câteodată condiții destul de curioase care țin seama de interesele sau de capriciile părților. După ce am văzut că creditorul nu poate avea proprietatea bunului zălogit în timpul

---

¹ Pesty Fr. *Krassó*, III, p.476 precum și Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria Românilor*, I, 2, p. 510.

² Costin Feneșan, *Documente medievale bănățene*, Timișoara, 1981, p. 181 și urm.

³ Satele indicate ca zălogite conform documentului sunt: Tincova, Zăgujeni, Jupa, Felső Maczkas, Ruginosul, Dumbrouicza precum și prediile Delar, Valeadeni, Secaș și Grădiște.

zalogului și nici în mod automat la expirarea termenului, să vedem care este natura juridică a contractului, cu alte cuvinte care este situația obiectului zălogit precum și a părților față de obiect și una față de alta. Creditorul, avea ca și în dreptul roman¹, posesiunea bunului zălogit, putând să-l folosească și să-i ia fructele în tot timpul zalogirii până la stingerea ei.

În ceea ce privește obiectul zalogirii, după cum rezultă din documentele pe care le avem, el putea să fie un bun mobil, ca de exemplu o podoabă², dar cel mai adesea obiectul zalogirii este format din bunurile imobile, terenurile fiind bine identificate³ fie că este vorba de unele terenuri agricole sau de sate întregi, iar uneori obiect al zalogirii îl formează unii iobagi cu tot ce aceștia aveau⁴.

Ca exemplu de zalogire a iobagilor cu tot ceea ce aparține acestora, putem menționa un document din anul 1574⁵ cu următorul conținut:

“ ... Quod Nobilis Nicolaus Maczkasy nostram personaliter veniens in presentiam nobis sponte et libere est confessus et retulit in hunc modum. Qualiter ipse pro quibusdam suis necessitatibus ad presens valde vrgen. euitandis florenos triginta in paratis et numeratis pecunys a nobile Joanne Duma leuare coactus fuisset pro quibus vnum Jobbagonem suum Georgium Maykul vna cum ad eundem Jobagonem pertinentibus item duas

¹ În privința posesiunii pe care creditorul o avea în dreptul roman - *possessio ad interdicta* - a se vedea A. E. Giffard, *Précis de droit romain*, Paris, 1938, II, p. 101.

² A se vedea documentul din anul 1489 publicat de Pesty Fr., *A Szörény Bánság*, III, p. 99-100; Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria Românilor*, I, 2, p. 311.

³ Costin Feșan, *op. cit.*, p. 146 și urm., Pesty Fr. Krassó, IV, p. 90-106.

⁴ Costin Feșan, *op. cit.*, p. 109-110.

⁵ Pesty Fr., *A Szörény Bánság*, III, p.401.

terras arabiles in superiori Charina sex vero terras in inferiori Charina vulgo tilalmas, in possessione Tynkowa, existens habitas titulo pignoris infra tempus redemptionis Eidem Joanni Duma dedisset inscripssisset ..”¹.

Această zălogire a iobagilor se vede că era destul de frecventă, dat fiind că avem mai multe documente care o atestă².

Privitor la folosirea bunurilor zălogite documentele arată că creditorul poate să se bucure de toate drepturile din acel imobil sau teren³. În ceea ce privește iobagii, după cum am văzut, în documente ni se spune că ei sunt zălogiți cu tot ceea ce le aparține, dar nu am întâlnit documente în care să se spună că ei ar urma să fie strămutați sau folosiți în altă parte decât unde se aflau.

Trebuie însă să menționăm că alături de folosul pe care-l aduceau bunurile zălogite, în mod normal mai existau și unele sarcini pe care cel care deține bunul respectiv trebuia să le îndeplinească. În această privință, ținând seama de caracterul proprietății feudale, trebuie să facem unele distincții.

---

¹ În traducere textul are următorul conținut: “Deoarece venind în fața noastră în persoană nobilul Nicolae Măciș, ne-a raportat și ne-a mărturisit mărturisit din voința sa liberă în acest mod. Deoarece pentru a evita anumite nevoi ale sale a fost constrâns să ia de la nobilul Ioan Duma treizeci de florini socotiți și numărați, pentru care a dat în zălog până la răscumpărare un iobag al său, pe George Maicu împreună cu tot ceea ce ține de acest iobag, la fel două terenuri arabile în țarina de sus și șase terenuri în țarina inferioară numită popular “tilalmar” existând în posesiunea Tinkova, le-a dat numitului Ioan Duma și le-a transcris cu titlul de zălog în intervalul până la răscumpărare ...”.

² Pesty Fr. *Krassó*, IV, p. 90 și 106-107; Constantin Feneșan, *op. cit.*, p. 109-110.

³ Pesty Fr. *Krassó*, III, p. 456-457. Documentul este reprodus și în Hurmuzaki, *op. cit.*, I/2, p. 274-275.

Menționăm că în textele documentelor drepturile creditorului care a primit bunul zălogit sunt arătate în felul următor: “...prefate domine fides extradedit, ac possidendas, frundas tenendas et habendas assignassent ...”

Astfel, într-un document din anul 1515¹, Ion Bizere din Caransebeș în numele copiilor și a tuturor neamurilor de sânge zălogește pentru 80 florini de aur a treia parte din posesiunile sale din Bolwanitha și Henuzerowa din districtul Caransebeșului, judecătorului Matei Lazăr din Caransebeș, cu condiția că dacă acele posesiuni ar avea anumite obligații față de districtul Caransebeșului atunci Matei Lazăr este ținut să îndeplinească acele obligații, însă de serviciile pe care le-ar avea față de castrul Severinului urma să fie ținut Ioan Bizere.

Redăm textul documentului.

“ ... Impignoravit et obligavit Coram nobis talimodo vt si que soluciones fierent Circa districtus Illas Mathias lazar soluere teneatur, Servicia autem que ad Castrum Zewrinense contingerent hys, Johannes Bizerey teneatur”².

S-a susținut³ că zălogirea ar fi o vânzare temporară, ceea ce nu este exact și nici nu corespunde din punct de vedere juridic.

Este adevărat că la zălogire ca și la vânzare-cumpărare exista dreptul de preemțiune al rudelor de sânge, al vecinilor sau megieșilor și că documentele când vorbesc de plata datoriei și de stingerea zălogirii enunță acesta cu termenul de “redimere” adică răscumpărare, însă esențiala deosebire între zălogire și vânzare-cumpărare este că la prima creditorul dobândește numai posesiunea bunului zălogit pe când la cea de a doua operațiune cumpărătorul dobândește proprietatea bunului care formează

¹ Pesty Fr., *A Szörény Bansag*, III, p. 158-159.

² Traducerea textului este următoarea: “ ... a zălogit și s-a obligat înaintea noastră astfel că dacă ar avea plăți să facă față de district acelea trebuie să le plătească Matei Lazăr, serviciile însă care au legătură cu castrul Severinului de acelea se țin (obligat) Ion Bizere”.

³ *Istoria dreptului românesc*, I, p. 578; Dumitru D. Firoiu, *Istoria dreptului românesc*, manual, p. 103.

obiectul vânzării.

Diferența aceasta reiese cu prisosință dintr-un document din anul 1355¹, în care se spune că dacă acel care zălogește un teren ar vrea să vândă acel teren să fie atunci obligat să dea creditorului în schimb un teren asemănător.

După însăși termenii documentului:

" ... quod si quandocumque predicta particula terre ab eodem nicolao alienaretur extunc idem nicolaus eidem Stephano in alio loco sue possessionis similem particulam terre dare teneatur"².

De aici rezultă în mod clar că acel care a dat zălogul rămâne proprietarul bunului zălogit putând dispune de bunul respectiv.

În ceea ce privește obligațiile părților, trebuie să precizăm că acel care a dat zălog vreun bun este ținut să restituie la termenul care a fost fixat suma împrumutată.

În această privință avem documente care fixează un anumit termen la care urmează a se plăti banii împrumutați, sau uneori nu se fixează nici un termen urmând ca până ce zălogitul aduce banii creditorului, acesta să se folosească de bunul respectiv.

Deși de cele mai multe ori în documente nu se fixează un termen pentru achitarea datoriei, uneori acest termen este în mod precis arătat. Astfel într-un document din anul 1586³ se arată că termenul de plată al datoriei este de opt ani și în decursul acestui răstimp să nu se poată răscumpăra bunurile arătate:

---

¹ Pesty Fr., *Krassó*, III, p.29.

² Textul are următoarea traducere: " ... că dacă și când vreodată arătata bucată de teren, de către acel Nicolae se va înstrăina de atunci acel Nicolae este ținut să dea acelui Ștefan în alt loc al posesiunii sale o bucată de teren asemănător".

³ Pesty Fr. *Krassó*, IV, p. 117 și urm.

" ... ac ad eandem quartam partem seu porcionem quartalem possessionariam ad mediam partem predy prefati, de Jure spectantibus et pertinere debentibus sub suis veris metis et limitibus existentibus Eadem Dominae Barbarae prememoratae pignori obligandam duxissent, tali tamen condicione, vt infra spatium, octo integrorum annorum a data presentium computando, nec ipsi neque posteritates vel consanguinei eorundem redimere possint, neque valeant, Hoc quoque adiecto vt eadem Domina Barbara iam sepefata, vnum Molendinum in territorio ipsius possessionis prefate aedificare debeat et teneatur, vt tandem expensas ad Molendinum factas ratione inita, summam expensarum exinde computatam tempore redemptionis Eadem Dominae iam dictae persolvere debeant et teneantur, Repletis vero octo Annis depositisque et expensarum ad Molendinum (...) in paratis similiter et numeratis pecunys, proprys eorundem et non alienis, Mox et defacto Eadem quartam partem prenotatam et mediam partem predy Moledinumque aedificatam Eisdem Ladislao et Nicolao Annoka ac Catherinae similiter Annoka praefatis absque omni litis contruersia et calumnia remittere debeat et teneatur, ..."1.

¹ Traducerea textului este următoarea: " ... și la aceea a patra parte sau porțiune cvartală din jumătatea parte a prediului menționat cu tot ce-i aparține de drept și trebuie să-i aparțină sub adevăratele sale hotare și în limitele existente, aceleiași doamne Barbara sub obligația zalogirii s-a dat, totuși sub asemenea condițiune ca în răstimpul de opt ani întregi începând de la data prezăntă și nici urmașii sau rudele lui să nu poată răscumpăra (subînțeles înaintea îndeplinirii termenului). La acestea se adaugă că aceeași doamnă Barbara trebuie și este ținută să edifice o moară pe teritoriul acelei posesiuni sus amintite, că totuși cheltuielile făcute de la socotitul timp al răscumpărării trebuie plătită aceleiași zise doamne.

Împliniți într-adevăr cei opt ani și depuse cheltuielile (făcute) cu moara ... de asemenea în bani numărați și proprii și nu străini, imediat și de fapt aceea a patra prenotată și jumătate din prediu, și moara zidită acelora Ladislau și Nicolae Annoka și Caterinei la fel Annoka amintiți se vor (remite) și de la orice contrazicere și de la orice șicană în justiție trebuie și este ținută să renunțe ..."

Desigur că acest timp lung de răscumpărare a zalogului a fost necesar din cauză că creditorul a zidit o moară pe terenurile respective și era firesc ca creditorul să profite un răstimp oarecare de folosința ei, urmând ca la răscumpărarea zalogului debitorii să plătească toate cheltuielile avute cu ridicarea acestei mori.

Menționăm că în acest document se precizează că debitorii trebuie să-și plătească datoria cu bani proprii și nu cu bani împrumutați, clauză pe care o întâlnim, după cum vom vedea și în alte documente.

În alte documente termenul scadenței și deci al răscumpărării zalogului este fixat la o anumită dată în fiecare an.

De exemplu într-un document din anul 1580¹, Petru Măciș, care constrâns de nevoi, a luat de la Ioan Duma suma de 11 florini, a zălogit acestuia pentru asigurarea datoriei, trei jughere de pământ, care în document sunt în mod precis identificate iar zălogirea s-a făcut cu condiția ca debitorul în fiecare zi de sfântul Gheorghe să aibe posibilitatea să le răscumpere².

Documentele de zălogire din Banat mai conțin și alte condițiuni, dintre cari cea mai des întâlnită este, după cum am văzut, aceea ca răscumpărarea să se facă cu bani proprii și nu cu bani streini³.

În documente se menționează de cele mai multe ori că

---

¹ Costin Feneșan, *op. cit.*, p. 62-63.

² După ce se arată și se identifică terenurile, în document se spune " ... pe care le-a dat și le-a zălogit până la vremea răscumpărării, însă așa încât în fiecare an, de ziua Sfântului Gheorghe să aibe posibilitatea să le răscumpere, astfel după cum le-a dat și le-a zălogit în fața noastră în chipul de mai sus, prin tăria și mărturia acestei scrisori a noastre ..." Traducerea este redată după Costin Feneșan, *op. cit.*

³ Pesty Fr. Krassó, IV, p. 117 și urm.

la plata sumei datorate creditorul este obligat să restituie bunul zălogit în mod pașnic și fără judecată.

Această clauză denotă că de multe ori au fost opuneri la restituirea bunului zălogit. Un exemplu de astfel de opunere avem într-un document din anul 1643¹ în care se spune că judele nobililor din Comitatul Severin, din însărcinarea lui Nicolae Măcicaș s-a dus la mai mulți creditori ca să le ducă suma de șase sute de florini pentru satele indicate în document și care au fost zălogite de defuncții Petru și Mihail Măcicaș. Însă creditorii nu au vrut să primească banii, mărturisind că se vor gândi și se vor sfătui ce să facă. De aceea judele nobililor îi citează pe creditori separați la scaunul de judecată, deoarece nu au acceptat suma amintită și nu au predat părțile de moșie zălogite.

Este însă posibil ca aici opunerea să fie avut drept cauză contestarea titlului de moștenitor. În ceea ce privește forma în care se făcea zălogirea, arătăm că ea se făcea în fața instanței de judecată, care ia act de voința părților și redactează înscrisul care se preda părților.

Prin urmare în ceea ce privește natura zălogirii, ea era ca și în dreptul roman de natură convențională fiind întărită de o decizie a autorității judiciare.

Dintr-un document din anul 1499² rezultă că moștenitorii masculini ai defunctului Philip Halgaș de Zorilenț au acceptat să despăgubească cu suma de douăzeci de florini drepturile succesoriale, respectiv zestrea fiicei lui Philip Halgaș de Zorilenț.

După cum se spune însă în document:

"... tamen ipsi nunc propter nimiam paupertatem prefatos viginti florenos unde persolvere non haberent: et neque possent: obhoc ipsi totalem porcionem possessionariam annotati condam

---

¹ Costin Feneșan, *op. cit.*, p. 181 și următoarele.

² Pesty Fr. *Krassó*, III, p. 474 și urm.

Nobili philipi Halgas in eadem possessione Zorilencz supradicta habitam, cum cunctis eiusdem porcionis vtilitatibus quouis nominis vocatis: ad eandem Jure pertinere debentem: eidem annotate Nobili domine dorothee pro predictis XX florenis auri: infra tempus redempcionis sue: titulo pignoris obligassent ...”²⁸.

Deci neavând posibilități ca să plătească suma fixată pentru drepturile fiicei defunctului Philip Halgas de Zorilenț prin hotărârea dată se zălogesc bunurile succesoriale până la achitarea sumei.

S-ar părea că în acest caz avem, ca și în dreptul roman, o zalogire care rezultă dintr-o hotărâre a autorităților judiciare, însă dacă analizăm mai bine natura ei juridică vedem că este tot convențională deoarece succesorii au arătat că nu au posibilități să plătească suma cu care au fost de acord, și au convenit să lase bunurile succesoriale până la achitarea sumei. Deci este o zalogire convențională întărită de o decizie a autorităților judiciare, ca și celelalte zalogiri cu care părțile se prezentau în fața instanțelor de judecată spre a le întări și a le fixa prin înscris.

În ceea ce privește zalogirea testamentară pe care o întâlnim în dreptul roman, noi nu am întâlnit-o în documentele analizate.

Dacă încercăm să aranjăm cronologic documentele care conțin acte de zalogire, atunci se poate constata că cele mai

---

¹ Traducerea este următoarea: “ ... însă ei însăși acum pentru excesiva lor sărăcie nu au putut să plătească amintirii douăzeci de florini și nici nu pot; de aceea ei însăși întreaga porțiune posesionară a susnumitului nobil Filip de Halgaș din aceeași posesiune Zorilenț locuită și mai sus menționată cu toate folosințele acelei porțiuni oricum ar fi numite și care aparțin de drept la aceea / porțiune) acelei menționate doamne Dorotea pentru cei mai înainte zișii douăzeci de florini de aur se obligă până la timpul răscumpărării sub titlu de zalog”.

multe acte de zălogire le întâlnim în a doua jumătate a secolului al XV-lea și în secolul al XVI -lea.

Faptul că zălogirea unor bunuri, mai ales imobile, era destul de frecventă în Banat, se explică atât ca o consecință a unor grele situații economice rezultate din luptele purtate cu Turcii și care au atins multe familii nobile din Banat, cât și în urma faptului că din ansamblul relațiilor sociale în feudalism rezultă că zălogirea era importantă, ea fiind legată de rolul capitalului comisionul în societatea feudală.

Pentru a ilustra această situație socială, care de cele mai multe ori este menționată prin clauza că acel care zălogește bunul a fost într-o mare și stringentă nevoie, menționăm un document din anul 1478²⁹ din care rezultă că Iacob de Măciș s-a prezentat înaintea Banilor de Severin arătând că fratele său Zaharia de Măciș a dat în zălog unele sate lui Mihail de Mîtnic pentru suma de douăzeci de florini având nevoie de acești bani ca să-și răscumpere fiica luată în captivitate de Turci.

Iacob de Măciș nevoind ca aceste sate să fie în mâini streine a plătit suma pentru care bunurile au fost zălogite văduvei lui Mihail de Mîtnic care a fost de acord să restituie respectivele așezări.

Pe noi ne interesează deocamdată partea din document în care se arată motivul zălogirii:

" ... Quod nobilis vir Iacobus de Matskas, nostram veniens personalem in presenciam, Nobis significare curavit in hunc modum: Quodquia pristinis diebus filia cuiusdam Zacharie de Matskas, fratris scilicet sui coindivisionalis, per sevisimos Turcos, capta et abducta fuerat. Quam nobilem puellam genitrix eiusdem videlicet. Relicta ipsius quondam Zacharie redimere cupiens, vniuersas porciones suas possessionarias, in possessionibus

---

¹ Pesty Fr. Krassó, p. 443-444.

Matskas predicta, ac Csuta, Tavis, Tinkova, et Perlo vocatis omnino in districtu de Karansebes existentes habitas, Egregio quondam Michaeli de Muthnok pro viginti florenis Auri impignoverat cum cunctis earum utilitatibus”¹.

Din documentele pe care le-am analizat precum și din alte documente² rezultă că zălogirea unui imobil se făcea în fața instanțelor de judecată și că înainte de întocmirea actului de zălogire în conformitate cu normele lui “jus valachicum” rudele și megieșii trebuiau să fie citați de trei ori, respectiv la trei termene ale scaunului de judecată.

În acest sens revenim la două documente menționate la începutul acestui studiu și anume un document din anul 1489³ în care este vorba de o podoabă zălogită care a revenit prin succesiune lui George Găman de Bizere și care citează pe zălogitori la trei termene să spună dacă răscumpără sau nu răscumpără podoaba zălogită.

La cel de al treilea termen aceștia se prezintă și declară că nu înțeleg să-și mai reia zălogul care astfel în contul sumei zălogite rămâne proprietatea lui George Găman de Bizere.

Într-un alt document din anul 1503⁴ se spune expres că nobilul Gabre fiul lui Bogdan din Călugăreni a vrut să-și zălogească părțile posesionare din unele posesiuni pe care le

---

¹ Traducerea textului este următoarea:” ... Deoarece nobilul domn Iacob de Măciș venind în fața noastră ne-a adus la cunoștință următoarele: Deoarece în zilele de mai înainte fiica lui Zaharia de Măciș fratele său condvizional, de către sălbaticii turci a fost prinsă și dusă. Pe care nobila fată în mod evident mama care a născut-o, văduva lui Zaharia, fiind dornică să o răscumpere, toate părțile ei posesionare din posesiunile numite Măciș și Ciuta, Tövis, Tinkova și Perlö numite toate în districtul Caransebeș existând și fiind situate, distinsului Mihail de Mâtnic le-a zălogit cu toate folosințele lor”.

² Pesty Fr. *Krassó*, III, p. 476.

³ Pesty Fr., *A Szörény Bánság*, III, p. 99-100

⁴ Pesty Fr. *Krassó*, III, p. 476.

avea în districtul Comiat, iar pentru aceasta a citat pe toți vecinii și megieșii, dar mai ales pe doamna Marta, fiica lui Toma de Remete, la trei termene la scaunul de judecată, conform lui *ius valachicum - juxta ritum volachiae* - după cum se spune în document.

Deci procedura zalogirii se îndeplinea în fața scaunului de judecată, iar pentru a avea bunul liber pentru zalogire era necesar să fie citate rudele de sânge și vecinii sau megieșii la trei termene, aceasta conform vechiului drept românesc. Pentru a lămuri această problemă trebuie să ne punem întrebarea de ce în partea mare de documente prin care se constată zalogiri nu întâlnim menționarea prezentării sau citării la cele trei termene de judecată.

În multe documente întâlnim precizarea că zalogirea se face și în numele descendenților precum și a rudelor de sânge¹.

Această clauză se întâlnește de exemplu într-un document din anul 1515² prin care Ion Bizere zalogește lui Matei Lazăr, judecător din Caransebeș, unele posesiuni ale sale din districtul Caransebeș, ca și într-un document din anul 1566³. În ambele documente este de remarcat că această clauză are un conținut identic:

“Coram nobis personaliter constitutus Onera et quelibet gravamina filiorum filiarumque suarum et omnium consanguineorum In se assumptendo ...”⁴.

¹ Vezi de exemplu un document din anul 1579 publicat de Costin Feneșan în *op. cit.*, p. 59-60.

² Pesty Fr., *A Szörény Bánság*, III, p. 158-159.

³ Pesty Fr., *Krassó varmégye története*, III, p. 420.

⁴ Traducerea textului este următoarea: “... venind înaintea noastră personal a luat asupra sa sarcinile și orice incomodități din partea fiilor și a fiicelor precum și a tuturor rudelor de sânge ...”

În alte documente este vorba de zalogiri între rude. Un astfel de exemplu avem într-un document din anul 1574¹, în care Nicolae Măcicaș zalogește terenuri și iobagi pentru șaptezeci de florini lui Ștefan Măcicaș.

Dar iarăși în cele mi multe cazuri este probabil că actul de zalogire a fost încheiat după citațiile respective în fața autorităților legale și că el reprezintă numai faza finală a zalogirii așa că celelalte chemări în fața scaunului de judecată sunt subînțelese.

Această chemare a rudelor, a vecinilor și a coindivizărilor cu ocazia unor astfel de zalogiri se făcea cu scopul ca ei să-și apere dreptul lor de a putea lua ei cu precădere în zalog bunurile respective.

Acest drept al rudelor, al vecinilor și al coindivizărilor care se manifesta și în cazul de transfer al proprietății, nu este altceva decât dreptul de preempțiune sau "protimisis" din Principatele române.

După cum V.A.I. Georgescu a arătat² ca și forme de drept comun în Principatele române existau protimisisul rudelor, al devălmășiei și al vecinătății. Aceste tipuri de preempțiune existau și în formele lui "jus valachicum" așa cum acesta se aplica în Banat.

Un exemplu de răscumpărare a unei zalogiri de către rudenia de sânge avem într-un document din anul 1478³ conform căruia după cum am arătat, pentru ca părțile posesionare din moșiile Matskas, Csuta Tovis, Tinkova și Perlo să nu fie în mâini streine sunt răscumpărate de Iacob de Măcicaș rudă sau eventual fratele lui Zaharia de Măcicaș.

---

¹ Pesty Fr., *A Szörényi Bánság*, III, p. 404.

² Preempțiunea în istoria dreptului românesc, p. 74.

³ Pesty Fr. *Krassó*, III, p. 443 și urm.

Un alt exemplu de răscumpărare de către fratele și consanguinul lui Șandru Syșman care a vrut să zălogească mai multe localități lui Iacob de Marga față de care a fost obligat la plata sumei de 19 florini de aur, i-l aflăm într-un document din anul 1470¹ Martin tewrek, fratele și consanguinul lui Șandru Syșman, a achitat el suma urmând ca frații săi dacă vreau să răscumpere localitățile zălogite, Martin să fie obligat să le remită.

Într-un document din anul 1503² după cum am văzut, Gabre, fiul lui Bogdan de Călugăreni somează la trei termene de judecată pe toți "uniuersos vicinos et commentaneos suos" precum și pe moștenitorii lui Toma de Remete, probabil rudele sale, să preia dacă vreau zălogirea unor moșii din districtul Comyat.

În alte documente este vorba numai de răscumpărare din partea descendenților sau a rudelor de sânge, după cum ni se spune într-un document din anul 1515³, iar în alte documente această clauză nu mai este menționată.

Înseamnă aceasta oare că preempțiunea vecinilor și coindivizarilor nu mai avea loc în aceste cazuri?

Noi credem că ea și-a păstrat pe mai departe valoarea juridică ca instituție, dar că aplicându-se destul de rar în practică este în general menționată sub termenul generic "intra tempus redemcionis".

Iar acum pentru a conchide trebuie să accentuăm încă o dată numărul mare de zălogiri din secolele XV -lea și XVI - lea în Banat, datorită situației economice grele ca rezultat al luptelor cu Turcii.

Zălogirile aveau ca obiect atât bunuri imobile cât și

---

¹ Pesty Fr. *Krassó*, III, p. 425 și urm.

² Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, I/2, p. 311.

³ Pesty Fr., *A Szörény Bánság*, III, p. 158-159.

bunurile mobile și deseori iobagi cu bunurile care le aparțineau.

Condițiile de răscumpărare erau bine fixate în actele încheiate, dar de cele mai multe ori răscumpărarea se făcea fără să fie fixat vre-un termen, creditorul putând folosi bunul zălogit până când i se achita suma împrumutată.

Preempțiile rudele de sânge și a coindivizarilor ca și a vecinilor își are rolul ei ca și la actele de vânzare-cumpărare.

În ceea ce privește formele zălogirii menționăm că ea se făcea printr-un act încheiat înaintea instanțelor de judecată, după ce în mod normal se citau părțile care aveau drept de preempțiune.

1355

În acest document care este dat de scaunul de judecată din Haram (Banat), judecătorii nobililor din comitatul Caraș că s-au prezentat în fața lor pe de o parte Ștefan, fiul lui Dominic, iar pe de altă parte Nicolae, fiul lui Mihail. Nicolae, fiul lui Mihail a declarat că a zălogit celeilalte părți un loc de casă și douăzeci de jughere de teren pentru o anumită sumă care este în document indicată (secunda dimidia marca).

Zălogirea s-a făcut cu condiția că dacă respectiva parte de teren va fi înstrăinată de către zălogitor atunci acesta să fie ținut să dea în schimbul bunului înstrăinat în alt loc al posesiunii sale, o parte de teren asemănătoare.

Documentul a fost publicat în Ortway "*Temesmegye története*", 1896 v. I p. 84, precum și în Pesty Frigyes "*Krassó vármegye története*", III, p. 29.

Textul latin al documentului este următorul:

"Nos petrus dictus Boc et Jacobus Judices nobilium de comitatu Karaso significamus quibus expedit vniuersis

presencium per tenorem quod ab vna parte Stephanus filius dominici ex altera vero nicolaus filius macaelis Coram nobis astando confessisunt oracollo viue vocyos ut idem nicolaus filius micaelis quedam particullam sue possessionis vnum locum Curie de ghulues ac viginti Jugera terre in baiola eidem Stephano filio dominici pro secunda diminia marca inpignorasset tali modo quod si quandocunque predicta particulla terre ab eodem nicolao alenaretur extunc idem nicolaus eidem Stephano in alio loco sue possessionis similem particullam terre dare teneatur.

Datum in Sede haram feria quinta proxima post festum Beati antoninis martyris, anno domini MCCC quinquagesimo quinto.

1478

Prin acest document se certifică că Iacob de Măciçaș venind înaintea banilor de Severin a arătat următoarele: deoarece mai înainte fiica fratelui său coindivizar Zaharia de Măciçaș a fost prinsă și dusă de către Turci în captivitate, și mama sa, văduva lui Zaharia dorind să o răscumpere a zălogit toate părțile sale posesionare din posesiunile Măciçaș, Ciuta, Tovis, Tinkiova și Perlo, toate situate în districtul Caransebeș împreună cu toate folosințele lor lui Mihail de Mîtnic pentru suma de douăzeci florini de aur. Dorind ca aceste părți posesionare să nu fie în mâini streine Iacob de Măciçaș s-a adresat văduvei lui Mihail de Mîtnic, care primind suma de douăzeci de florini aur a remis porțiunile posesionare lui Iacob de Măciçaș.

În acest document avem un exemplu tipic de răscumpărare a zălogului din partea unei rude de sânge.

Documentul a fost publicat de Pesty Frigyes în "*Krassó vármegye története*", III, p. 443-444.

Textul latin este următorul:

“Nos Johannes Erdo et Dominicus Bethlen Bani Zeurinyenses, Memorie commendamus tenore presencium signifcantes, Quod Nobilis Jacobus de matskas, nostram veniens personalem in presenciam, Nobis significare curavit in hunc modum: Quodquia pristinis diebus filia cuiusdam Zacharie de matskas, fratris scilicet sui Condiuisional, per seuissimos Turcas, Capta et abducta fuerat. Quam nobilem puellam genitrix eiusdem videlicet, Relicta ipsius quondam Zacharie redimere cupiens, vniuersas porciones suas possessionarias, in possessionibus Matskas predicta, ac Csuta, Tavis, Tinkova, et Perlo vocatis, omnino in Districtu de Karansebes existentes habitas, Egregio quondam Michaeli de Muthnok pro viginti florenis Auri impignorauerat, cum cunctis earum vtilitatibus. Quas quidem porciones possessionarias, Jam quondam egreegius Michael de Muthnok et per eum Domina Angalit Relicta eiusdem, a multis Temporibus tenuisse dinoscebantur, eisdemque vsos fuisse ... videbantur. Voluitque ipse Nobilis Jacobus de Matskas, quod predictae Porciones possessionarie per exterar manus de Cetero non teneatur. Ipsam Nobilem Dominam ad Tollendos predictos viginti florenos, et remittendas predictas Porciones possessionarias Coram nobis ammonuit. Que quidem Domina Angalith, talismodi Ammonicionibus in predictum Nobilem Jacobum de Matskas factis, beneuole consenciens, predictos viginti florenos Auri, leuando et tollendo, ipsas Porciones possessionarias, annotato Nobili Jacobo de Matskas prenarie et effectiue remisit, Coram nobis manus suas ex ipsis penitus excipiens, harum nostrarum testimonio mediante.

Ex Karansebes feria quinta proxima ante festum Beate Margarethe Virginis Anno Domini Millesimo Quadringentesimo Septuagesimo Octauo.

1499

În acest document se arată că după Filip Halgas, care nu a lăsat după el ca moștenitor decât o fată, din lipsa moștenitorilor masculini au venit la succesiune Nicolae și Ioan Dogaan. Aceștia conform vechiului drept valahic au trebuit să despăgubească pe fiica lui Filip de Halgas - Doamna Dorotea - privitor la drepturile din succesiunea tatălui ei, drepturi care au fost evaluate de Ladislau Flocă și Ladislau Racoviță - arbitri propuși de ambele părți - la suma de douăzeci de florini de aur.

Deoarece din cauza excesivei sărăcii moștenitorii nu au putut plăti drepturile doamnei Dorotea, ei au dat în zălog fetei lui Filip Halgas posesiunea Zorilenț până la răscumpărare. De menționat că în acest document se arată că dota și darurile nupțiale au fost stabilite conform cu - juxta ritum volachie -, iar pe de altă parte se precizează că zălogirea posesiunii Zorilenț s-a făcut cu toate folosințele acesteia - cum cunctis utilitatibus -

Documentul a fost publicat de Pesty Frigyes în *“Krassó vármegyé története”* v. III, p. 474-475.

Textul latin al documentului este următorul:

“Nos Jacobus Gerlysthey et Petrus Tharnok de Mackas Bani Zewrinienses, Damus pro memoria quibus expedit vniuersis, Quod venientes nostri in presenciam Nobiles viri Nicolaus et Johannes alb: alter Johannes dogaan de Zorilencz: ab vna: necnon Nobilis vir Georgius Gaman de Byzere nomine et in persona Nobilis domine Dorothee filie condam Nobilis philipi Halgas dicti de prefata Zorilencz: consortis scilicet sue carissime partibus ab altera: et per annotatos Nobiles Nicolaum et Johannem alb: et alterum Johannem dogaan supradictos: coram nibis oraculo viueuocis: spontaneaue voluntate fassum extitit et relatum in hunc modum: Quod quia prefate Nobili domine

dorothee filie annotati Nobilis condam philipi Halgas: consorti prefati Nobilis georgy Gaman tempore sue Maritacionis: nulla dos nulluque nupciales honores de porcione possessionaria eiusdem annotati condam Nobilis philipi halgas dicti: in possessione Zorilencz habite: extradate et restitute fuissent, omnino in districtu de Comyath: et sub banatu Zewriniensi existentis: tamen certi probi Nobiles viri cvidelicet Ladislaus Floka: et alter Ladislaus Rakouicza per easdem vtrasque partes: ad id adoptati et electi conferentes sic reiunuenissent: Quod eidem Nobili domine Dorothee: omnes dotes et honores nupciales cum viginti florenis auri disponere potuissent iuxta ritum volachie: super quo idem contenti fuissent quia vero ipsi fratres fieri viderentur: annotati condam Nobilis philipi halgas: et porcio possessionaria eiusdem: in ipsos Nicolaum et Johannes Dogaan supradictos: propter defectum seminis Masculini Sexus annotati philipi in prefatam possessionem Zorilencz appellatam, habitam, descendisse videtur: tamen ipsi nunc propter nimiam paupertatem prefatos viginti florenos vnde persolvere non haberent: et neque possent: obhoc ipsi totalem porcionem possessionariam annotati condam Nobilis philipi Halgas in eadem possessione Zorilencz supradicta habitam, cum cunctis eiusdem porcionis vtilitatibus quouis nominis vocabulo vocitatis: ad eandem de Jure pertinere debentem: eidem annotate Nobili domine dorothee pro predictis XX florenis auri: infra tempus redempcionis sue: titulo pignoris obligassent: ymmo dederunt et impignorarunt coram nobis tenendam vtendam pariter et habendam: nullo pinitus contradictore apparente: vogore et testimonio literarum nostrarum mediante: Datum in Karansebes feria quinta proxima ante festum Beati laurency martiris. anno domini Mo quadringentesimo Nonagesimo Nono.

1503

În acest document să arată că nobilul Gabre, fiul lui Bogdan din Călugăreni, a somat la trei termene ale scaunului de judecată din Caransebeș pe vecini și megieși și mai ales pe doamna marta fiica nobilului Toma din Remetea ca și pe toți moștenitorii acestuia, arătând că fiind împins de nevoi, înțelege să-și zălogească părțile sale posesionare din Călugăreni, Magoești, Răchița și Strîmtura situate în districtul Comiat.

Documentul menționează că această somație s-a făcut la trei termene ale scaunului de judecată după vechiul drept românesc.

Documentul a fost publicat de Pesty Frigyes în "Krassó varmegie története", vol. III, p. 476, precum și în Hurmuzaki în "Documente privitoare la istoria Românilor", vol. I, 2, p. 510.

Textul latin al documentului este următorul:

"Nos Jacobus Gerlysthey et Barnabas Bani Tewrinienses: Damus pro Memoria quod Nobilis vir Gabre filius Nobilis condam Bogdan de Kalugyeren: coram nobis personaliter constitutus: per modum protestacionis significare curavit in huncmodum: Quod quadam ineuitabili compulsus necessitate cogitur ad eiutandem talem suam necessitatem: vt omnes suas porciones possessionarias in possessionibus Kalugyeren predicta: necnon Magoyesth: Rekycze et ztremtura appellatis omnino in districtu de Comyath: et sub Banatu Tewriniensi habitas existentibus, quod certa aliqua quantitate pecunie: titulo pignoris obliget: infra tempus redemcionis sue: qua protestacione facta: postmodum in tribus sedibus Judicarys iuxta ritum volachie: idem Nobilis Gabre vniuervicinos et commentaneos suos: signanter vero Nobilem dominam Martham filiam nobilis condam Thome de Remethe coram nobis ammonuit ac alexit: vt volunt ipsi: vel alter eprum porciones possessionarias eiusdem Nobilis Gabre

in possessionibus supranotatis habitas: extunc easdem erga se pignoris titulo recipiant et eos: magisque alios ad recipiendum et tenendum continent: testimonio literarum nostrarum mediante.

Datis in Karansebes feria quinta proxima post festum beate Elisabeth anno domini Millisimo Quadringentesimo tercio. Coram ipso Jacobo Gerlysthey.

1505

Prin acest document Capitlul din Oradea arată că nobilul Gabre, fiul lui Bogdan din Călugăreni s-a prezentat acolo și a declarat că fiind constrâns de nevoi, părțile sale posesionare din posesiunile Călugăreni, Măgoești, Rekița și a patra parte din posesiunea Strîmtura toate situate în districtul Comiat, cu toate folosințele lor așa cum acestea au existat sau există, le zălogește nobilului George Găman de Bizere și prin el soției sale Dorotea precum și fiilor lor Ioan, Nicolae și Andrei și doamnei Catarina fiica, pentru suma de trei sute florini aur sub condiția ca atunci când nobilul Gabre sau fii sau frații și rudele de sânge ar vrea să uzeze de facultatea de a răscumpăra, atunci în primul rând să plătească cei trei sute de florini și după aceea să li se remită porțiunile respective cu toate folosințele lor fără nici o greutate sau șcană judiciară.

În amintirea acestei înțelegeri și a întăririi ei s-a încheiat actul al cărui text îl redăm.

Documentul a fost publicat de Pesty Frigyes în "*Krassó varmegye története*", v. III, p. 480-481.

Textul latin este următorul:

"Capitulum ecclesie orodiensis omnibus cristifidelibus presentibus pariter et futuris Harum Noticiam habituris Salutem in salutis largitore ad vniuersorum noticiam uolumus peruenire

Quod Nobilis Gabre filius Nobilis condam Bogdan de Kalwgheren personaliter coram nobis constitutus oraculo viueuocis ac spontanea sua uopluntate fassus est in huncmodum Quod quia Ipse nunc quadam nimia et ineuitabili compulsus necessitate directas et equales medietates possessionum Kalwgheren supradicte, Necnon Magoyesth Ac recycze et quartam partem possessionis Ztremtura appellatarum omnino in districtu de Komyath sub Banatu Zewriniensi habitas et existentes, Cum cunctis earundem utilitatibus et pertinencys puta terris arabilibus cultis et incultis fenetis pratis Campis pascuit Rebetis Nemoribus Saltis virgultis vineis vinearumque promontorys Aquis piscinis fluuys aquarumque decursibus Molendinis ac Molendinorum locis et generaliter omniumutilitatum integritatibus quuouis nominis uocabulo uocitatis ad easdem deiuree et ab antiquo spectantibus et pertinere debentibus eundem Nobilem Gabre iure hereditario concernentibus, in quarum pacifico dominio idem Nobilis Gabre huqusque extitisset essent que eciam de presenti Nobili Georgio ghaman de Byzereet per eum domine dorothe consorti Necnon Johanni Nicolao et Andre filys et domine Katherine filie prolibus scilicet eiusdem Georgy Gaman pro Trecentis florenis auri plene iam persolutis et leutatis infra tempus redemcionis Titulo pignoris obligasset et impignorasset Talimodo vt dum et quando eidem Nobili Gabre au filys fratribusque et consanguineis vniuersis facults redimendi suppeterit, extunc rehabitatis primum dictis Trecentis florenis auri inipse Georgius ghaman eidem gabre uel filys et fratribus suis relagata quauis difficultate omnique via iuris easdem porciones cum earundem vtilitatibus preedictis libere et pacifice remittere debeat et teneatur. In cuius memoriam firmitatemque perpetuam presentes literas nostras pendentis et autentici Sigilli nostri Munimire roboratas duximus concedendas, datum per manus magistri Martini de Gywla lectoris et concaninici nostri Ad mandatum nostrum feria secunda proxima ante festum

Beati Barnabe apostoli Anno domini Millesimo Quingentesimo Quinto presentibus ibidem honorabilis dominis Michael Cantore de Somlyo: Dyonisio de Symand Custode magistris Johanne de Pankotha paulo de Kenderes francisco de Somlyo et Georgio de Belawar, Ceterisque fratribus et Concanonicis nostris in prefata dei cclesia Regi sempiterno iugiter famulantibus et deuote.

1492

În acest document vicebanii Severinului adevăresc că s-a prezentat înaintea lor nobilul George Găman care a protestat contra nobilului Ioan Bizere pentru ca acesta să nu-și zălogească ori să-și vândă părțile de moșii pe care le are în districtu Cransebeșului, deoarece o parte din aceste moșii i s ecuvin dânsului în virtutea dreptului de moștenire prin stingerea neamului lui Ioan Bizere per defectum seminis). Documentul a fost publicat de Pesty Friegyes în *“A Szörényi Bánság”*, v. III, p. 110-111 și reprodus în Hurmuzaki *“Documente privitoare la istoria Românilor”* v. I, 2, p. 332-333.

Textul latin este următorul:

“Nos Michael Lazar, nec non Balsius de plugovicha vice bani Zewriniensis et Michael de Zalathna Judex nobilium districtus Karansebes: damus pro Memoria, Quod Nobilis vir Georgius Gaman de Byzere: pro se necnon Nobilium Johannis, Nicolai et Andree, filiorum suorum carnalium personis: coram nobis personaliter constitutus per modum protestacionis nobis Significare curauit in huncmodum: Quomodo Nobilis vir Johannes filium condam Nobilis Ladislai de prefata Byzere: provt ipse audiusset et percepisset: omnes et totales porciones suas possessionarias in possessionibus Byzere predicta: necnon Kalowa: Vorchorowa. ravna: Glomboka et Meel: Zlathina:

Mihaiyencz: Bolwasnicza: Hanzorowa: Apadya: Laczkan: et Zachel: habitas omnino in districtu de Karansebes et sub Banatu Zewriniensi existentibus: Egregio francisco literato de cicowasarhel: aut pignore: aut perpetue vendicionis titulo obligaret: ymo et obligasset: Quequidem possessiones et porciones supradictepossessionarie per defectum seminis: interipsum Georgium et prefatum Johannem filium condam Ladislai in alteerutrum redundande et descendente dinoscuntur: Qua protestacione facta: idem Nobilis Georgius Gaman eundem Nobilem Johannem filium predicti condam Ladislai de Byzere a vendicione inpignoracione et alienacione porcionum suarum possessionariarum in predictis possessionibus habitarum, ad eundem Egregium franciscum literatum: et alios quoslibet: ab Impetracione occupacione detencione vsuum fructuum et quarumlibet vtilitatum percepcione: se ipsos in easdem Statufaccione aut quouis exquisito colore adivento in dominium earundem intromisione iam factis vel fiendis prohibuit et contradixit publice et manifeste coram nobis, harum literarum nostrarum vigore et testimonio mediante.

Datis in Sebes feria quinta proxima post festum Beati Pauli heremite anno domini, Mo CCCCo LXXXmo secundo promittendo se idem Georgius Gaman, quod si idem prefatus Nobilis Johannes filius condam quod Ladislai de Byzere necessitatem haberet sew habuerit precuniarium: qunate ad prefatas porciones possessionarias: congrue sufficere possunt, se daturum.

1515

În acest document se arată că Ioan Bizere s-a dus înaintea banului de Severin unde s-a arătat că constrâns de nevoi a zălogit două posesiuni ale sale judecătorului Matei Lazăr

din Caransebeș. Dat fiind că aceste posesiuni situate în districtul Caransebeș, dar care țineau de castrul Severinului se tablește prin acest act că Matei Lazăr care a zălogit este ținut de toate obligațiile pe care aceste posesiuni le-ar avea față de district, iar zălogitorul Ioan Bizere urmează a fi ținut de toate obligațiile pe care aceste posesiuni le-ar avea față de castrul Severinului.

Mai este demn de menționat că în acest document se arată că Ioan Bizere a luat asupra sa sarcinile și incomoditățile pe care fii, fiicele și rudeniile de sânge ar putea să le aibe.

Documentul a fost publicat de Pesty Frigyes "A Szörényi Bántag" v. III, p. 158-159.

Textul latin este următorul:

"Nos Nicolaus Hagmas de Berekzo Banus Zewriniensis etc. Memorie Commendamus per presentes Quod Nobilis Johannes Byzerey de districtu Karansebes Coram nobis personaliter constitutus Onera et quelibet grauamina filiorum filiarumque suarum et omnium consanguineorum In se assumptendo, sponte et libere confessus extitit et retulit in hunc modum Quomodo ipse quadam sua necessitate in presenciarum cum ad hoc vrgente, directam et equalem terciam partem Possessionum suarum Bolwasnicha et Heuzerowa vocaturum, In districtu de Karansebes et sub banatu Castri Scewerinensis existencium simulcum cunctis vtilitatibus et pertinencys quibuslibet Terris vtpota arabilibus Cultis et Incultis agris pratis fenetis syluis, Nemoribus vinearumque promonthorys, aquis fluuys locisque Molendinorum ac alys quouis nominis vocabulo vocitatis ad eandem terciam partem possessionum prescriptarum de Jure et ab antiquo spectantibus et pertinere debentibus, prouido et Circumspecto Mathie lazar Judicy de districta Karansebes pro Centum florenis minus vigintj aurj purj, vt dixit, ab eodem plene leuatis et receptis pignory ymo Impignorauit et ogligasset obligauit Coram nobis talimodo vt si que soluciones

fierent Circa districtus Illas Mathias lazar soluere teneatur, Servicia autem que ad Castrum Zewrinense contingenter hys, Johannes Bizerey teneatur. Ceterum dum et quando Idem Johannes Bizerey, memoratus, fily uel filie, aut sui consanguiney Illam terciam partem possessionum prenotatarum a predicto Mathia lazar vellent redimere, Extunc Idem Mathias lazar rehabitis prius ab ipso Johanne Bizerey, filys filiabusque, vel consanguineis ipsius prescriptis Centum florenis minus vigintj, Eandem possessionum terciam partem ipsis pacifice et quiete Remittere et Resignare debeat et teneatur, decente autem Mathia lazar, Cui idem Illas pecunias sub testamento legauerit, idem Johannes Bizerej fily et filie uel consanguiney suy, Illi dare teneatur, De Cuius Rej Testimonio has nostras literas dedimus Sigillo nostro consignatas,

Datam in Sebes feria quinta proxima post dominicam Reminiscere Anno domini Millesimo Quingentesimo decimi quinto.

1571

Prin acest document încheiat la scaunul de judecată din Caransebeș, Petru și Nicolae Măcișaș declară că au dat în zălog lui Nicolae Mixa și prin el fiului acestuia Ioan Mixa anumite posesiuni precum și pe unii iobagi ai lor.

În document se menționează că răscumpărarea se poate face la o anumită sărbătoare anual, dar numai cu bani proprii și nu cu banii altora.

Documentul a fost publicat de către Pesty Frigyes în "*Krassó vármegye története*", III, p. 90.

Textul latin al documentului este următorul:

"Nos Gaspar Ostrovj Franciscus Mothnoky Castellani et

Matheus Tott Judex Nobilium districtus Karansebes, Memorie commendamus per presentes Quod Nobiles Petrus et Nicolaus Maczkas Nostram venientes in presenciam, coram Nobis spontanea voluntate, fassi sunt in hunc Modum, Qualiter ipsi pro quibusdam suis Necessitatibus ad presens valde vrgentibus euitandis, totales porciones suas, nominatim vero Jobagiones suos Petrum Rusa, Michaellem Barla, et Chyorczok in possessione Zagwsen Petrum et Ztanczul vladeni in possessione Maczkas, et Lupse in possessione Rwsinos existentes habitos, terris arabilibus cultis et incultis Agris pratis Campis fenetis syluis Nemoribus Montibus vallibus Aquis fluuis, piscaturis, Molendinis et eorundem Locis Generaliter vero quocunque nominis vocabulo vocitatis ad Eosdem de Jure et ab antiquo spectantibus et pertinere debentibus pro florenis quin Centum et triginta vno Nobili Nicolao Mixa et per eum Joanni Mixa filio suo prout fratribus carnalibus ad tempus redemptionis titulo pignoris dedissent et Inscrisissent Ita tamen vt Anuatim in festo Natiuitatis domini semper habeant solummodo proprijs suis pecunys et non alienis redimendi facultatem. Sicut coram nobis modo premissis dederunt et Inscriserunt harum nostrarum vigore et testimonio literatum.

Datum in Arce Karansebes die tredecimo Mensis Juny. Anno Domini Millesimo Quingentesimo Septuagesimo primo.

1574

Prin acest document dat în fața instanței judiciare a districtului Caransebeș, Nicolae Măcițaș dă în zălog pentru șaptezeci de florini niște iobagi ai săi precum și unele terenuri lui Ștefan Măcițaș. Deci este vorba de un zălog dat între rude. Documentul a fost publicat de către Pesty Frigyes "A Szörényi Bánság" v. III, p. 404.

Textul latin al documentului este următorul:

"Nos Bona Wayda et Johannes rakowiczai Castellani, necnon Petru Moyses Judex Nobilium Districtus Karansebes. Memorie commendamus Tenore presencium significantes quibus expedit vniuersis, Quod Nobilis Nicolaus Matskas, filius Nobilis Petru similiter Matskas, nostram personaliter veniens in presenciam coram nobis et libere est confessus, et retulir in hunc modum, Qualiter ipse pro quisbusdam necessitatibus suis, ad presens valde vrgentibus euitandis, Jobbagiones suos Johannem Illima et Petrum Zaawaria cum ad eosdem Jobagiones pertinencys, Item, vnum iugerum integrum et medietatem in quatuor locis, et sex feneta in inferiore, in superiore vero Czarina vnum similiter integrum iuger Terre arabilis. Item in inferiore Czarina vnum iuger Terre arabilis, et vnum fundum Domus antea Stephano Balotha datum et concessum, in possessione Tinkowa existentem habitum, titulo Pignoris intra tempus redemcionis, pro florenis Septuaginta, in paratis pecuns iam leuatis, Nobili Stephano Matskas dedisset et inscripsisset. Sicut coram nobis modo premissis, dedit et inscripsit, harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante.

Datum in Ciuitate Karansebes, die prima Septembris Anno Domini Millesimo Quingentesimo Septuagesimo quarto".

1575

Prin acest document se adeverește că Nicolae Măcițaș a zălogit lui Ioan Duma, pentru a evita anumite nevoi, niște terenuri printre care și o parte de pădure cu toate foloasele pe care acestea le-ar aduce. Zălogul este făcut până la răscumpărare.

Documentul a fost publicat de către Pesty Frigyes "*Krassó vármegye története*", IV, p. 97.

Textul latin al documentului este următorul:

“Nos Bona Wayda et Johannes Rakowyczyay Castellani, Nec non petrus Moses Judex nobilium districtus Karansebes, Memorie commendamus tenore presentium significantes quibus expedit vniuersis Quod Nobilis Nicolaus Maczkas de Tynkowa nostram personaliter veniens in presentiam coram nobis sponte et libere est confessus et retullit in hunc modum, Qualiter ipse pro quibusdam suis necessitatibus ad presens valde vrgentibus euitandis a Nobili Joanne Duma florenos decem in paratis et numeratis pecunys leuare coactus fuisset pro quibus totalem portionem suam Syluarum de magwr de promonthorio decimarum et in Izlaz vocato similiter totalem partem suam exinde cedendo, cum omnibus prouentibus vsu fructuum perceptionibus emolumentis et pertinentys quibuslibet in possessione Tynkowa existentibus habitis prefato Joanni Duma infra tempus redemptionis titulo pignoris dedisset et inscripsisset. Sicut coram nobis modo premissis dedit et inscripsit harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante,

Datum in civitate Karansebes die vigesima Mensis May Anno domini Millesimo Quingentesimo Septuagesimo quinto”.

1586

În acest document se arată că venind la scaunul de judecată, Ladislau Annoka, Nicolae Annoka precum și Caterina Annoka au declarat că luând asupra lor toate sarcinile fiilor, fraților și ale rudelor de sânge au zălogit anumite terenuri doamnei Barbara Flore, care le-a împrumutat pe acest zălog suma de trei sute și doisprezece florini. Ei declară că au ridicat această sumă fiind constrânși de anumite nevoi urgente. Este important acest document pentru că ne arată anumite condiții

sub care s-a dat acest zălog respectiv terenurile care au fost zălogite.

În primul rând trebuie să menționăm că creditoarea a primit dreptul să zidească o moară pe terenurile respective. După aceea se precizează că timp de opt ani, acei care au zălogit terenurile nu au dreptul să plătească suma împrumutată și deci să-și reia terenurile zălogite. După aceea se accentuează că suma trebuie plătită cu bani proprii și nu cu bani streini. Mai departe se precizează că în afară de cei trei sute și doisprezece florini împrumutați, acei care au zălogit terenurile vor mai trebui să plătească la reluarea lor și cheltuielile făcute cu ridicarea morii.

În urma îndeplinirii acestor condiții, bunurile urmează a fi restituite fără vre-o controversă litigioasă sau șicană judiciară. Documentul a fost publicat de către Pesty Frigyes *“Krassó vármegye története”*, IV, p.117-118.

Textul latin al documentului este următorul:

“Nos Georgius Gerlistey et Nicolaus Flore Castellani Nec non Ladislaus Laczyug Judex nobilium districtus Karansebes Memorie commendamus tenore presencium significantes quibus expedit vniuersis Modernis et futuris. Quod Nobiles Ladislaus Annoka, et Nicolaus Annoka ac Catherina similiter Annoka, consors Nobilis Tho ... raja fily eiusdem Iadislai Annoka, nostram personaliter veniendo in presenciam omnia onera et quaelibet grauamina filiorum et filiarum, ac omnium fratrum et consanguineorum suorum in se assumptentes coram nobis sponte et libere sunt confessi et retulerunt in hunc modum. Qualiter ipsi pro quibusdam suis Necessitatibus ad presens valde vrgentibus euitandibus A Nobili Domina Barbara flore Relicta Egregy olim Michaelis fodor, florenos trecentos et duodecim in paratis et numeratis pecuny (leu) are coacti fuissent, pro quibus totalem et Integram quartam partem siue porcionem quartalem

possessionariam, Item mediam partem vnus predy Pestelzty vocatum in possessione Chea omnino in districtu Karansebesiensi et Comitatu Zeoreniensi existentem habitam cum omnibus pertinencys terris scilicet arabilis cultis et Incultis agris pratis, Campis, foenetis, Siluys, Nemoribus, Montibus, vallibus, vineis, vinearumque promonthoris Aquis fluuys piscinis piscaturis, aquarumque decursibus Molendinis et eorundem locis Generaliter quarumlibet vtilitatum et pertinenciarum suarum integritatibus quocunq; nominis vocabulo vocitatis, ac ad eandem quartam partem seu porcionem quartalem possessionariam ad mediam predy prefati, de Jure spectantibus et pertinere debentibus sub suis veris metis et limitibus existentibus Eaedem Dominae Barbarae prememoratae pignori obligandam duxissent, tali tamen condicione, vt infra spatium, octo integrorum Annorum a data presentium computando, nec ipsi neque possteritates vel consanguinei eorundem redimere possint, neque valeant, Hoc quoque adiecto vt eadem Domina Barbara iam sepefata, vnum Molendinum in territorio ipsius possessionis prefate aedificare debeat et teneatur, vt tandem expensas ad Molendinum factas ratione inita, summam expensarum exinde computatam tempore redemptionis Eaedem Dominae iam dictae persoluere predictis trecentis et duodecim florenis et suma expensarum ad Molendinum (...) in paratis similiter et numeratis pecunys, proprys eorundem et non alienis, Mox et defacto Eandem quartam partem prenotatam et mediam partem predy Melendinumque aedificatum Eisdem Ladislao et Nicolao Annoka ac Catherinae similiter Annoka prefatis absque omni litis controuersia et calumnia remittere debeat et teneatur, Sicut coram nobis modo premisso dederunt inscripserunt ac impignorauerunt harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante.

Datum in Ciuitate Karansebes die duodecima Mensis

Aprilis Anno domini Millesimo Quingentesimo octoagesimo Sexto.

1599

Prin acest document comiții precum și judele nobililor din comitatul Caransebeș fac cunoscut că s-a prezentat în fața lor Margareta Zlatna care a declarat potrivit cu libera ei voință că a fost nevoită să împrumute patruzeci de florini de la Nicolae Găman din Kalova. Pentru garantarea acestui împrumut debitoarea dă în zălog doi iobagi de casă ai ei din satul Vîrciorova cu tot folosul care ține de acei iobagi.

În document se arată că în cazul restituirii împrumutului, Nicolae Găman sau urmașii lui vor trebui să restituie fără judecată sau proces pe cei doi iobagi dați în zălog.

Menționăm acest document, care împreună cu altele din aceeași epocă arată importanța zalogirii iobagilor.

Documentul se află publicat de Costin Feneșan în "*Documente medievale bănățene*", p. 109-110.

Dat fiind că documentul este scris în limba ungurească noi redăm traducerea făcută și publicată de Costin Feneșan.

"Noi, Ioan Gîrleșteanu și Nicolae Castruț, comiți, precum și Ladislau Toma, judele nobililor comitatului Caransebeș, dăm de știre prin cuprinsul scrisorii noastre de față, tuturor la care se cuvine, că a venit personal în fața noastră această nobilă persoană, Margareta Zlatna, soția lui Petru Zlatna de Bolvașnița, care a făcut în fața noastră, potrivit cu libera ei voință, asemenea mărturisire și anume, că pentru rezolvarea unui anumit și trebuincios lucru (ei) au fost nevoiți să împrumute bani, patruzeci de florini, de la viteazul Nicolae Găman din Kalova, pentru care i-au dat și zălogit doi iobagi de casă ai lor, anume pe Lațcu

Ciocioni și pe Ioan Ciocioni care locuiesc în satul numit Vîrciorova, dimpreună cu tot folosul care ține de ei, cu orice nume ar fi numit, aflat în comitatul Severin și în districtul Caransebeș, spre a-i stăpâni el și urmașii lui atâta timp, până când nu le vor restitui cei patruzeci de florini amintiți mai sus.

Restituind ei însă în bani peșin pomeniții patruzeci de florini, Nicolae Găman, de asemenea urmașii săi, sunt obligați să li-i predea pe cei doi iobagi de casă amintiți cu numele, fără judecată și proces.

Spre dovada și tăria cărui lucru le-am dat această scrisoare a noastră de față întărind-o cu pecetea comitatului nostru. Dat la Caransebeș, în a șaptea zi a lunii mai, în anul Domnului o mie cinci sute nouăzeci și nouă.

1617

Din acest document se vede cum debitorul Nicolae Lada a zălogit lui Francisc Măcicaș un teren. Pe lângă faptul că aici se arată motivul pentru care s-a făcut împrumutul - starea sănătății debitorului -, se mai poate vedea că terenul este identificat prin hotarnicii săi.

De asemenea, se mai arată că zălogul a fost făcut prin libera voință a debitorului, care a luat de la Francisc Măcicaș împrumut suma de șase florini pentru care dă în zălog un pământ arabil în hotarul comunei Sacu până la restituirea sumei împrumutate.

Terenul este identificat arătându-se hotarnicii, și este zălogit cu condiția ca atunci când Nicolae Lada sau urmașii săi vor voi cu proprii lor bani să răscumpere amintitul pământ de arătură, restituind suma împrumutată atunci Francisc Măcicaș sau urmașii lui să fie datori să-l restituie fără judecată în mâinile

lui Nicolae Lada sau urmașilor săi.

Documentul a fost publicat de Costin Feneșan în "*Documente medievale bănățene*", p. 146-147 și fiind originalul în limba ungurească redăm traducerea făcută de Costin Feneșan:

"Noi, Sigismund Fiat, Szabo Farkaș, jurați-comiți ai districtului Caransebeș din Comitatul Severin, precum și Gașpar Duma, judele nobililor aceluiași comitat, dăm de știre prin cuprinsul scrisorii noastre de față, tuturoara la care li se cuvine, de față și viitori, că au venit în fața noastră nobilele persoane din acest comitat Severin, pe de o parte Nicolae Lada locuind la Turnu, iar pe de altă parte Francisc Măcicaș, și stând personal în fața noastră, numitul Nicolae Lada, nesilit de nimeni, din libera lui voință, a făcut o astfel de mărturisire - luând mai întâi asupra sa obligațiile tuturor vecinilor, neamurilor și rudeniilor sale - anume că a fost nevoit în acești ani scurși ori vremuri de scumpete și tulburări, de când Domnul Dumnezeu i-a luat lumina ochilor, să împrumute șase florini de la amintitul Francisc Măcicaș, pentru care i-a dat să țină cu zălog un pământ arabil aflat în hotarul satului numit Sacu din acest comitat Severin, pentru a-l ține cu zălog până la restituirea celor șase florini; hotarnicii cărui pământ arabil sunt: spre soare-răsare drumul de obște al unor săteni din Sacu la țarina lor, spre miazăzi pământul arabil al lui Francisc Groza, spre soare-apune o vână de apă, pe care vână s-a aflat moara sătenilor din Sacu, spre miazănoapte moșia lui Adam Giurcoane, care a fost iobagul lui Nicolae Zagyway. Luând pentru acest pământ Nicolae Lada cei șase florini, a consimțit că până la vremea restituirii lor (Francisc Măcicaș) să se bucure de drepturile din acesta și îl lasă în stăpânirea lui Francisc Măcicaș și a urmașilor săi cu acea condiție, ca atunci când Nicolae Lada sau urmașii săi vor voi să răscumpere cu proprii lor bani amintitul pământ de arătură,

restituind cei șase florini, Francisc Măcicaș ori urmașii lui să fie datori să-l restituie fără judecată în mâinile lui Nicolae Lada ori ale urmașilor săi. Spre dovada viitoare a căruia (lucru) am dat și noi scrisoarea noastră întărită cu pecetea acestui comitat al nostru.

Dat la Caransebeș, în a 11-a zi a lui iunie, în anul 1617.

1499

“Noi Iacob de Gîrliște și Petru Tharnok de Măcicaș bani ai Severinului, facem cunoscut tuturor că venind în fața noastră nobilii bărbați Nicolae și Ion Alb și alt Ioan Dogan de Zorilenț; de o parte: precum și nobilul bărbat George Găman de Bizere în numele său și în persoana nobilei doamne Dorotea, fiica defunctului nobil Filip Halgaș, zis de susnumita Zorilenț, din partea soției sale scumpe, de altă parte: și pe susnumiții nobili Nicolae și Ioan Alb: și pe celălalt susnumit Ioan Dogan înaintea noastră prin viu glas și voință spontană au făcut declarație și au declarat în acest mod; deoarece susnumita doamnă Dorotea, fiica numitului nobil defunct Filip de Halgaș, se știe, soția susnumitului nobil George Găman, la timpul măritişului său nici o dotă sau dar nupțial din porțiunile posesionare ale defunctului susamintit nobil Filip Halgaș așezate în posesiunea Zorilenț care au fost extradate și restituite, toate în districtul Comiat existând sub Banatul Severinului; totuși pentru ambele părți (au fost aleși) binecunoscuții și cinstiții nobili și anume Ladislau Floca, alt Ladislau Racoviță: pentru aceasta fiind aleși și cooptați respectivii astfel au propus: deoarece aceea nobilă doamnă Dorotea putea să dispună după dreptul valahic cu douăzeci și cinci florini de aur de toată dota sa și de cinstele nupțiale asupra cărei (evaluări) au fost mulțumiți căci au fost făcuți ca însăși frați, partea cu

defunctul nobil susnumit Filip Halgaș în partea posesionară a acestuia; la însăși Nicolae și Ioan Dogan susnumiți din lipsa moștenitorilor de sex masculin (partea) numitului Filip în posesiunea Zorilenț numită le-a revenit. Totuși aceștia acum din cauza slabei sărăcii nu pot plăti amintiții douăzeci și cinci de florini; de aceea ei întreaga porțiune posesionară a susnumitului defunct nobil Filip de Halgaș în acea posesiune Zorilenț cu toate porțiunile din folosințele ei și cu orice nume ar fi pomenite și care-i aparțin de drept acelei numite doamne nobile Dorotea pentru amintiții douăzeci și cinci florini de aur până la răscumpărare să rămână sub titlu de zălog le-au dat și le-au zălogit în fața noastră să le țină, să le folosească și să le aibe: neapărăndnici un contradictor de față: prin tăria și mărturia literilor noastre: Data în Caransebeș duminica a cincina înaintea sărbătoririi sfântului Laurențiu martirul: anul Domnului o mie patru sute nouăzeci și nouă.

1503

Noi Iacob de Gîrliște și Barnabas Belay, bani de Severin facem cunoscut că nobilul bărbat Gabre, fiul defunctului Bogdan de Călugăreni, s-a prezentat personal înaintea noastră și prin felul protestației s-a îngrijit să facă cunoscut în acest mod: deoarece este silit deoarece necesitate inevitabilă, împins ca să evite astfel de nevoie a sa: că toate părțile sale posesionare în posesiunile Călugăreni susamintite precum și în Magoești, Rekița și Strîmtura toate cele numite în districtul Comiat existând așezate sub Banatul Severin; căci pentru o anumită cantitate de bani se obligă sub titlu de zălog până la timpul răscumpărării aceea protestațiune făcută la trei termene ale scaunului de judecată, conform dreptului valahic; la fel nobilul Gabre pe toți vecinii și megieșii invită, într-adevăr pe nobila doamnă Marta

fiica nobilului defunct Toma de Remete și pe toți moștenitorii deja zisului nobil defunct i-a avertizat și invitat; că dacă vreau ei însăși sau careva dintre ei părțile posesionare ale acelu nobil Gabre aflătoare în posesiunile supranotate și atunci să primească pentru sine cu titlu de zălog și ei mai mult ca alții să le primească și să le țină, ca mărturie literile noastre.

Dată în Caransebeș a cincina duminică după sărbătoarea fericitei Elisabeta anul D-lui 1503.

Înainte însuși a lui Iacob de Gîrliște.

1505

Capitulul bisericii din Oradea către toți credincioșii creștini această veste cu sănătate și la toți să ajungă această veste, că nobilul Gabre, fiul defunctului Bogdan de Călugăreni, personal a venit în fața noastră și cu vie voce și spontană voință a sa a declarat în acest mod, că deoarece el acum de o mare și inevitabilă necesitate împins: directe și egale jumătăți din posesiunile Călugăreni numită și Magoești și Rekița și a patra parte din posesiunea Strîmtura numite toate în districtul Comiat și existând și fiind așezate în Banatul Severinului; cu toate foloasele lor, cu pământurile arabile cultivate și necultivate, fânețe, câmpii, izlazuri, locuri acoperite cu tufișuri, păduri, pășuni, mărăcinișuri, vii, promontorii pentru vii, ape, pescării, fluvii, mori și locuri de mori și în general toate foloasele în întregime cu orice nume s-ar chema și acestea de drept și din vechime aparținând acelu nobil Gabre, fie prin drept succesoral și în care nobilul Gabre are proprietatea pașnică, lui nobilul George Găman de Bizere și prin el doamnei Dorotea consoața sa precum și lui Ioan, Nicolae și Andrei, precum și doamnei Caterina, fiii acelu George Găman pentru trei sute de florini de aur deja plătiți și ridicați, le-a obligat și zălogit în felul următor: ca atunci când

acest nobil Gabre sau fii săi și frații sau neamuri de sânge toți ar avea mijloace să răscumpere atunci redând în primul rând zișii trei sute de florini de aur însuși George Găman lui Gabre sau fiilor sau fraților săi fără nici o dificultate și fără judecată acele porțiuni cu zisele folosințe ale lor libere și în mod pașnic să fie ținut și să trebuiască să le remită. În a cărei amintire și întărire veșnică prin prezenta scrisoare a noastră și cu întărirea sigiliului nostru autentic consolidată o dăm și o concedăm, dată prin mâna magistrului Martin de Giula lector și concanonis al nostru la mandatul nostru în duminica a doua înaintea sărbătoririi sfântului Barnaba apostol anul D-lui o mie cinci sute cinci fiind deasemenea prezenți onorabili domni Mihael cântărețul de Somlyo: Dionisie de Symand custode, Magistrul Ioan de Pîncota, Paul de Kendereș, Francisc de Somlyo și George de Belavar, cu ceilalți frați și concanonici ai noștri în susnumita biserică a lui Dumnezeu față de rege se leagă să fie servitori devotați.

1492

Traducerea textului latin este următoarea:

Noi Mihai Lazăr și cu Blasius de Plugovița, vicebani ai Severinului și Mihai de Zlatna, judecătorul nobililor din districtul Caransebeș, aducem la cunoștință că nobilul bărbat George Găman de Bizere pentru sine și pentru nobilii Ioan, Nicolae și Andrei fii săi carnali în persoană, în fața noastră personal în mod de protestare a avut grijă să ne semnifice în acest fel: că nobilul bărbat Ioan fiul defunctului nobil Ladislau de suszisa Bizere, după cum însuși a auzit și înțeles toate și în întregime porțiunile sale posesionare din posesiunile amintite Bizere precum și Kalova:Plesa: Vîrciova; Ravna; Glimboca și Meel, Zlatina, Mihailenț, Bolvașnița; Hanzorova; Apadia: Laczkan și Zachel toate locuite în districtul Caransebeș și existând în Banatul

Severinului, strălucitului Francisc Literatul de Cicovașarhel: se obligă sau cu titlu de zălog sau cu titlu de vânzare perpetuă și s-a obligat, care posesiuni și părți posesionare suszise din lipsa moștenitorilor între zisul George și Ioan fiul lui Ladislau de la unul la altul cad și coborând fac deosebire; iar făcută protestația acel nobil George Găman pe acel nobil Ioan, fiul lui defunctul Ladislau de Bizere de la vânzarea, zălogirea și înstrăinarea părților sale posesionare care zac în suszisele posesiuni către acel strălucit Francisc Literatul; și altora cărora le-ar place; de la obținerea lor ocuparea sau deținerea, usufructul sau perceperea oricăror foloase; dacă înșiși în această situație sau cu deosebită grijă în proprietatea acelora deja au intrat sau să facă (voiesc) oprește și contrazice în mod public și manifest în fața noastră, prin mijlocirea, puterea și mărturia acestor litere ale noastre.

Dată în Sebeș duminica a cincina după sărbătoarea sfântului Paul eremitul anul 1492, promițând acel George Găman că dacă acel nobil Ioan fiul defunctului Ladislau de Bizere că dacă va avea nevoie bănească atât cât se cuvine pentru acele porțiuni posesionare atâta îi va da.

1515

Redăm traducerea românească:

Noi Nicolae Hagmaș de Beregsău, ban al Severinului etc., aducem la cunoștință prin prezenta că nobilul Ioan Bizere din districtul Caransebeș prezentându-se personal în fața noastră, luând asupra sa sarcinile și drepturile fiilor și fiicelor sale precum și a tuturor rudelor de sânge, din voința liberă a mărturisit și a raportat în acest fel; deoarece însuși de mare nevoie și urgență în prezent, a treia parte directă și egală din posesiunile sale Bolvașnița și Herzeurova numite, în districtul

Caransebeș și existând sub Banatul castrului de la Severin împreună cu toate folosințele și ceea ce ține de acestea; pământuri cultivate și necultivate, câmpii, fânețe și păduri, tufișuri și promontorii cu vii, ape, fluvii și locuri de moară și altele cu orice nume ar fi numite la această a treia parte a posesiunilor numite, de drept și din vechime aparținând și trebuind să aparțină; prevăzătorului și precautului domn Matei Lazăr judecător din zisul Caransebeș pentru o sută de florini minus douăzeci de aur curat cum a zis de la acela în întregime ridicați și primiți, s-a obligat să zălogească și a zălogit și s-a obligat înaintea noastră în așa fel că la orice plată, să fie făcută înaintea districtului acela Matei Lazăr să fie ținut să le plătească, serviciile însă care țin de Castrul Severinului de aceea să fie ținut Ioan Bizere. Pentru celelalte atunci când acel nobil Ioan Bizere amintit, sau fiii sau fiicele sau rudele de sânge, aceea a treia parte a posesiunilor susamintite de la suszisul Matei Lazăr ar vrea să răscumpere, atunci Matei Lazăr după ce a primit de la Ioan Bizere și fiii sau fiicele lui sau de la rudeniile de sânge suszișii o sută de florini minus douăzeci, a treia parte din acele posesiuni acelora pacific și liniștit trebuie să le remită; dacă va muri însă Matei Lazăr, aceluia căruia îi va lega acești bani prin testament aceluia Ioan Bizere, fiii sau fiicele sale sau rudele de sânge sunt ținuți să-i dea. Despre care lucru am dat mărturie prin această scrisoare a noastră întărită cu sigiliul nostru.

Dată în Sebeș duminică cincia după duminică Amintirii anul D-lui o mie cinci sute și cinci.

1571

Traducerea este următoarea:

Noi Gașpar Ostrov, Francisc Mîtnic, castelani și Matei Tot, judecătorul nobililor din districtul Caransebeș, facem

cunoscut prin prezenta că nobilii Petru și Nicolae Măcicaș venind în fața noastră din bunăvoia lor au declarat în acest mod: că deoarece ei având anumite nevoi pe care este urgent să le evite toate porțiunile lor cu iobagii lor numiți Petru Rusa, Mihai Bara și Ciorcioc în posesiunea Zăgușeni; Petru și Stanciul Vladeni în posesiunea Măcicaș și Lupșe în posesiunea Ruginos existând și locuind, pământuri arabile cultivate și necultivate, pământuri de câmpie, pământuri de fânețe, păduri, munți împăduriți, văi, ape, fluvii, pescării, mori și în general cu orice nume chemate și care de drept și din vechime țin de acestea pentru o sută treizeci și unu de florini nobilului Nicolae Mixa și prin el lui Ioan Mixa, fiului său precum și fraților săi carnali până la timpul răscumpărării cu titlu de zălog i-a dat astfel însă ca în fiecare an la sărbătoarea nașterii Domnului să aibe dreptul să răscumpere, însă numai cu bani proprii și nu cu banii altcuiva. Astfel în fața noastră au dat în felul arătat și au înscris (zălogul) aceasta cu tăria și mărturia scrisorii (noastre).

Dată în cetatea Caransebeș ziua treisprezecea a lunii iunie. Anul D-lui 1571.

1575

Noi Bona Voievod și Ioan Racoviță, castelani, precum și Petru Moise, judecătorul nobililor din districtul Caransebeș, facem cunoscut cuprinsul prezentei tuturor căroră li se cuvine; că nobilul Nicolae Măcicaș, fiul nobilului Petru la fel Măcicaș, venind personal în prezența noastră în fața noastră a mărturisit liber, și a declarat în acest fel; deoarece el pentru a evita unele nevoi în prezent foarte urgente pe iobagii săi Ioan Ilima și Petru Zavară cu ceea ce aparține acestor iobagi, astfel un jugher întreg și jumătate în patru locuri și șase fânețe în țarina de jos, în țarina de sus, la fel un jugher întreg de pământ arabil și un fond de

casă înainte dat lui Ștefan Balotă existând în posesiunea Tincova cu titlul de zălog până la răscumpărare pentru șaptezeci de florini în monedă numărată deja ridicată, nobilului Ștefan Măcicaș s-a dat și s-a înscris. Astfel în fața noastră s-a dat și s-a înscris aceasta cu scrisoarea noastră a cărei tărie și mărturie vin întrajutor.

Dată în cetatea Caransebeș prima zi a lui septembrie anul D-lui o mie cinci sute șapte zeci și cinci .

Documentul din anul 1575

Traducerea este următoarea:

Noi voevodul Bona și Ioan Racoviță castelani, precum și Petru Moise judecătorul nobililor din districtul Caransebeș facem cunoscut conținutul prezentei tuturor celor care li se cuvine, că nobilul Nicolae Măcicaș de Tincova venind personal în prezența noastră în fața noastră spontan și liber a mărturisit și declarat în acest fel: deoarece el pentru a evita unele nevoi în prezent foarte urgente, de la nobilul Ioan Duma zece florini peșin și numărați a fost constrâns să ridice, pentru care toată porțiunea sa din pădurile de la Măgur, din promontorii a zecea parte, iar în numita Izlaz asemenea toată partea o cedează cu toate foloasele și usufructul, perceperea produsului, încă și ceea ce-i aparține în posesiunea Tincova existând și folosind, numitului Ioan Duma până la răscumpărare cu titlu de zălog i-a dat și înscris. Astfel în fața noastră în modul de mai sus a dat și a înscris ceea ce cu ajutorul scrisorii noastre dăm tărie și mărturie.

Dată în cetatea Caransebeș ziua a douăzecia anul D-lui o mie cinci sute șaptezeci și cinci.

Documentul din anul 1586

Traducerea este următoarea:

Noi George de Gîrliște și Nicolae Flore, castelani, împreună cu Ladislau Lățuig judele nobililor din districtul Caransebeș facem cunoscut cunoscutul prezentei aducându-l la cunoștință tuturor care trebuie, prezenți sau viitori; că nobilul Ladislau Anoka și Nicolae Anoka și Caterina la fel Anoka consoarta nobilului Th. Raia, fiii acelui Ladislau Anoka, venind personal în fața noastră toate sarcinile și drepturile fiilor și fiicelor și a tuturor fraților și a rudeniilor de sânge luându-le asupra lor, în fața noastră din voința lor liberă au mărturisit și declarat în felul următor: deoarece și pentru anumite nevoi în prezent foarte urgente ca să le evite de la nobila doamnă Barbara Flore văduva distinsului defunct Mihai Fodor trei sute doisprezece florini numărați au fost nevoiți să ridice, pentru care întreaga a patra parte sau porțiunea noastră posesionară, la fel o jumătate parte a unui prediu numit Pestelți în posesiunea Chena, toate în districtul Caransebeș și în comitatul Severinului existând și fiind locuite cu toate apartenențele lor, pământuri arabile cultivate și necultivate, pământuri fânețe, câmpuri, păduri, hățișuri, munți, văi, vii și promontorii de vii, ape, fluvii, pescării, ape care curg pentru mori și locurile lor, în general toate apartinerile și folosințele cu orice cuvânt numite, a patra parte sau cvartală și jumătate din prediul susnumit care de drept aparțin sau trebuie să aparțină în adevăratele sale hotare și în limitele existente, aceleiași doamne Barbara mai înainte amintită, se dau obligându-se ca zălog sub astfel de condițiune însă ca în timp de opt ani întregi socotiți de la data prezentei nici ei nici posteritatea și nici rudele lor de sânge să nu poată răscumpăra sau să-și valideze drepturile. La aceasta se adaugă că aceeași doamnă Barbara deja amintită trebuie pe teritoriul aceleiași amintite posesiuni o

moară să ridice, o moară cu aceea ca cheltuielile făcute cu ridicarea morii la început, suma cheltuielilor de atunci să se compute la timpul răscumpărării. Aceleiași doamne susamintite să i se plătească 312 florini și suma cheltuielilor de la moară ... la fel în bani peșin din banii lor proprii și nu cu bani streini. Îndată și de fapt a patra parte prenotată și jumătate parte a prediului și moara zidită acelor Ladislau și Nicolae Anoka și lui Caterina la fel Anoka fără nici un proces și șicană este ținută și trebuie să le-o dea înapoi. Astfel în fața noastră în felul arătat mai sus au dat și înscris și au zălogit, aceasta cu puterea și mărturia literilor noastre.

Dată în cetatea Caransebeș ziua a douăsprezecea a lunii aprilie anul D-lui 1586.

VI

Vânzări-cumpărări imobiliare în Banatul medieval

1) **I**n dreptul din Evul Mediu, dat fiind că proprietatea imobiliară stă la baza puterii economice a societății feudale, contractele de vânzări-cumpărări imobiliare prezintă o deosebită importanță.

Pentru a sublinia importanța acestor acte și pentru a restrânge transferul proprietății imobiliare, vânzările-cumpărările de bunuri imobiliare au fost supuse unor formalități și condiții fără îndeplinirea cărora nu se putea transmite proprietatea imobiliară.

Analizând aceste acte de vânzare-cumpărare imobiliară și studiind formalitățile și condițiunile care se cereau pentru îndeplinirea lor ne putem da seama de importanța acestor acte și vom pune în adevărata lumină contractul de vânzare-cumpărare imobiliară în Banatul medieval.

Pe de altă parte din analiza acestor contracte de vânzare-cumpărare imobiliară se pot desprinde unele concluzii economico-sociale. Astfel, de exemplu, se poate constata

slăbirea puterii economice a unor familii nobile din Banat precum și întărirea altor familii nobile sau ridicate de curând în rândul nobilimii.

Totodată din analiza acestor acte se poate constata evoluția valorii bunurilor imobiliare, precum și evoluția importanței capitalului în societatea feudală bănățeană.

Ținând seama de aceste considerații vom împărți acest studiu al nostru în două părți.

Într-o primă parte vom încerca să analizăm elementele contractului de vânzare-cumpărare imobiliară:obiectul, prețul și consimțământul așa cum acestea rezultă din documentele medievale bănățene al căror conținut s-a păstrat.

Tot în această primă parte vom încerca să analizăm unele condiții și formalități cerute de specificul acestui contract.

În partea doua a acestui studiu vom încerca să arătăm unele consecințe economice și sociale produse de înmulțirea acestor contracte în societatea feudală precum și cauzele care au dus la înmulțirea acestor contracte în epoca respectivă.

2) Deși în manualul de istoria dreptului românesc¹ nu este formulată o definiție a contractului de vânzare-cumpărare imobiliară, în acel manual sunt menționate toate elementele contractului de vânzare-cumpărare, cercetându-se analiza lor sumară.

De aceea și noi vom încerca să facem, bazându-ne pe contractele care au fost publicate până acum² o analiză mai aprofundată a elementelor contractului de vânzare-cumpărare în Banatul medieval.

¹ *Istoria dreptului românesc*, București, 1980, p. 564 și următoarele.

² Pesty Fr., *Krassó*, III și IV, precum și în lucrarea *A Szörény bánság és Szörény varmegye története*, III, o parte din aceste documente fiind reproduse de Hurmuzaki în *Documente privitoare la istoria românilor*, vol, I, 2, iar documente dintre 1440-1653 au fost publicate de Costin Feneșan în anul 1981.

Elementele contractului de vânzare-cumpărare sunt: obiectul, prețul și consimțământul.

În ceea ce privește obiectul contractului acesta putea să fie un teren în afară de vatra localității, sau un imobil - loc de casă, casă - în vatra locuită, imobile care trebuiau însă să fie bine determinate.

Ca exemple putem menționa documente din diferite secole, care însă au în comun că identifică imobilul vândut prin precizarea vecinilor hotarnici.

Astfel, într-un document din anul 1447¹ în care este vorba de vânzarea-cumpărarea unei vii de pe dealul Brosasmal (lângă localitatea Recaș, în județul Timiș) pentru identificarea terenului se numesc vecinii respectivi.

Redăm textul respectiv, care în document este în limba latină:

" ... quod ipsi quandam vineam ipsorum in promontoris Brosasmal existentem habitam inter vineas et metas providorum vinorum: a parte orientali vinea ecclesie aluni spiritus, alia autem prouidi Benedicti de Rekas, partem autem meridionali quoddam magnum campum, parte vero occidentali vinea Dominici Desew adiacentem, parte eciam septemtrionali vertitur quaddam via magna ..." ²

În alt document din anul 1570³ se spune că George Monsina a vândut cu suma de treizeci și unu de florini o vie nobilului Caspar Luca.

---

¹ Costin Feneșan, *Documente medievale bănățene*, p. 38-39.

² Traducerea făcută de Costin Feneșan este următoarea: " ... o vie a acestora aflată și stăpănită pe dealul Brosasmal, între viile și hotarele chibzuiților bărbați. din partea de răsărit via bisericii Sfântului Duh și o alta (vie) a chibzuitului Benedict de Recaș, apoi din partea de miazăzi un câmp mare, iar din partea de apus via alăturată a lui Dominic Desew, și în partea de miazănoapte aflându-se drumul mare ..."

³ Pesty Fr. *Krassó*, IV, p. 89.

Și această vie este identificată nu numai prin indicarea locului unde se află, dar și prin precizarea vecinilor.

Conform textului această precizare este astfel făcută:

"Qualiter vineam unam Constructam ac superaedificatam per ipsum cum multis Laboribus ac expensis in promontoris serked ab oriente vinea Emerici dombraua a meridis vinea Todori de Feko ab occidente fenecia seu terre arabilis dicte serkeod a septemtrione vinea Joannis Moses vicini Cognuscuntur"¹.

Pentru a ilustra acest fel de a identifica imobilul vândut mai menționăm și un document din anul 1646² care ne atestă vânzarea unei grădini din Caransebeș de către Gheorghe Toma lui Francisc Măciș.

Și în acest secol al XVII -lea, la fel ca și în celelalte documente din secolii precedenți identificarea grădinii se face prin arătarea vecinilor.

Dat fiind că textul documentului este în limba ungurească, noi redăm partea care ne interesează în traducerea făcută de Feneșan³:

" ... hotarnicii cărei (grădini) sunt: spre soare răsare tot grădina lui Gheorghe Toma, spre miazăzi grădina domnului Gabriel Kun, spre apus fânețele de coasă ale lui Ștefan Josika și Francisc Vereș, spre miază noapte grădina lui Nicolae Măciș ..."

Din cele arătate până acum cu privire la obiectul contractului de vânzare-cumpărare imobiliară se poate trage

¹ Traducerea textului este următoarea: " astfel o vie pusă și plantată de el cu multă muncă și cheltuieli în promontoriul Serked, cunoscându-se ca vecini la răsărit via lui Emeric Dumbraua, la miazăzi via lui Todor de Feko, la apus fânețele sau pământurile arabile zise Serkeod, la miazănoapte via lui Ioan Moses...."

² Costin Feneșan, *op. cit.*, p. 190.

³ Costin Feneșan, *op. cit.*, p. 192.

concluzia că imobilul trebuia identificat prin menționarea tuturor vecinilor hotarnici.

În ceea ce privește prețul se poate vedea din documentele care conțin vânzări-cumpărări imobiliare că acesta era bine precizat în moneda curentă care era florinul. Trebuia să arătăm că nu am întâlnit în documente ca în locul prețului să se dea un alt imobil și un plus de bani, deși o astfel de combinație teoretic era posibilă. În documente se întâlnește schimbul unui imobil cu un alt imobil¹, dar acesta este un contract de schimb și nu de vânzare-cumpărare.

În schimb, într-un document din anul 1612² întâlnim vânzarea unei case făcută în schimbul unei iepe. Este adevărat însă că iapa (deci obiectul mobil) a fost evaluat de ambele părți la valoarea de șasesprezece florini. Acesta este fără nici o discuție un contract de vânzare-cumpărare.

Tot în legătura cu prețul în documente se menționează că acesta a fost achitat în numerar. Astfel într-un document din 1570³ se arată atunci când se precizează prețul că acesta a fost achitat "În paratis solutis"⁴.

În alte documente, de exemplu în acel din anul 1646⁵ care a fost deja citat, se spune că vânzătorul a primit în fața instanței judecătorești prețul pentru imobilul vândut. Deci se pare că precizarea prețului de către vânzător ca și mențiunea că prețul a fost primit de acesta trebuia făcută în actul de vânzare-cumpărare.

Din analiza contractelor de vânzare-cumpărare imobiliară rezultă că achitarea prețului era una din condițiile perfectării

---

¹ Costin Feneșan, *op. cit.*, p. 179-180.

² *Ibidem*, p. 134-135.

³ Pesty Fr., *Krassó*, IV, p. 89.

⁴ În traducere "bani plătiți peșin".

⁵ Costin Feneșan, *op. cit.*, p. 192.

contractului, căci noi nu am întâlnit în documentele analizate nici unul în care să se fixeze un termen pentru plata prețului.

Din contră, într-un document¹ se spune că neputând achita o datorie pe care o avea, debitorul vinde un teren creditorului în contul acelei datorii.

Deci prețul a fost în toate cazurile fie achitat mai înainte, fie achitat la încheierea contractului, fapt de care se face mențiune în cuprinsul contractului.

După cum am arătat însă, într-un contract din anul 1612² avem un exemplu din care rezultă că vânzătorul Ștefan Lada din satul numit Totești din districtul Hațeg, împreună cu fiul său vitreg au vândut o casă din orașul Caransebeș lui Ladislau Găman primind în schimb o iapă. Acest bun mobil dat în schimbul casei trebuie să fie considerat drept preț - după cum am arătat - iar contractul drept un contract de vânzare-cumpărare și nu un contract de schimb, dat fiind că părțile au evaluat iapa la valoarea de șasesprezece florini. Trebuie să mai arătăm că în contract se arată că dacă Ladislau Găman, adică cumpărătorul, n-ar putea stăpâni casa în liniște, atunci este îndreptățit să poată merge la casa vânzătorilor și el sau fiii săi să-și ia înapoi iapa, iar dacă nu ar găsi acasă pe vânzători atunci să se îndestuleze din bunurile sau vitele lor până la suma stabilită drept preț.

Prin urmare evaluarea iepei a fost considerată drept prețul din contractul respectiv.

În concluzie putem afirma că achitarea prețului era unul din elementele care constatau încheierea contractului.

Un alt element esențial al acestui contract era consimțământul, care trebuia să fie liber și dat fără nici o constrângere.

---

¹ Costin Feneșan, *op. cit.*, p. 64-65.

² Costin Feneșan, *op. cit.*, p. 134-135.

Într-un document care constată o vânzare-cumpărare din anul 1570¹ se spune în această privință că:

“Quod in nostram veniendo presenciam prouidus vir Georgius Monsina omnium filiorum fratrumque suorum onus ac grauamina in se ipsum assumens ex sua libera voluntate fassus est”²

deci că vânzarea s-a făcut prin libera sa voință.

Această formulă din partea vânzătorului “că vânzarea s-a făcut din libera sa voință” o întâlnim nu numai în actele redactate în limba latină, dar și în acelea mai târziu redactate în limba ungurească³.

3) În afară de aceste elemente necesare încheierii valabile a unui contract de vânzare-cumpărare imobiliară în Evul Mediu, mai întâlnim în actele care ne-au rămas și alte condiții necesare încheierii unor astfel de contracte.

Prima din aceste condiții rezultă din faptul că toate actele publicate și care ni s-au păstrat au fost încheiate în fața unor autorități judiciare, fie scaune de judecată fie capitluri bisericești.

Întrebarea care se pune este de a ști ce rol avea înscrisul?

Era un element necesar pentru valabilitatea contractului sau era numai un element de probare a actului juridic, acesta fiind valabil și fără încheierea actului înaintea autorității judiciare?

Această din urmă soluție este confirmată de un act din anul 1594⁴ în care se arată că Lupu Mîtniceanu a venit în fața instanței de judecată relatând că în anii trecuți a cumpărat de la

---

¹ Pesty Fr., *Krassó*, IV, p. 89.

² Traducerea este următoarea: “... căci venind înaintea noastră chibzuitul domn George Monsina a declarat din libera sa voință că ia asupra sa toate sarcinile și incomoditățile fiilor și fraților săi ...”

³ Astfel de exemple avem în documentele publicate de Costin Feneșan, *op. cit.*, p. 64-65, 131, 143-144.

⁴ Costin Feneșan, *op. cit.*, p. 88-89.

Augustin Lucaci din Caransebeș un fâneț aflat printre fânețele orașului și pe care-l stăpânește netulburat de zece ani. El a mai arătat că are dovezi îndestulătoare că a cumpărat terenul respectiv cu bani proprii și după ce arată hotarnicii terenului cere ca prin scrisoarea acestei instanței să i se confirme proprietatea acelui teren.

De aici putem trage concluzia că pentru valabilitatea contractului de vânzare-cumpărare imobiliară nu era necesară încheierea unui act scris. Era suficient să dovedești prin orice mijloace de probă existența contractului și obiectul care trebuia să fie identificat prin hotarnici, precum și prețul care trebuia precizat că este din banii proprii și că a fost achitat.

În scrisoarea mai sus menționată, care a fost dată pentru întărirea dreptului de proprietate ca urmare a cumpărării acestui teren, se confirmă atât cumpărătorului cât și urmașilor săi "stăpânirea fără scădere, pentru totdeauna a acestui fâneț".

Trebuie să mai arătăm că această scrisoare, după cum se precizează în cuprinsul ei, a fost făcută publică "la trei scaune de judecată și nimeni nu s-a pronunțat împotriva ei".

Această publicitate a vânzării-cumpărării imobilului la trei termene ale scaunului de judecată era o condiție importantă a lui "jus valachicum". Ea se întâlnește în multe acte care constată vânzarea-cumpărarea imobiliară.

Astfel, de exemplu, avem un act din anul 1619¹ în care se spune clar că "Spre mai mare dovadă viitoare a căruia lucru am dat lui Francisc Măcicaș această scrisoare a noastră întărită cu pecetea cea mare a orașului nostru și care, făcând-o publică cu vechiul nostru obicei la trei scaune de judecată în zile deosebite, nimeni nu s-a pronunțat împotriva ei".

---

¹ Ibidem, p. 147-148.

Aceeași formulă o mai întâlnim și în alte documente¹ ceea ce dovedește că condițiile lui "jus valachicum" se aplicau cu sfințenie în Banatul medieval, chiar și în epoci mai târzii.

Deși trebuie să recunoaștem că în multe acte de vânzare-cumpărare imobiliară nu întâlnim mențiunea că vânzarea a fost făcută publică la trei termene ale scaunului de judecată, aceasta nu înseamnă că vechea condiție a lui "jus valachicum" nu a fost respectată.

Aceasta cu atât mai mult cu cât, după cum am văzut și la zălogirea imobilelor se pretindea ca zălogirea să se anunțe la trei termene ale scaunului de judecată, conform vechiului drept românesc².

Prin urmare, în privința imobilelor, se asigurau prin această publicitate acei care aveau dreptul de preempțiune, că aceste bunuri numai în caz că nu se poate exercita dreptul de preempțiune vor putea să treacă în mâini streine.

O altă formulă din aceste acte, care conțin vânzări-cumpărări imobiliare este aceea prin care vânzătorul cheazășuiește că cumpărătorul nu va avea necazuri din partea copiilor săi sau a rudelor de sânge. Această garanție luată în scris prin actul de vânzare-cumpărare era o cheazășie în plus în afară de publicitatea făcută la trei termene ale scaunului de judecată că cumpărătorul nu va avea necazuri în legătură cu imobilul cumpărat.

Însă în actele prin care se constată vânzări-cumpărări imobiliare se mai precizează că imobilul a fost vândut cumpărătorului și urmașilor săi, ceea ce înseamnă că vânzarea a fost făcută pe vecie.

---

¹ Costin Feneșan, *op. cit.*, p. 89-90, 129-130, 131.

² Vezi în această privință un document în anul 1503 publicat de Pesty Fr. Krassó, III, p. 476 în care se arată că zălogirea urma să se facă " ... postmodum in tribus sedibus Judicarys iuxta ritum volachie".

În afară de aceste condiții care reies din acte, mai trebuie să arătăm că părțile trebuiau să se prezinte fie personal în fața instanței fie prin reprezentanți pentru a face declarația de vânzare-cumpărare precum și a declara că prețul a fost primit.

4) Acum dacă încercăm să tragem unele concluzii economico-sociale din actele de vânzare-cumpărare imobiliare, care au fost publicate și din care unele au fost analizate în studiul de față, trebuie în primul rând să scoatem în evidență constatarea că dacă vânzările de imobile sunt foarte rare în secolele XIV și XV, ele în schimb încep să se înmulțească la sfârșitul secolului al XVI -lea, iar în cursul secolului al XVII -lea sunt chiar numeroase în Banat.

Dacă în secolele XIV și XV nu prea întâlnim acte care să confirme vânzări-cumpărări imobiliare în Banat, în schimb întâlnim dese opuneri la vânzarea sau zălogirea unor bunuri sau a unor părți de moșii¹. În toate aceste cazuri se arată anumite drepturi pe care acel care se opune vânzării le-ar avea asupra acestor bunuri, și se justifică această opunere arătându-se motivul care l-a împins să facă această opunere la folosirea sau vânzarea imobilelor respective.

Astfel, într-un act încheiat în fața Capitlului din Cenad² membrii familiei lui George Bizerea arată că se opun la vânzarea ori la zălogirea moșiilor din districtul Caransebeșului ale lui Ioan Bizerea care s-a înstrăinat, deci, a plecat din țară.

Prin alt act din anul 1492³, George Găman protestează auzind că același Ion Bizerea și-a înstrăinat moșiile pe care acesta le avea în districtul Caransebeșului arătând că o parte

¹ A se vedea astfel de opuneri la vânzarea unor imobile în Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, I, 2, p. 323 și 332, Costin Feneșan, *op. cit.*, p. 190-191.

² Pesty Fr., *A Szörény Bánság*, III, p. 108.

³ Pesty Fr., *A Szörény Bánság*, III, p. 110-111, I, 2, p. 332-333.

din aceste moșii i se cuvin prin moștenire în urma stingerii neamului - per defectum seminis -.

Aceste opuneri arată importanța pe care bunurile imobiliare o aveau în acea epocă precum și tăria legăturilor rudeniei de sânge.

Este adevărat că la sfârșitul secolului al XVI -lea și în cursul secolului al XVII-lea contractele de vânzări-cumpărări imobiliare se înmulțesc simțitor în Banat.

Rezultat al nevoii de bani la care au ajuns unele familii în urma luptelor cu Turcii în Banat și a cuceririi celei mai mari părți a Banatului de către aceștia, precum și a crizei economice generate de faptele arătate ca și de dezvoltarea comerțului, contractele de vânzare-cumpărare imobiliară, mai ales în partea muntoasă a Banatului se înmulțesc.

Este drept că nu avem decât o parte mică din aceste acte, care ni s-au păstrat, însă și din aceste fragmentare izvoare ne putem da seama de înmulțirea actelor de vânzare-cumpărare, s ca rezultat al cauzelor economice arătate.

Această înmulțire a contractelor de vânzare-cumpărare se poate constata și statistic, în secolul al XVII -lea avem cel puțin de două ori mai multe vânzări-cumpărări imobiliare ca în cele două secole precedente¹.

În ceea ce privește valoarea terenurilor, în decursul a trei secole nu se constată fluctuații mari în ceea ce privește evaluarea lor în bani. Astfel, din acte rezultă că fânețele în

---

¹ Pe când în secolele XV și XVI avem publicate în lucrările indicate șapte contracte de vânzare-cumpărare imobiliară în secolul al XVII -lea avem cel puțin 13 contracte publicate.

decursul acestor trei secole valorau între 8-9 florini și 40 florini¹. Bineînțeles că în privința diferențelor de preț trebuie avut în vedere și întinderea terenului precum și locul unde erau situate aceste fânețe¹.

Viile aveau valoarea între 31-32 florini și 40 de florini³.

Casele care s-au vândut nu erau prea scumpe, între 15-16 florini, deși în anul 1493⁴ o curte cu casă în Caransebeș s-a vândut cu suma de două sute de florini.

Această statornicie în valoarea bunurilor imobiliare ne arată că, cu toată nevoia de bani din cauzele arătate, bazele economiei au rămas aceleași, numai că acum constatăm că unele familii profită de nevoile bănești al unor concetățeni ai lor și își întăresc pozițiile economice cumpărând terenuri și case.

---

¹ În ceea ce privește prețul țarinilor cu fânețe dăm mai jos cu titlu de exemplu prețul unora din ele: În anul 1852 s-a vândut o țarină cu fân în hotarul Caransebeșului cu 18 florini, în anul 1591 s-a vândut un fâneț cu suma de 29 de florini, în anul 1594 s-a vândut un fâneț cu suma de 10 florini, în anul 1633 s-a vândut o țarină cu suma de 7 florini, în anul 1638 s-a vândut o țarină din hotarul Caransebeșului cu suma de 40 florini, în anul 1647 s-a vândut un fâneț cu suma de 9 florini, în anul 1650 s-a vândut un fâneț din hotarul Caransebeșului cu suma de 40 de florini, iar în anul 1652 s-a vândut un fâneț cu suma de 8 florini.

Menționăm că toate aceste exemple sunt luate de pe teritoriul banatului, și că diferențele de preț provin atât din întinderea terenului cât și de la locul unde se află așezat terenul

² de exemplu unele țarini erau situate în hotarul Caransebeșului, altele erau situate în diferite comune. Ca să apreciem întinderea nu avem nici un criteriu, dar putem presupune că acelea care erau mai ieftine aveau o întindere mai mică.

³ În ceea ce privește viile dintr-un document din anul 1442 rezultă că o vie lângă Recaș s-a vândut cu suma de 32 de florini, preț care se pare că este constat și în secolul următor deoarece în anul 1570 tot pe lângă Lugoj se vinde o vie cu suma de 31 de florini. Este adevărat că în anul 1650 avem un contract din care rezultă că pentru două vie s-a plătit suma de 43 de florini.

⁴ Pesty Fr., *A Szörény Bánság*, III, p. 112-113.

Dăm alăturat un tabel cu cea mai mare parte a cumpărătorilor și vânzătorilor de bunuri imobiliare din această epocă:

- 1457 Andrei Dan vânzător - cumpărător Ștefan Macho
- 1474 Iacob de Gara vânzător - cumpărător Nicolae Banfi
- 1493 Matei Pîclizaru vânzător - cumpărător Ladislau Fiat
- 1447 Ioan și Elena Magyar vânzători - cumpărător Mihai de Ciorna
- 1582 Nicolae Pancionovici vânzător - cumpărător Ion Gîrlișteanu
- 1591 Dorotea Lazăr vânzătoare - cumpărător Ion Cicleanu
- 1594 Augustin Lucaci vânzător - cumpărător Lupu Mîtniceanu
- 1604 Andrei Birta vânzător - cumpărător Nicolae Gîrlișteanu
- 1612 Ștefan Lada și Sig. Fente vânzători - cumpărător Ladislau Găman
- 1604 Nicolae Balaban vânzător - cumpărător Radu Berta
- 1616 Ion Strajan vânzător - cumpărător Francisc Măciçaș
- 1619 Pavel Micanda vânzător - cumpărător Francisc Măciçaș
- 1633 Margareta Micșa vânzătoare - cumpărător Nicolae Măciçaș
- 1638 Petru Fenteș și Andrei Deac vânzători - cumpărător Nicolae Măciçaș
- 1642 Călugării Franciscani vânzători - cumpărător Ștefan Kun
- 1646 Gheorghe Toma vânzător - cumpărător Francisc Măciçaș
- 1647 Borca Daia vânzătoare - cumpărător Nicolae Măciçaș
- 1650 Laurențiu Lumote vânzător - cumpărător Nicolae Măciçaș
- 1652 Gheorghe și Sofia Țunia vânzători - cumpărător Ștefan Kun
- 1653 Văduva lui Gheorghe Toma vânzătoare - cumpărător Nicolae Măciçaș

Concluzia pe care o putem trage din tabelul de mai sus este că unele familii din Banat și-au întărit baza economică prin cumpărări de imobile.

Dintre aceste familii menționăm următoarele: Măciçaș,

Mîtniceanu, Ciorna, Fiat, Gîrlişteanu, Găman etc.

În încheiere putem afirma că analiza contractelor de vânzare-cumpărare imobiliară în Banatul medieval este importantă nu numai din punct de vedere juridic, dar și din punct de vedere al vieții economice și sociale.

Anexe:

1491

În acest document Andrei Pleșca din Comiat se prezintă în fața Capitlului din Cenad în numele lui George de Bizere și a fiilor acestuia pentru a se opune public, ca Ioan Bizere care s-a înstrăinat, să nu-și vîndă, zălogească sau să nu dea spre folosință părțile sale posesionare pe care le are în districtul Caransebeșului.

Documentul care conține această opunere la înstrăinare a fost publicat de Pesty Frigyes "A Szörényi Bánság", III, pag. 108 și a fost reprodus de Hurmuzaki "Documente privitoare la istoria Românilor" vol. I, 2, pag. 323-324.

Textul latinesc este următorul:

"Nos Capitulum Ecclesie chanadiensis Memorie commendamus per presentes Quod Andreas pleska de Komyath Camerarius salium regalium Chanadiensium nostram personaliter veniendo inpresenciam Georgy de Bizere ac Johannis Nicolai et Ladislay filiorum predicti Georgy in personis Johannem de dicta Bizere absentem a vendicione impignoracione et alienacione porcionum suarum possessionariarum in districtu Karansebes habitatum alios vero quoslibet ad se recepcione occupacione ac se in domynium earundem intromissione fructuum et vtilitatum percepcione sew percipifacione in preiudicium earundem quoquomodo factis

fiendis prohibuit contradicendo et contradixit inhibendo pupplice et manifesto coram nobis testimonio presencium mediante datum in festo sancti Galli confessoris Anno domini Millesimo quadringentesimo Nonagesimo primo.

1492.

Acest document este o dovadă a protestului făcut de George Găman în fața scaunului de judecată din districtul Caransebeș împotriva înstrăinării sau zălogirii porțiunilor posesionare din districtul Caransebeș ale lui Ioan Bizere. În act se indică aceste posesiuni. Mai departe se arată în document că din cauza stingerii neamului (per defectum semnis) George Găman are drept la aceste bunuri ale lui Ioan Bizere și deci se opune folosirii acestor bunuri de către oricare altă persoană.

Documentul a fost publicat de către Pesty Frigyes "A Szörényi Bánság", III, pag. 110-111.

Redăm mai jos textul latin al documentului:

"Nos Michael Lazar, nec non Blasius de plugovycha vice Bani Zewriniensis et Michael de Zalathna Judex nobilium districtus Karansebes: Damus pro Memoria, Quod Nobilis vir Georgius Gaman de Byzere: pro se: necnon Nobilium Johannis, Nicolai et Andree, filiorum suorum carnalium personis: coram nobis personaliter constitutus per modum protestacionis nobis Significare curavit in huncmodum: Quomodo Nobilis vir Johannes filius condam Nobilis Ladislai de prefata Byzere: provt ipse audiisset et percepisset: omnes et totales porciones suas possessionarias in possessionibus Byzere predicta: necnon Kalowa: Plesa: Vorchorowa: Ravna: Glomboka et Meel: Zlathina: Mlhalyencz: Bolwasnicza: Hanzorowa: Apadya: Laczkan: et Zachel: habitas omnino in districtu de Karansebes et sub Banatu Zewriniensi existentibus: Egregio francisco literato de

cicowasarhel: aut pignore: aut perpetue vendicionis titulo obligaret: ymo et obligasset: Quequidem possessiones et porciones supradicte possessionarie per defectum seminis: interipsum Georgium et prefatum Johannem filium condam Ladislai in alterutrum redundande et descendende dinoscuntur: Qua protestacione facta: idem Nobilis Georgius Gaman eundem Nobilem Johannem filium predicti condam Ladislai de Byzere a vendicione impignoracione et alienacione porcionum suarum possessionariarum in predictis possessionibus habitatum, ad eundem Egregium Franciscum literatum: et alios quoslibet: ab Impetracione occupacione detencione vsuum fructuum et quarumlibet vtilitatum percepcione. se ipsos in easdem Statuifaccione aut quouis exquisito colore adinvento in dominium earundem intromisione iam factis vel fiendis prohibuit et contradixit publice et manifeste coram nobis harum, literarum nostrarum vigore et testimonio mediante, Datis in Sebes feria quinta proxima post festum Beati Pauli heremite anno domini, M-o CCC-o LXXX mo secundo promittendo se idem Georgius Gaman, quod si idem prefatus Nobilis Johannes filius condam Ladislai de Byzere necessitatem haberet sew habuerit pecuniarum: quante ad prefatas porciones possessionarias: congrue sufficere possunt, eidem se daturum”.

1646.

Din acest document dat de Capitlul din Alba Iulia rezultă că Nicolae Măciçaș a auzit că fratele său mai mare Francisc Măciçaș a alienat unor streini, fără nici o obligație decurgând din legături de sânge, anumite părți din moșia strămoșească și că a eliberat câțiva iobagi. Prin această întâmpinare Nicolae Măciçaș se împotrivește oricăror înstrăinări precum și a dobândirii vre-unor drepturi de către streini asupra posesiunilor

menționate în document.

Documentul a fost publicat de către Costin Feneșan în *"Documente medievale bănățene"* p. 190-191.

Textul latin al documentului este următorul:
"Nos requisitores literarum et literalium instrumentorum in sacristia sive conservatorium capituli ecclesiae Albensis Transilvaniae repositarum et locatorum ac aliarum quarumlibet iudicarium deliberationum legitimorumque illustrissimi domini principis Transilvaniae etc., etc., domini nostri benignissimi mandatorum executores, damus pro memoria per presentes, quod egregius Nicolaus Maczikassi de Tynkowa nostram personaliter veniens in presentiam per modum sollempnis protestationis, contradictionis; prohibitionis et inhibitionis nobis significavit in hunc modum, quomodo prout idem protestans intelxisset et revera percepisset, egregius Franciscus Maczikasi similiter de dicta Tankowa, frater nimirum eiusdem protestantis condisionalis, aetate grandior, certa quedam jura possessionaria sive portiones possessionarias in possessionibus Tynkowa dicta, Ruginoz et Also Maczkas alias Supa vocata, nonnullis quibusdam vicinis extraneisque hominibus, sibi nulla consanguinitatis necessitudine junctis, distraheret divendorum et abalienaret colonosque seu jobagiones nonnullos in medio praelibatarum portionum possessionariarum in antelatis possessionibus comitatuque Zewriniensis et districtu Karansebes existentium et habitarum, degentes et residentes, pro summa ac solutione quadam pecuniaria a jobbagionatu immunes liberosque redderet et alio quovis modo manumitteret in praejudicium et damnum, derogamena juris succesorii eiusdem protestantis manifestum. Unde facta eiusmodi protestatione praefatus Nicolaus Maczikassi praetitulatum quidem dominum principem a donatione, consensus, adhibitione vel alia quovismodo abalienatione, annotatum Franciscum Maczikasi a

praetactorum bonorum et iurium possessionariorum aviticorum pertinentiumque suarum qualicunque distracione et dissipatione colonorumque liberatione ac manimissione atque alios universos quoslibet ab impetratione, occupatione, in dominium intromissione, dominio sibi ipsis usurpatione, apropiatione, statuifactione, usu, fructu usisque fructus perceptione vel percipi facione, iam factis vel fiendis, loca denique capitularia, et conventualia necnon executores principales ab introductione, patutione literarum relatoriarum et fassionalium ac aliarm quarumlibet praevia ratione emanandarum vel iam emanatarum extradatione prohibuisset et inhibuisset contradicens contradixitque prohibens et inhibens coram nobis publice et manifeste harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum pridie die festi conversionis domini Pauli apostoli, anno Domini millesimo sexcentesimo quadragésimo sexto.

1447.

În acest document, Ion Magyar și soția Ecaterina vând lui Mihail de Csorna o vie așezată pe dealul Brosasmal pentru suma de treizeci și doi florini ungurești. Locul de vie este bine identificat arătându-se vecinii din toate direcțiile. În document se garantează evicțiunea atât față de actele streinilor cât și față de actele vânzătorilor sau ale urmașilor lor. În cazul că vânzătorii ar urzi să supere sau să stingherească pe cumpărător sau pe urmașii săi ei urmează a fi osândiți înaintea începerii oricărei judecăți la plata sumei de patruzeci de florini.

De menționat că actul a fost încheiat în fața autorităților judiciare ale districtului deoarece printre participanți sunt menționați mai mulți judecători și cnezi.

Documentul a fost publicat de Costin Feneșan în

“Documente medievale bănăţene”, p. 38-40.

Textul latin al documentului este următorul:

“Nos, Nicolaus de Byzerew necnon Symon de Corlath et Thomas de Seryen etc. memorie commendamus tenore presencium significamus quibus presentes hostenduntur tam presentibus quam futuris, quod nostram personaliter venientes in presencias Johannes Magyar dictus de Rewkas vncum consorte sua, Katharina vocata, ab vna parte, vero ex altera, egregius Michael de Chorna, banus Sewriniensis, per eosdem Johannem Magyar ac consortem suam confessum extitit et relatum per hunc modum, quod ipsi quedam vineam ipsorum in promontorio Brosasmal existentem habitam inter vineas et metas prouidorum virorum: a parte orientali vinea ecclesie almi spiritus, alia autem providi Benedicti de Rekas, parte autem meridionali quoddam magnum campum, parte vero occidentali vinea Dominici Desew adiacentem, parte eciam septentrionali vertitur quadam via magna, dicto domino Michaeli de Chorna pro triginta duobus florenis puri auri hungaricalibus dictus Johannes simulcum sua uxore didissent, vendidissent, alienassent et perpetuassent, ymo dederunt, vendiderunt, alienaverunt et perpetuaverunt eidem perpetuo emcionis titulo et per eum suis heredibus heredumque suorum succesoribus et prosteritatibus vniversis iure perpetuo et irrevocabiliter tenendum, habendum pariter et possidendum nullo penitus contradictore aparente assumptentes nichilominus dicti Johannes Magyar ac consors sua iamdictum dominum Michaellem de Chorna ac suos heredes et prosteritates pacifice et quiete in dominio dicte vinee ab omnibus impeditoribus propriis ipsorum laboribus et expensis conservare et protegere ac defendere tale vinculo moderaminis interiecto, vt si aliquando temporum in processu idem Johannes Magyar aut consors sua vel sui heredes sew posteritates prenotatum Michaellem de

Chorna aut suos heredes racione dicte vinee molestare vel impedire machinarentur, extunc idem Johannes Magiar et consors sua ac suos heredes in quadraginta florenos auri hungaricales convinceretur et ipsos quadraginta florenos ante litis ingressum salva porcione iudiciaria plene et integre deponere debeant et teneatur adque se ipsi spontanea coram nobis obligaverunt voluntate, presentibus eciam providis viris de opido Rekas, Marko iudice, Oswaldo jurato, Nicolao Fekethew ac Andree Lege iudicis moncium, necnon Johanne Rahoay, item keneziis de districtu eiusdem Rekas, Michaele Mezew et Dominico de Hedenicz ac YLywban de Prustynffolwa, item similiter de Rekas Thome Parasth, Anthonio Isw necnon Michaele, filio Dyonisi, harum nostrarum vigore et testimonio presencium mediante. Datum in Rekas, sabbato proximo videlicet in festo beati Martini episcopi et confessoris, anno Domini millesimo quadringentesimo XLmo septimo.

1570

În acest document George Monsina declară conform liberei sale voințe și chezășuind pentru toate sarcinile și incomoditățile pe care ar putea să le facă fii sau frații săi, că vinde o vie cu toate foloasele ei lui Caspar Luca pentru suma de 31 de florini. În document se identifică via prin arătarea vecinilor și se mai arată că prețul a fost plătit peșin.

Documentul a fost publicat de Pesty Frigyes *“Krássó vármegye történeté”* IV, p. 89.

Textul latin este următorul:

Nos Joannes Caspar Judex supremus ac Martinus Zabo, Laurentius Bogar, Joannes Zeribh andreas sisman, Joannes Boyko, Stephanus belan, Judices Jurati Ceterique Senatores

oppidi Lwgas, Memorie Commendamus Tenore presentium significantes quibus expedit vniuersis et singulis. Quod in nostram veueniendo presenciam prouidus vir georgius Monsina omnium filiorum fratrumque suorum onus ac grauamina in se ipsum assumens ex sua libera voluntate fassus est. Qualiter vineam suam Constructam ac superedificatam per ipsum cum sius multis Laboribus ac expensis in promontorio serked ab oriente vinea Emerici dombraua, a meridie vinea Todori de feko ab occidente fenecia seu Terre arabiles dicte serkeod a septemtrione vinea Joannis Moses vicini Cognuscuntur. Quam vineam Simulcum suis vniuersis vtilitatibus deuendit iam dicto Nobili Casparo Luka pro flor. 31. Im paratis solutis. Imo dedit Tradidit, contullit ac diuendit Jure perpetuo Irreuocabiliter in filios filiorum Heredum Heredes ac posteritatibus successoribusque tenendam possidendam pariter et habendam nemo contradictore sub amissione sede ac humanitatis In cuius Rei vigorem ac Testimonium, dedimus literas nostras sub sigillo vsualli oppidi Lugas Munitas ac roboratas Jam dicto Nobili Casparo Luka In perpetuum Datum ex dicto oppido Lugos 6 die February Anno domini 1570.

1604

În acest document avem o vânzare-cumpărare a unui teren viran din marginea Caransebeșului. Documentul conține toate elementele esențiale ale actului de vânzare-cumpărare: declarația vânzătorilor că au făcut această vânzare din libera lor voință, garanția împotriva unei evicțiuni din partea fiilor sau a fraților, identificarea imobilului prin hotarnici. Acest document după cum se arată a fost făcut public la trei scaune de judecată potrivit vechiului obicei.

Documentul a fost publicat de Costin Feneșan în "*Documente medievale românești*" p. 129-130, traducerea făcută de către Costin Feneșan:

"Noi, Francisc Josika, prim-jude al orașului Caransebeș etc. și ceilalți jurați, Gheorghe Bucosnița, Petru Peica, Lupu Lupșici, Lupu Oboroc, Nicolae Bălan și Gheorghe Duca, etc., dimpreună cu toți consulii aceluiaș oraș, dăm spre veșnică aducere aminte, prin cuprinsul scrisorii noastre de față, tuturor la care li se cuvine, de față și viitori, că au venit în fața noastră persoanele nobile locuind aici, în orașul Caransebeș, Nicolae Gîrleșteanu cu soția sa, doamna Ana Peica pe de o parte, iar pe de altă parte Andrei Birta, fiul lui Ioan Birta, care Andrei Birta, stând personal în fața noastră, a făcut cu propriile sale cuvinte, potrivit cu libera, buna sa voință, luând mai înainte asupra sa obligațiile tuturor rudeniilor și urmașilor săi, o astfel de mărturisire, anume că s-a văzut silit să vîndă - pentru a îndepărta o oarecare mare nevoie a sa - un teren viran viteazului Nicolae Gîrleșteanu și soției sale, doamna Ana Peica și urmașilor acestora, pentru cincizeci de florini ungurești, spre a-l stăpâni pentru totdeauna netulburați, din tată în fiu, din urmaș în urmaș; hotarnicii cărui teren viran sunt: spre soare răsare de asemenea terenul viran al lui Andrei Birta, spre miazăzi zidul casei lui Nicolae Gîrleșteanu și bunurile sale, tot până la zidul de piatră al orașului, spre soare apune împrejmuirea de piatră a orașului, spre miazănoapte locul de curte rămas de la Gaspar Birta, pe care-l stăpânește acum soția lui Ioan Lugași, lângă casa lui Andrei Birta, care este în interiorul împrejmuirii. Spre tăria și dovada mai mare a cărui lucru am dat și noi scrisoarea de față lui Nicolae Gîrleșteanu și urmașilor săi, întărind-o cu pecetea noastră cea mai veche a orașului nostru; care scrisoare a noastră, făcând-o publică, potrivit felului și obiceiului nostru vechi, la trei scaune de judecată, nimeni nu s-a pronunțat împotriva ei. Dat în orașul Caransebeș,

În a cincina zi după sărbătoarea Botezului Domnului (12 ianuarie), în anul o mie șase sute patru.

1612

În acest document se arată că judele din Totești districtul Hațeg, Ștefan Lada împreună cu fiul său vitreg, Sigismund Fente au vândut dreptul lor la o jumătate de casă din Caransebeș lui Ladislau Găman, în schimbul unei iepe evaluată la suma de 16 florini. La acest contract s-a adăugat condiția că dacă Ladislau Găman nu ar putea stăpâni în liniște casa dată lui, atunci fără vre-o altă procedură să poată merge la casa susnumiților din comuna Toteși și să-și poată lua înapoi iapa. Dacă nu-i va găsi acasă, atunci Ladislau Găman urma să poată pe bază ascrisorii date să-i execute în bunurile lor până la suma de șasesprezece florini.

Documentul a fost publicat de Costin Feneșan în "*Documente medievale bănățene*" p. 133-135, redăm mai jos traducerea făcută de Costin Feneșan:

"Noi, Daniel Kun, prim-jude al Caransebeșului, Nicolae Găman și Nicolae Simion, persoane nobile din Caransebeș, dăm de știre prin cuprinsul scrisorii noastre de față tuturor la care li se cuvine de față și viitori, că au venit în fața noastră, pe de o parte judele din Totești, Ștefan Lada, locuind în satul numit Totești din districtul Hațeg și comitatul Hunedoara, dimpreună cu fiul său vitreg Sigismund Fente, iar pe de altă parte cinstitul concetățean al nostru, domnul Ladislau Găman, în legătură cu contractul și învoiala în privința unei case aflate tot aici, în orașul nostru Caransebeș, casa care a fost a familiei Birta și (care) a revenit prin dreptul de moștenire persoanelor mai sus amintite. Întrucât de la familia Birta nu a rămas altceva, iar jumătate din acea casă s-ar cuveni după soție judeului din Totești și lui

Sigismund Fente (dar) aceștia au renunțat pe vecie în fața noastră la aceea (jumătate) în favoarea lui Ladislau Găman în schimbul unei iepe, acceptată de bună lor voie (la prețul de) șaisprezece florini de cei care au făcut declarația, (însă) cu așa condiție, că dacă Ladislau Găman n-ar putea stăpâni casa lor în liniște, atunci el fără vreo lege, fără a sta împotriva prerogativelor libertății lor nobiliare și fără vreo altă împotrivire sau alt mijloc judecătoresc, să poată merge la casa amintiților jude din Totești și Sigismund Fente și să poată lua înapoi iapa dată lor. Dacă nu-i va găsi acolo, Ladislau Găman să se poată îndestula cu orice din bunurile (ori) vitele lor până la împlinirea celor șaisprezece florini; iar dacă Ladislau Găman nu va putea lua singur, să poată duce prin tăria acestei scrisori - și un comite și să se poată îndestula. Despre care am dat scrisoarea noastră cu peceți. Dat în Caransebeș, în a 12-a zi a lui octombrie 1612.

1619

Prin acest document se arată că Pavel Micanda a vândut pentru totdeauna un loc gol de casă lui Francisc Măcicaș. După ce vânzătorul a luat asupra sa chezășiile rudeniilor și urmașilor săi și după ce se arată locul vândut prin indicarea vecinilor, se precizează că acest document a fost făcut public la trei scaune de judecată conform unui vechi obicei.

Documentul a fost publicat de către Costin Feneșan în *“Documente medievale bănățene”* p. 147-148, redăm mai jos traducerea făcută de Costin Feneșan:

“Noi, Sigismund Fiat de Armeniș, prim-jude al orașului Caransebeș, Valentin Aurifaber, Grigore Murasca, Petru Peica, Ioan Politor și Gheorghe Giurgea, Mihai Străjan în locul lui Martin Szabo și Vasile Olah (Romanul) juzi jurați, dimpreună cu toți consulii zisului oraș Caransebeș, dăm de știre prin cuprinsul

scrisorii noastre de față tuturor la care li se cuvine de față și viitori, că au venit în fața noastră cinstitele persoane locuind în orașul nostru, Pavel Micanda pe de o parte, iar pe de altă parte Francisc Măcicaș, și stând personal în fața noastră, numitul Pavel Micanda, nesilit de nimeni, din libera sa voință, a făcut o astfel de mărturisire - luând asupra sa toate chezășiile rudeniilor și urmașilor săi - anume că, pentru îndeplătirea unei anumite nevoi ale sale, se vede constrâns să vândă pentru totdeauna cu optsprezece florini un loc gol de casă lui Francisc Măcicaș, care ridică acum casa; hotarnicii cărui loc de casă, aflat în interiorul împrejurii, sunt: spre soare răsare bunurile fetelor lui Ioan Peica, spre miazăzi curțile obișnuite ale amintitului loc (de casă) și a celorlalți vecini, spre soare apune streășina casei fiului lui Rada Novac, spre miazănoapte curțile obișnuite ale vecinilor. De aceea luând Pavel Micanda amintiții optsprezece florini de la Francisc Măcicaș și-a înstrăinat în chip deplin, de la sine și de la toți urmașii săi, locul (de casă) lui Francisc Măcicaș și urmașilor săi, pentru a-l stăpâni veșnic, în chip nestrămutat, din tată în fiu, din urmaș în urmaș. Spre mai mare dovadă viitoare a cărui lucru am dat lui Francisc Măcicaș această scrisoare a noastră întărită cu pecetea cea mai veche a orașului nostru și care făcând-o publică potrivit cu vechiul nostru obicei la trei scaune de judecată în zile deosebite, nimeni nu s-a pronunțat împotriva ei.

Dat la Caransebeș în a treisprezecea zi a lunii martie, în anul Domnului o mie șase sute nouăsprezece.

1491

Noi, capitulul bisericii din Cenad, facem cunoscut prin prezenta că Andrei Pleșka de Comiat, camerariul salinelor regale din Cenad, venind personal în prezența lui George de Bizere

și Ioan, Nicolae și Ladislau, fii suszisu George în persoană, pe Ioan de zisa Bizere, absent îl opresc de la vânzarea, zălogirea și orice înstrăinare porțiunile din posesiunile sale din districtul Caransebeș sau oricare altele de la primirea ocupației sau a stăpânirii acestora sau a luării fructelor sau perceperea foloaselor în paguba lor în orice mod s-ar face o oprește și o contrazice în mod public și manifest în fața noastră cu ajutorul mărturiei prezentei, dată la sărbătoarea sfântului Gal, duhovnicul, anul Domnului o mie patru sute nouăzeci și unu.

1492

Traducerea este următoarea:

Noi, Mihai Lazăr precum și Blaj de Plugovița vice bani ai Severinului și Mihai de Zalatna, judele nobililor din districtul Caransebeș, facem cunoscut că nobilul bărbat George Găman de Bizere pentru sine; precum și nobilii Ioan, Nicolae și Andrei, fiii săi carnali în persoană: în fața noastră s-au constituit personal pentru a protesta, s-au îngrijit să ne facă cunoscut în felul următor: deoarece nobilul bărbat Ioan, fiul defunctului nobil Ladislau de amintita Bizere; după cum el însuși a auzit și înțeles toate porțiunile sale din posesiunile Bizere amintită înainte; precum și Kalova: Pleșa: Vorcinrova: Ravna: Glomboka și Meel: Zlatina: Mihailenț: Bolvașnița: Hanzurova: Apadia: Lațcan și Zachel locuite toate în districtul Caransebeș și existând în Banatul Severinului; ilustrului Francisc Literatul de Cicovasarhel: sau sub titlu de zălog s-a obligat sau cu titlu de vânzare veșnică la fel s-a obligat, care posesiuni și părți posesionare amintite din lipsă de moștenitori între timp lui George și amintitului Ioan fiul defunctului Ladislau unuia din doi ar reveni și ar arăta ca moștenitor. Protestațiunea făcută, la fel nobilul George Găman pe nobilul Ioan fiul zisului defunct Ladislau de Bizere de la

vânzarea, zălogirea și înstrăinarea porțiunilor de posesiune în amintitele posesiuni așezate către acel ilustru Francisc Literatul; sau către alții care ar fi; de la obținerea, ocuparea sau deținerea usufructului sau perceperea oricăror folosințe, ci însăși în situația sa sau oricare ar vrea să intre în proprietatea acelora sub orice formă deja făcută sau care s-ar face, interzic și contrazic în mod public și manifest în fața noastră cu ajutorul și mărturia scrisorii noastre. Dată în Sebeș duminica a cincia după sărbătoarea sfântului Paul Eremitul anul D-lui o mie patru sute nouăzeci și doi; promițând la fel George Găman că dacă numitul nobil Ioan fiul defunctului Ladislau de Bizere are sau va avea vre-o nevoie bănească cât s-ar potrivi la amintitele porțiuni posesionare atât să-i dea acestuia.

1646

"Noi, arhivarii actelor depuse și păstrate în sacristia sau locuri de păstrare al capitolului bisericii din Alba Transilvaniei și executorii oricăror altor hotărâri judecătorești și porunci legiuite ale preavestitului domn principe al Transilvaniei etc.etc. domnului nostru preabinevoitor, dăm de știre prin cele de față, că venind personal în fața noastră, alesul Nicolae Măcicaș din Tincova ne-a făcut cunoscut în chipul unei întâmpinări, împotriviri, interziceri și opreliști osebite în acest fel, anume că după cum a înțeles același care a făcut întâmpinarea și după cum a aflat, alesul Francisc Măcicaș de asemenea din Tincova, neîndoios, frate părtaș, mai mare ca vârstă al aceluiași care a făcut întâmpinarea a vândut cu amănuntul și a înstrăinat unor vecini și oameni streini, care nu-i sunt legați prin nici o obligație decurgând din rudenia de sânge anumite părți de moșie din moșiile numite Tincova înainte pomenită Ruginosu și Also-Maczkas cu alt nume Jupa,

și a socotit scutiți și liberi de iobăgie câțiva coloni sau iobagi trăind și locuind pe suspomenitele părți de moșie, aflătoare și stăpânite în amintitul comita al Severinului și district al Caransebeșului, pentru preț și plata unei anumite sume de bani, și le-a dat libertatea în orice alt chip, spre încălcarea dreptului de moștenire. Fiind făcută această întâmpinare, pomenitul Nicolae Măciș a oprit și a făcut opreliște împotriva și se împotrivesc oprind și făcând opreliște în fața noastră, în chip oficial și pe față, prin tăria și mărturia acestei scrisori a noastre pentru susamintitul domn principe, în privința dăruirii, a încuviințării folosirii ori a oricărei alte înstrăinări pentru pomenitul Francisc Măciș, în privința oricărei împărțiri și risipiri a susamintitelor bunuri și drepturi de stăpânire strămoșești și a pertinențelor lor, a eliberării și acordării libertății colonilor; și pentru toți ceilalți, oricari ar fi, în privința dobândirii, ocupării, amestecului în stăpânire, folosirii roadelor, culegerii ori străngerii roadelor, cele care au fost deja făcute sau cele care vor fi făcute; și, în sfârșit, pentru lăcașurile capitulare și mănăstirești, precum și pentru executorii regali în privința punerii în stăpânire, a întocmirii scrisorilor de dare de seamă și de mărturie a oricăror altora care vor fi date sau care au fost deja date pe temeiul de mai sus. Dat în ajunul sărbătorii întoarcerii domnului apostol Pavel în anul Domnului o mie șase sute patruzeci și șase.

1447

Noi, Nicolae de Bizere, precum și Simion de Corlath și Toma de Seryen etc. dăm de știre făcând cunoscut tuturor la care li se va arăta scrisoarea de față, atât de față cât și viitori, că venind personal în fața noastră, pe de o parte Ioan Magyar zis de Recaș împreună cu soția sa numită Ecaterina, iar pe de altă

(parte) alesul Mihai de Ciorna banul Severinului, s-a mărturisit și s-a înfățișat în acest fel de către același Ioan Magyar și de către soția sa, anume că aceștia, zisul Ioan împreună cu soția sa i-au fost dat, i-au fost vândut, i-au fost înstrăinat și i-au fost încredințat zisului domn Mihail de Ciorna, pentru treizeci și doi de florini ungurești de aur curat, o vie a acestora aflată și stăpânită pe dealul Brosasmal între viile și hotarele chibzuiților bărbați: din partea de răsărit via bisericii sfântului Duh și o altă (vie) a chibzuitului Benedict de Recaș, apoi din partea de miazăzi un câmp mare, iar din partea de apus via alăturată a lui Dominic Desew și în partea de miazănoapte aflându-se drumul mare, ba chiar i-au dat, i-au vândut, i-au înstrăinat și i-au încredințat aceluiași, în chip de cumpărătură veșnică, iar prin el tuturor moștenitorilor săi și moștenitorilor lor, urmașilor și coborâtorilor, pentru a o ține, avea și deasemenea stăpâni cu drept de veci și în chip nestrămutat, fără să se înfățișeze vreun împotrivor zisul Ioan Magyar și soția sa luând totodată asupra lor să păstreze și să apere de toți tulburătorii cu propriile strădării și cheltuieli ale lor pe suszisul domn Mihail de Ciorna și pe moștenitorii și urmașii săi în stăpânirea pașnică și netulburată a zisei vii, cu acest legământ și condiție, anume dacă vreodată, în decursul vremii, același Ioan Magyar ori soția sa sau moștenitorii săi ar urzi să supere ori să stingherească pe amintitul Mihail de Ciorna ori pe moștenitorii săi în privința zisei vii, atunci același Ioan Magyar și soția sa, precum și urmașii săi, să fie osândiți la patruzeci de florini de aur - pe care trebuie și sunt datori să-i dea pe deplin și în întregime - pe seama despomenitului Mihail de Ciorna și a moștenitorilor săi, înainte de de începerea judecății și fără vătămarea părții convenite judecătorului, și la care dânsi s-au obligat în fața noastră de bunăvoie - prin tăria și mărturia scrisorii noastre de față, fiind chiar prezenți chibzuiții bărbați din târgul Recaș: Marcu jude, Oswald jurat, Nicolae fekete (Negru) și Andrei

Lege juzi montani, precum și Ioan Rahovan, de asemenea cnezii din același district Recaș, Mihail Mezew și Dominic de Hedenicz și Liuba de Prustynffolwa, apoi tot din Recaș Toma Paraszt (Țăranu), Anton Isw (Isau), precum și Mihail fiul lui Dionisie. Dat la Recaș, anume în sâmbăta cea mai apropiată de sărbătoarea fericitului episcop și mărturisitor Martin în anul Domnului o mie patru sute patruzeci și șapte.

1570

Traducerea este următoarea:

Noi, Ioan Caspar Jude suprem și Martin Zabo, Laurențiu Bogar, Ioan Zeribh, Andrei Șișman, Ioan Boico, Ștefan Belan, Judecători, jurați și ceilalți senatori ai cetății Lugoj facem cunoscut prin cuprinsul celor de față tuturor și fiecăruia care li se cuvine că venind în fața noastră chibzuitul domn George Monsina și luând asupra sa toate drepturile și sarcinile fiilor și fraților săi din libera sa voință a declarat, deoarece via sa pusă și edificată de el însuși cu multă muncă și cheltuială, în promontoriul Serked la răsărit cu via lui Emeric Dumbravă, la sud cu via lui Teodor de Feko, la apus cu fânețe sau pământ arabil zise Serkeod, la nord cu via lui Ioan Moise care se cunosc ca vecini. pe care vie împreună cu toate foloasele ei le-a vândut suszisului nobil Caspar Luca pentru 31 florini, bani peșin plătiți. Ba chiar a dat-o, a transmis-o, a atribuit-o și a vândut-o cu drept perpetuu și irevocabil în fiii fiilor, moștenitorii moștenitorilor și posterității succesorilor, ca să țină, să posede și să aibe fără contradictor sub pierderea locului și a omeniei. Pentru întărirea și mărturia cărui lucru dăm scrisoarea noastră sub sigiliul obișnuit al cetății Lugoj întărită de Caspar Luca, în perpetuu dată din cetatea Lugoj a șasea zi a lunii februarie anul Domnului 1570.

VII

L'ancien droit roumain au moyen- age en Banat Résumé

Dans ce volume l'auteur publie quelques études concernant l'ancien droit roumain, le "jus valachicum" dans la province roumaine de Banat, au moyen-âge.

Ces études s'occupent aussi bien de quelques problèmes généraux de l'ancien droit médiéval roumain que de l'analyse de certaines institutions de ce droit.

Dans une première étude l'auteur analyse l'autonomie juridique des roumains de Banat au moyen-âge. Cette autonomie qui n'est pas mentionnée dans le beau ouvrage de Coing lorsqu'on analyse les autonomies juridiques du moyen-âge qui existaient dans le cadre du royaume hongrois - est attestée aussi bien par des documents du quatorzième siècle que par un diplôme de l'année 1457 émis par le roi Ladislaus V-ème. Ce diplôme confirme des privilèges antérieurs en ce qui concerne

l'organisation de la justice chez les roumains de Banat, en précisant que quiconque avait un procès contre les roumains des district de Banat devait se soumettre à la procédure judiciaire des ces roumains. D'après les documents le cnez jugait toutes les causes civiles et pénales à l'exception de "latrocinium, furtivum et incendiarium". Ces dernières causes étaient jugées au siège judiciaire (scaunul de judecată). À côté de cette instance judiciaire qui jugeait les procès habituels, nous avons aussi l'assemblée générale des nobles et des cnezs - Universitas Nobilium et Keneziorum -. L'assemblée générale des nobles et des cnezs statuait par exemple sur le titre de propriété d'une cité ou même corrigeait les actes du roi en ce qui concerne la propriété en Banat.

Devant ces instances judiciaires les procès étaient jugés, d'après l'ancien droit roumain - jus valachicum -. En analysant les documents du XIV -ème au XVI -ème l'auteur expose les différentes dénominations de ce jus valachicum et tire la conclusion que cette ancienne coutume était considéré comme un droit ou une loi dans le sens d'une coutume bien établie. En continuant l'auteur analyse quelques causes civiles jugés d'après l'ancien droit roumain. De l'analyse des ces causes il en résulte que la vente des meubles n'était pas soumise à aucune formalité, la simple remise de la chose et le paiement de prix étaient suffisant pour perfecter la vente. En plus la preuve de cette vente se faisait par tous les moyens inclusivement le serment décisoire.

En ce qui concerne la vocation des femmes à la succession de leur père elle était restreint à une somme d'argent, représentant l'évaluation des biens qui leur revenait.

Cette somme était évalué par des arbitres choisis par les parties et confirmés par l'instance.

Dans les documents nous avons un exemple où les héritières ne pouvant payer la somme fixée comme droit pour la

filles de défunt ont laissé en gage les biens qu'ils ont hérité jusqu'au paiement du prix.

Le gage se constituait devant l'instance judiciaire et il devait être annoncé à trois termes de jugement.

Comme nous avons vu les nobles ou les cnezs, dans le territoire soumis à leur juridiction avaient le droit de juger les causes mineures à l'exception des vols, du vol avec violence et de l'incendie volontaire qui étaient de la compétence de l'instance du siège judiciaire.

En dehors de la compétence, les documents analysés nous montrent aussi la procédure pénale et l'emploi de l'institution des - conjurători - hommes qui déposaient le serment que l'accusé n'est pas coupable. Institution intéressante et qu'on rencontre aussi dans les autres pays roumains.

Il faut préciser que toutes ces causes pénales étaient jugées d'après l'ancien droit roumain - jus valachicum - avec une procédure propre et avec des institutions identiques au droit pénal des autres pays roumains. Dans une autre étude l'auteur s'occupe du gage donné pour garantir le paiement d'un emprunt. Au moyen-âge, en Banat comme résultat des guerres avec les turcs, on avait besoin d'argent et par conséquent on faisait de nombreux emprunts. Pour garantir ces emprunts et leur restitution on donnait en gage des immeubles, de biens mobiliers et quelquefois des serfs avec tout ce qu'il leur appartenait. Les conditions du rachat - ou de la restitution des biens donnés en gage - étaient fixées d'une façon précise dans les actes. Dans la plupart des actes il n'y avait pas de terme fixé pour la restitution de l'emprunt, donc le créancier pouvait user du bien donné en gage jusqu'à la restitution de l'emprunt.

Le droit de préemption des parents, des copropriétaires indivis et des voisins jouait son rôle pour maintenir les biens dans la famille ou dans une parenté assez étendue.

En ce qui concerne les formes du gage il faut mentionner que les actes étaient accomplis devant le siege judiciaire, apres avoir cité a trois séances les personnes qui avaient le droit de préemption.

Comme pour le gage, pour la vente-achat des immeubles dans le Banat au moyen-age il fallait annoncer cette vente au trois séances de siege judiciaire.

L'acte de vente d'un immeuble était toujours conclu devant le siege judiciaire ou une autre instance judiciaire.

L'objet de la vente était toujours identifié par l'indication des voisins. En ce qui concerne le prix il devait etre précisé en argent, et on rencontre toujours dans les contrats la mention que le prix a été aquté ou avant la conclusion de l'acte ou devant l'instance judiciaire meme. On peut meme affirmer que le paiement du prix était un element esentiel de la conclusion du contract.

Un autre element du contrat était le consentement qui devait etre libre.

En ce qui concerne l'acte écrit il faut préciser qu'il était employé seulement pour prouver la vente, mais la vente était valable meme sans la conclusion de l'acte écrit devant l'autorité judiciaire.

Une autre clause importante rencontrée dans les actes de vente-achat au moyen-age en Banat, est celle par laquelle le vendeur garantit a l'acheteur que celui-ci n'aura pas des difficultés de la part des descendants du vendeur ou de la part de ses parents. Il est aussi intéressant de mentioner la clause que la vente a été faite a l'acheteur et a ses succeseurs ce qui veut dire qu'elle a été faite pour toujours.

Dans les XIV-eme et le XV-eme siecles les actes de vente étaient peu nombreux en Banat, mais on rencontre proportionnellement de nombreux opositions aux ventes

immobilières ce qui démontre l'importance de la propriété foncière qui formait la base économique de l'époque et montre en même temps la force de la parenté.

D'un tableau qui montre les actes de vente-achat pendant trois siècles dans la Banat, on peut constater que certaines familles nobles accédant aux fonctions administratives-politiques ont renforcé leurs positions économiques.

Par ces études l'auteur cherche à montrer certaines caractéristiques de l'ancien droit roumain appliqué en Banat lequel malgré ses conditions spécifiques de développement présente en lignes générales les mêmes institutions et caractéristiques que dans les autres pays roumains.

ISBN 973-97994-3-4

Tehnoredactare computerizată și tipar
SC InterGraf SRL Reșița

1997

